TECHNICAL UNIVERSITY OF MOLDOVA

JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES

Scientific publication founded on June 1, 2018

2019

Vol. II (3)

ISSN 2587-3490
eISSN 2587-3504

TECHNICAL UNIVERSITY OF MOLDOVA (PUBLISHING HOUSE)
„TEHNICA UTM" (PRINTING HOUSE)

Editor-in-Chief
Prof. univ. Viorel BOSTAN
Technical University of Moldova
viorel.bostan@adm.utm.md

Editorial Board

Alexandru-Mircea Nedelea, PhD, « Stefan cel Mare » University of Suceava, Romania
Anca Păunescu, PhD, University of Craiova, Romania
Carmen Nastase, PhD, "Stefan cel Mare" University of Suceava, Romania
Gabriela Prelipcean, PhD, "Stefan cel Mare" University of Suceava, Romania
Inga Stoianova, PhD, Free International University of Moldova
Iuliu Turcan, PhD, Technical University of Moldova
Larisa Bugaian, Dr. hab., Technical University of Moldova
Lilia Chiriac, PhD, Technical University of Moldova
Ludmila Ungureanu, PhD, Technical University of Moldova
Nelly Turcan, dr.hab., State University of Moldova, Information Society Development Institute
Margareta Florescu, PhD, Institute of Advanced Research of the Academy of Economic Studies of Bucharest, Romania
Marilena-Oana Nedelea, PhD, « Stefan cel Mare » University of Suceava, Romania
Nicolae Samson, PhD, G.Asachi Technical University of Iasi, Romania
Olivia-Cristina Rusu, PhD, Academy of Economic Studies of Bucharest, Romania
Romeo V. Turcan, PhD, Aalborg University, Denmark
Svetlana Caterenciuc, PhD, Technical University of Moldova
Svetlana Gorobievschi, Dr. hab., Technical University of Moldova
Viorica Răileanu, PhD, Institute of Philology, Republic of Moldova

Responsible Editor
Dr. hab. Rodica STURZA
Technical University of Moldova
rodica.sturza@chim.utm.md

Editorial Production:
Dr. Nicolae Trifan
Dr. Țurcan Iuliu
Dr. Svetlana Caterenciuc
Zinaida Stratan

Main subjects areas of the Journal:

- Arts and Design
- Pedagogy and Psychology
- Sociology
- Philosophy
- History
- Philology and linguistics
- Library&Information Management

- Economics and Management
- Finance and Accounting
- Marketing and Logistics
- Economics Policy and Economic Policies

- Intellectual Property law
- Cadastral law
- Agro-food legislation
- Transport legislation
- Ecological legislation
- International law

How to publish a paper:

1. Send the manuscript and information about the author to the **Editorial Board address:** jes@meridian.utm.md
2. Manuscripts are accepted only by e-mail, in template file (https://jss.utm.md/)
3. Articles are accepted in the the original language, with the name, abstract and keywords in English.
4. After a review, you will be notified of the editorial board's decision.
5. After the Journal has been published, we will send it to you immediately by mail.

CONTENT

Abstracts	.....	*5*
Elena Florea-Burduja, Marcela Irovan, Liliana Indrie	*Creativity and modern technologies boost the promotion of romanian traditional motifs*	*21*
Inga Stoianova	*Procedures in translating english and romanian tourist advertisements*	*26*
Corina Ivaniuc	*Extralinguistic corelation between the concept of culture and tourism*	*34*
Lidia Bivol, Liliana Prozor-Barbalat	*Some observations on the most common lacunae in the process of learning a foreign language (french) and some ways to remedy them*	*41*
Rafael Ciloci	*Support and impediments factors to youth entrepreneurship development in the Republic of Moldova*	*46*
Svetlana Gorobievschi, Corina Caușan	*Evaluation of health care system quality in the context of medical reform*	*54*
Stela Ciobu, Victoria Iordachi	*Role of the central banks in prevention and management of bank frauds*.....	*63*
Maria Gheorghița	*Social audit - an important tool to ensure sustainable development of light industry in the Republic of Moldova*	*72*
Rodica Perciun, Victoria Iordachi	*Research contribution to the community development*.....	*79*
Viorica Ursu	*Historical and systematic interpretations of the regulations on guilt, the inherent condition of the legal liability*	*90*
Natalia Chiriac, Cristina Ungureanu	*Work regulations for people under the age of 18*.....	*107*

DOI: 10.5281/zenodo.3550651
CZU 746:004

CREATIVITY AND MODERN TECHNOLOGIES BOOST THE PROMOTION OF ROMANIAN TRADITIONAL MOTIFS

Elena Florea-Burduja, ORCID: 0000-0001-8318-1756[1*]
Marcela Irovan, ORCID: 0000-0001-6231-7378[1]
Liliana Indrie, ORCID: 0000-0002-7094-4790[2]

[1]*Technical University of Moldova, Blvd. Stefan cel Mare si Sfant, 168, MD 2004, Chișinău, Republic of Moldova,*
[2] *University of Oradea, B.St. Delavrancea str., no. 4, 410058, Oradea, Romania*
*Corresponding author, email: *elena.floreaburduja@mctt.utm.md*

Received: 08.22.2019
Accepted: 09.28.2019

Abstract. The paper presents how the traditional motifs on Romanian carpets can be processed with the help of modern technology. The art of the Romanian carpet brought with it original century-old motifs with certain messages. These demonstrate a high artistic level and reflect the traditional features in ornamentation, composition and coloring. The paper presents how to transform images into stitch steps. The obtained schemes can be used for the diversification of clothing products, using elements taken from the Romanian carpet. They can also be saved in electronic format and paper support for a long time. The motifs on authentic Romanian carpets were photographed. Images have been processed and embedded in product patterns to get a variety of traditional ornate products. This principle can also be applied to accessories such as handbags, belts and even footwear. New products ornamented with traditional motifs are authentic and contribute to the promotion of cultural values. Thus, combining the values of the past with modern technologies, we can obtain several advantages: diversification of clothing products ornamented with traditional elements; the use of electronic databases with traditional elements that can be used at any time when performing mechanical or manual embroidery; promoting the values of cultural heritage.

Keywords: *romanian carpet, traditional motifs, modern technologies.*

DOI: 10.5281/zenodo.3550651
CZU 746:004

CREATIVITATEA ȘI TEHNOLOGIILE MODERNE STIMULEAZĂ PROMOVAREA MOTIVELOR TRADIȚIONALE ROMÂNEȘTI

Elena Florea-Burduja, ORCID: 0000-0001-8318-1756[1*]
Marcela Irovan, ORCID: 0000-0001-6231-7378[1]
Liliana Indrie, ORCID: 0000-0002-7094-4790[2]

[1]*Universitatea Tehnică a Moldovei, Bd. Ștefan cel Mare și Sfant, 168, MD 2004, Chișinău, Republica Moldova,*
[2]*Universitatea din Oradea, B.St. Delavrancea, 4, 410058, Oradea, România*
*Autor corespondent: *email: elena.floreaburduja@mctt.utm.md*

Recepționat: 08.22.2019
Acceptat: 09.28.2019

Rezumat. Lucrarea prezintă modul în care motivele tradiționale de pe covoarele românești pot fi prelucrate cu ajutorul tehnologiei moderne. Arta covorului popular românesc a adus cu sine în secolul XXI motive originale străvechi cu anumite mesaje. Acestea (motivele) demonstrează un înalt nivel artistic și reflectă trăsăturile tradiționale în ornamentică, compoziție și colorit. Au fost fotografiate motivele de pe covoare autentice. Imaginile au fost prelucrate și încadrate în tipare de produs pentru a obține o diversitate de produse ornamentate tradițional. Acest principiu poate fi utilizat pentru a fi aplicat și pe accesorii cum ar fi genți, poșete, centuri și încălțăminte. Noile produse ornamentate cu motive tradiționale sunt autentice și contribuie la promovarea valorilor culturale. Astfel, combinând valorile trecutului cu tehnologiile moderne, putem obține mai multe avantaje: diversificarea produselor vestimentare ornamentate cu elemente tradiționale; utilizarea bazelor de date electronice cu elemente tradiționale care pot fi utilizate în orice moment la efectuarea broderiei mecanice sau manuale; promovarea valorilor patrimoniului cultural.

Cuvinte cheie: *covor românesc, motiv tradițional, tehnologii moderne.*

DOI: 10.5281/zenodo.3550665
CZU 811.111:811.135.1

PROCEDURES IN TRANSLATING ENGLISH AND ROMANIAN TOURIST ADVERTISEMENTS

Inga Stoianova

Free International University of Moldova
52, Vlaicu Pârcalab Street, Chișinău, Republic of Moldova
agnissto@mail.ru

Received: 07.27.2019
Accepted: 09.12.2019

Abstract. Advertising acts as a bridge between the consumer and producer, the bridge being more difficult to cross in case of multicultural world. Procedures applied in the process of advertisements translation make the original text interesting, vivid and expressive. Working with the content of tourism advertisements, the translator in principle does not limit himself in the choice of translation transformations, however, modulation and descriptive translation are in the list of the most frequently used ones. Trying to translate any cultural or touristic reality as accurately as possible, the translator should always bear in mind that one of the most important tasks in translating this phenomenon is the preservation and transfer of the source text's color.

Key words: *advertisement, tourism, lexical and grammar transformations, methods and strategies of translation.*

DOI: 10.5281/zenodo.3550665
CZU 811.111:811.135.1

PROCEDEE DE TRADUCERE A PUBLICITĂȚII ÎN ENGLEZĂ ȘI ROMÂNĂ ÎN DOMENIUL TURISMULUI

Inga Stoianova

Universitatea Internațională Liberă din Moldova
str. Vlaicu Pârcalab 52, Chișinău, Republica Moldova
agnissto@mail.ru

Recepționat: 07.27.2019
Acceptat: 09.12.2019

Rezumat. Publicitatea reprezintă o punte între consumator și producător și este mai dificil de perceput în cazul unui mediu multicultural. Procedeele aplicate în procesul de traducere ale secvențelor publicitare oferă textului original o notă unică, vie și expresivă. În procesul de traducere a conținutului publicitar din domeniul turismului, traducătorul nu se limitează, în principiu, la selectarea transformărilor traducționale, cu toate că modularea și traducerea descriptivă se află în topul celor mai frecvente procedee. Încercând să traducă cât mai exact orice realitate cultural sau turistică, traducătorul trebuie să aibă mereu în vedere faptul că una dintre cele mai importante sarcini în traducerea acestui fenomen este păstrarea și redarea vivacității textului sursă.

Cuvinte cheie: *publicitate, turism, transformări lexicale și gramaticale, metode și strategii de traducere.*

DOI: 10.5281/zenodo.3550673
CZU 81:[008+379.85]

EXTRALINGUISTIC CORELATION BETWEEN THE CONCEPT OF CULTURE AND TOURISM

Corina Ivaniuc

Free International University of Moldova
52, Vlaicu Pârcalab Str., Chișinău, Republic of Moldova
corina199221@gmail.com

Received: *06.19.2019*
Accepted: *09.12.2019*

Abstract. This article describes the concept of culture that includes knowledge, traditions, words, abstract norms, religion and other aspects of a nation. Cultural tourism includes alive and artistic forms of human expression referred to as arts along with historical tourism and ethnic tourism. As cultural heritage -tourism is mostly depending on the history, the event in the past has abundant evidence that how the past travels had been changing the entire pages of each century and affected our past life. Unlike our predecessors we can affordably and in a shorter time travel across the world in large numbers comparatively safe. Tourism being one of the biggest and fastest growing industries globally, its benefits and the challenges, are keenly observed by governments affects the economic, socio-cultural, and educational resources of nations.

Keywords: *culture, tourism, cultural tourism, traditions, religious journeys, values.*

DOI: 10.5281/zenodo.3550673
CZU 81:[008+379.85]

CORELAȚIA EXTRALINGVISTICĂ DINTRE CONCEPTUL DE CULTURĂ ȘI TURISM

Corina Ivaniuc

Universitatea Internațională Liberă din Moldova
str. Vlaicu Pârcalab 52, Chișinău, Republica Moldova
corina199221@gmail.com

Recepționat: 06.19.2019
Acceptat: 09.12.2019

Rezumat. În articol este abordat conceptul de cultură, care include in sine cunoștințele, tradițiile, cuvintele, scrisul, normele abstracte, religia si altele aspecte ale unei națiuni sau popor. Turismul cultural include viața și formele de exprimare artistică a omului și se referă la aspectele ce țin de istoria turismului și turismul etnic. Ca patrimoniu cultural - turismul în marea sa măsură depinde de istorie, evenimente care arată faptul ca călătoriile din trecut au schimbat paginile fiecărui secol și au afectat viața noastră. Spre deosebire de predecesorii noștri, noi putem călători împrejurul lumii în siguranță și în timp mai scurt. Turismul este una din cele mai mari industrii cu dezvoltare rapidă, beneficiile și provocările pe care le atestă guvernele afectează resursele economice, socio-cuturale, educaționale a națiunii.

Cuvinte-cheie: *cultura, turism, turism cultural, tradiții, călătorii religioase, valori.*

DOI: 10.5281/zenodo.3550675
CZU 811.133.1

SOME OBSERVATIONS ON THE MOST COMMON LACUNAE IN THE PROCESS OF LEARNING A FOREIGN LANGUAGE (FRENCH) AND SOME WAYS TO REMEDY THEM

Lidia Bivol, Liliana Prozor-Barbalat*

Technical University of Moldova, Ștefan cel Mare str. 168,Chișinău, Republic of Moldova
*Corresponding Author: *liliana.prozor@lm.utm.md*

Received: 06.07.2019
Accepted: 09.17.2019

Abstract. In the context of teaching a foreign language, focused on the communicative paradigm, teachers often hesitate in the rectification chapter - how they would be more efficient in the process of teaching / learning a foreign language. The present article tries to elucidate this uncertainty by listing the errors and the productive corrective methods, respectively. The corrective procedure must become a positive and ameliorative means for both the student and the teacher throughout the foreign language study. It is advisable for both parties to find themselves in a relative comfort zone in order to unite their efforts in favor of success. Various corrective methods are analyzed, especially being recommended for written production: rectification, inciting, reformulation of the statement, as well as advocated corrections in the oral production chapter.

Key words: *mistake, error, correction, rectification, incentive, lacunae, written production, competence, corrective action.*

DOI: 10.5281/zenodo.3550675
CZU 811.133.1

OBSERVAȚII ASUPRA CELOR MAI FRECVENTE LACUNE IN INSUȘIREA LIMBII STRAINE (FRANCEZA) ȘI MODALITAȚI DE REMEDIERE A LOR

Lidia Bivol, Liliana Prozor-Barbalat*

Universitatea Tehnică a Moldovei, bd. Ștefan cel Mare 168, Chișinău, Republica Moldova
*Autor correspondent: *email: liliana.prozor@lm.utm.md*

Recepționat: 06.07.2019
Acceptat: 09.17.2019

Abstract. În contextul predării unei limbi străine, axate pe paradigma comunicativă didacticienii deseori ezită la capitolul rectificare – cum s-ar face mai eficientă în procesul de predare/însușire a limbii străine. Articolul prezent încearcă să elucideze această incertitudine prin repertorierea greșelilor și, respectiv, metodelor corective productive. Procedura corectivă trebuie să devină un mijloc pozitiv și ameliorativ atât pentru student, cât și pentru profesor pe întreg parcursul studierii unei limbi străine. Este recomandabil ambelor părți să se regăsească într-o zonă de confort relativ pentru a uni eforturile în favoarea reușitei. Sunt analizate diverse metode corective, în special recomandate pentru producția scrisă: *rectificarea*, *incitarea*, *reformularea* enunțului, precum și rectificări recomandate la capitolul producție orală.

***Cuvinte cheie**: greșeală, eroare, corectare, rectificare, incitare, lacune, producție scrisă, competență, măsură corectivă.*

DOI: 10.5281/zenodo.3550679
CZU 332.14:334.7(478)

SUPPORT AND IMPEDIMENTS FACTORS TO YOUTH ENTREPRENEURSHIP DEVELOPMENT IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA

Rafael Ciloci, ORCID ID: 0000-0003-1690-6897

Technical University of Moldova, Ștefan cel Mare str. 168,Chișinău, Republic of Moldova
rafael.ciloci@fieb.utm.md

Received: 07.14.2019
Accepted: 09.27.2019

Abstract. The aim of this paper is to examine the perception of youth about support and impediments factors to entrepreneurship development in the Republic of Moldova and to define some solutions to improve it. The research has been conducted by using an analysis of academic literature, survey examination about business environment perception by youth, analysis and synthesis of survey data, deduction from general vision to some specifics for youth entrepreneurship. The main finding of research is that youth entrepreneurship is important by creating future perspectives for national economies and by defining main support and impediments factors to their development. Based on the survey data there has been established the perception of youth about entrepreneurship development in the Republic of Moldova. The challenges and opportunities for youth entrepreneurship development have been described as well as some solutions have been identified. The defined proposals could be used both for entrepreneurial policy development by governmental institutions and entrepreneurial training by different educational institutions, specifically for youth entrepreneurship. The value of research consists in defining the main factors of support and constraint, to provide ideas about how to develop youth entrepreneurship in the Republic of Moldova.

Keywords: *entrepreneurship, youth entrepreneurship, entrepreneurship support, entrepreneurship impediment, survey.*

DOI: 10.5281/zenodo.3550679
CZU 332.14:334.7(478)

FACTORI DE SPRIJIN ȘI IMPEDIMENTE ÎN DEZVOLTAREA ÎNREPRINDERILOR DE CĂTRE TINERII DIN REPUBLICA MOLDOVA

Rafael Ciloci, ORCID ID: 0000-0003-1690-6897

Universitatea Tehnică a Moldovei, bd. Ștefan cel Mare 168, Chișinău, Republica Moldova
rafael.ciloci@fieb.utm.md

Recepționat: 07.14.2019
Acceptat: 09.27.2019

Rezumat. Scopul acestei lucrări este examinarea percepției tinerilor cu privire la factorii de susținere și impedimente în dezvoltarea antreprenoriatului în Republica Moldova și a defini unele soluții pentru îmbunătățirea acesteia. Cercetarea a fost realizată prin analiza literaturii academice, examinarea sondajului privind percepția mediului de afaceri de către tineri, analiza și sinteza datelor sondajului, deducerea de la viziunea generală la unele specificuri pentru antreprenoriatul tinerilor. Principala constatare este aceea că antreprenoriatul în rândul tinerilor este important prin crearea perspectivelor viitoare pentru economiile naționale și prin definirea principalilor factori de susținere și impedimente pentru dezvoltarea lor. Pe baza datelor sondajului a fost stabilită percepția tinerilor cu privire la dezvoltarea antreprenoriatului în Republica Moldova. Sunt descrise provocările și oportunitățile pentru dezvoltarea antreprenoriatului în rândul tinerilor și au fost definite câteva soluții. Propunerile definite ar putea fi utilizate pentru dezvoltarea politicii antreprenoriale de către instituțiile guvernamentale, pentru formarea antreprenorială de către instituțiile de învățământ, în special antreprenoriatul pentru tineri. Valoarea cercetării constă în definirea factorilor principali de susținere și constrângere, de a oferi idei despre modalitățile de dezvoltare a antreprenoriatul tinerilor în Republica Moldova.

Cuvinte cheie: *antreprenoriat, antreprenoriat în rândul tinerilor, sprijin antreprenorial, impediment antreprenorial, sondaj*

DOI: 10.5281/zenodo.3550715
CZU 614.2

EVALUATION OF HEALTH CARE SYSTEM QUALITY IN THE CONTEXT OF MEDICAL REFORM

Svetlana Gorobievschi[1], Corina Cauşan[2*]

[1]*Technical University of Moldova, 168, Stefan cel Mare Str., Chisinau, Republic of Moldova,*
[2]*University of European Political and Economic Studies "Constantin Stere", 200, Stefan cel Mare Str., Chisinau, Republic of Moldova*
Corresponding Author: *causan@list.ru*

Received: 04.09.2019
Accepted: 09.30.2019

Abstract. The article deals with the problem of medical services quality assessment as a factor that increases the average life expectancy and population life quality. In this context, some theoretical conceptions are brought about the quality of life and their connection with the quality of medical services provided to the population. The article presents some methodological and practical debates on the System of medical services quality evaluation proposed by the Russian savants. The authors partially agree with this method, bringing serious arguments for introducing indicators, that would take into account the evaluation of medical services throughout the chain of medical management. Because in the 21st century the concept of medical treatment has changed: it provides implementation for the Centers of Family Doctors, undoubtedly, they will contribute at the increase of medical services quality, that is why it is welcome to implement other indicators of primary medical care evaluation as well as family doctors activity.

Keywords: *healthcare, quality of services, quality of life, family health centers, quality indicators, Public health.*

DOI: 10.5281/zenodo.3550715
CZU 614.2

EVALUAREA CALITĂȚII SERVICIILOR MEDICALE ÎN CONTEXTUL REFORMELOR ÎN MEDICINĂ

Svetlana Gorobievschi[1], Corina Cauşan[2*]

[1]*Universitatea Tehnică a Moldovei, Bd. Ștefan cel Mare și Sfînt 168, Chișinău, Republica Moldova,*
[2]*Universitatea de Studii Politice şi Economice Europene "Constantin Stere", bd. Ștefan cel Mare și Sfînt, 200 Chișinau, Republica Moldova*
Autor corespondent: *causan@list.ru*

Recepționat: 09.04.2019
Acceptat: 09.30.2019

Abstract. În articol autorii abordează problema evaluării calității serviciilor medicale ca factor al creșterii speranței medii de viață și calității vieții populației. În acest context, se aduc unele concepții teoretice pe marginea calității vieții și legăturii acestora cu calitatea serviciilor medicale prestate populației. În general, articolul prezintă unele dezbateri metodologice și practice pe marginea Sistemului de evaluare a calității serviciilor mediacle, propus de savanții ruși spre evaluarea calității serviciilor medicale. Autorii parțial sunt de acord cu această metodă, aducând argumente serioase pentru introducerea în acest sistem și a indicatorilor care ar lua în cont evaluarea serviciilor medicale în tot lanțul managementului medical. Deoarece în secolul XXI s-a schimbat conceptul tratamentului medical, el prevede implementarea Centrelor medicilor de familie, incontestabil, acestea vor contribui la creșterea calității serviciilor medicale, de aceea este binevenită implementarea indicatorilor de evaluare a asistenței medicale primare, inclusiv, și a activităților medicilor de familie.

Cuvinte cheie: *asistență medicală, calitatea serviciilor, calitatea vieții, centre medicale de familie, indicatori de calitate, sănătate publcă.*

DOI: 10.5281/zenodo.3550685
CZU 336.7

ROLE OF THE CENTRAL BANKS IN PREVENTION AND MANAGEMENT OF BANK FRAUDS

Stela Ciobu[1], Victoria Iordachi[2*]

[1]*Academy of Economic Studies of Moldova, Mitropolit Gavriil Bănulescu-Bodoni 61 str., Chisinau, Rep. Moldova*
[2]*National Institute for Economic Research, Ion Creanga 45 str., Chisinau, Rep. Moldova*
*Corresponding author: *Iordachi Victoria, timush_v@yahoo.co.uk*

Received: 08, 22, 2019
Accepted: 09, 28, 2019

Abstract. The present paper has a significant contribution to the expansion of researches related to the prevention and anticipation of bank failures. The actuality of the investigated subject results primarily from the necessity and importance of maintaining a stable banking system able to withstand strong internal and external shocks, and also from the necessity of permanently completing the regulatory framework in order to prevent some probable crises and bankruptcies in the future, taking into account the continuous development and the emergence of new risks in the banking activity. The scope of the present paper is based on identification of the ways of anticipating bank failures in the domestic banking system as a result of theoretical researches and studies of international practice facilitate the elaboration of concrete proposals with applicability in the process of streamlining the banking supervision in order to ensure the financial stability of the banking system and the prevention of bank failures.

Keywords: *anti-fraud policy, banking system, banking activity, bank risks, code of ethics, financial services.*

DOI: 10.5281/zenodo.3550685
CZU 336.7

ROLUL BĂNCILOR CENTRALE ÎN PREVENȚIE ȘI GESTIONAREA FRAUDELOR BANCARE

Stela Ciobu[1], Victoria Iordachi[2*]

[1]*Academia de Studii Economice a Moldovei, str. Mitropolit Gavriil Bănulescu-Bodoni 61, Chișinău, Republica Moldova*
[2]*Institutul Național de Cercetări Economice, str. Ion Creangă 45, Chișinău, Republica Moldova*
*Autor corespondent: *Iordachi Victoria, timush_v@yahoo.co.uk*

Recepționat: 08, 22, 2019
Acceptat: 09, 28, 2019

Rezumat. Articolul aduce o contribuție semnificativă la extinderea cercetărilor legate de prevenirea și anticiparea eșecurilor bancare. Actualitatea subiectului cercetat rezultă în primul rând din necesitatea și importanța menținerii unui sistem bancar stabil, capabil să reziste la șocuri interne și externe puternice, precum și din necesitatea completării permanente a cadrului de reglementare, pentru a preveni unele crize și falimente probabile în viitor, ținând cont de dezvoltarea continuă și de apariția de noi riscuri în activitatea bancară. Scopul lucrării constă în identificarea modalităților de anticipare a eșecurilor bancare în sistemul bancar intern ca urmare a cercetărilor teoretice și a studiilor de practică internațională. Acest studiu facilitează elaborarea de propuneri concrete cu aplicabilitate în procesul de simplificare a supravegherii bancare, cât și pentru a asigura stabilitatea financiară a sistemului bancar și prevenirea eșecurilor.

Cuvinte cheie: *politică antifraudă, sistem bancar, activitate bancară, riscuri bancare, cod de etică, servicii financiare*.

DOI: 10.5281/zenodo.3550683
CZU 657.6:67/68(478)

SOCIAL AUDIT - AN IMPORTANT TOOL TO ENSURE SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF LIGHT INDUSTRY IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA

Maria Gheorghița, ORCID ID: 0000-0002-2177-3497

Technical University of Moldova, Ștefan cel Mare str. 168,Chișinău, Republic of Moldova
maria.gheorghita@emin.utm.md

Received: 08.19.2019
Accepted: 09.27.2019

Abstract. This paper highlights one of the important components of social responsibility, social audit, a concept that has recently appeared in the professional literature and which is still under-studied in the Republic of Moldova. At the same time, it is already used by companies in light industry that provide services for foreign clients. The necessity of this activity resides in its society importance due to the fact that it ensures a sustainable development of the companies, especially in light industry, which are part of the supply chain of the retailers and the owners of famous international brands.

Keywords: *light Industry, C&M, CMT, FOB services, Private Label, Own Label, social audit, BCSI platform.*

DOI: 10.5281/zenodo.3550683
CZU 657.6:67/68(478)

AUDITUL SOCIAL- INSTRUMENT IMPORTANT CE ASIGURĂ O DEZVOLTARE SUSTENABILĂ A INDUSTRIEI UȘOARE DIN REPUBLICA MOLDOVA

Maria Gheorghița, ORCID ID: 0000-0002-2177-3497

Universitatea Tehnică a Moldovei, bd. Ștefan cel Mare 168, Chișinău, Republica Moldova
maria.gheorghita@emin.utm.md

Recepționat: 08.19.2019
Acceptat: 09.27.2019

Rezumat: În articolul dat este scoasă în evidență una din componentele importante ale responsabilității sociale, auditul social, concept care este destul de recent apărut în literatura de specialitate și care este încă destul de puțin studiat în Republica Moldova. Totodată acest concept este utilizat deja în practică de întreprinderile din industria ușoară care prestează servicii pentru clienții străini. Necesitatea acestei activități rezidă în importanța care îi revine în societatea actuală datorită faptului că asigură o dezvoltare sustenabilă a întreprinderilor, mai cu seamă a celor din industria ușoară, care fac parte din lanțul de aprovizionare a vestiților comercianți cu amănuntul și a deținătorilor de vestite branduri internaționale.

Cuvinte cheie: *industria ușoară, servicii C&M, CMT, FOB, Private Label, Own Label, audit social, platforma BCSI.*

DOI: 10.5281/zenodo.3550689
CZU 338:001

RESEARCH CONTRIBUTION TO THE COMMUNITY DEVELOPMENT

Rodica Perciun, Victoria Iordachi*

National Institute for Economic Research, Ion Creanga 45 str., Chisinau, Rep. Moldova
*Corresponding author: *Iordachi Victoria, timush_v@yahoo.co.uk*

Received: 08, 22, 2019
Accepted: 10, 02, 2019

Abstract. Today all countries are adopting development strategies based on the knowledge economy. Cities become promoters of innovations by offering an innovative ecosystem following the connections that arise between all actors, thus adopting the concept of Smart City. This article argues the importance of the research component generated by universities and research institutes for the community development. The cluster approach is an effective tool to take into account the interests of the scientific and educational environment and the business community needs, creating conditions for knowledge and innovations transfer into the real economy. Particular attention was paid to the role of government policies to stimulate clusters development and to stimulate the participation of science component within partnerships of universities and research centers with business sector.

Keywords: *economic development, innovation economy, innovative cluster, innovation ecosystem, knowledge transfer, smart city.*

DOI: 10.5281/zenodo.3550689
CZU 338:001

CONTRIBUȚIA CERCETĂRII PENTRU DEZVOLTAREA COMUNITĂȚII

Rodica Perciun, Victoria Iordachi*

Institutul Național de Cercetări Economice, str. Ion Creangă 45, Chișinău, Republica Moldova
*Autor corespondent: *Iordachi Victoria, timush_v@yahoo.co.uk*

Recepționat: 08, 22, 2019
Acceptat: 10, 02, 2019

Rezumat. Actualmente toate țările adoptă strategii de dezvoltare bazate pe economia cunoașterii. Orașele devin promotori de inovații prin oferirea unui ecosistem inovator în urma conexiunilor care apar între toți actorii, adoptând astfel conceptul de Smart City. Acest articol argumentează importanța componentei de cercetare generate de universități și institute de cercetare pentru dezvoltarea comunității. Abordarea clusterului este un instrument eficient pentru a ține cont de interesele mediului științific și educațional și de nevoile comunității de afaceri, creând condiții pentru transferul de cunoștințe și inovații în economia reală. O atenție deosebită a fost acordată rolului politicilor guvernamentale de a stimula dezvoltarea grupurilor și de a stimula participarea componentei științifice în parteneriatele universităților și centrelor de cercetare cu sectorul de afaceri.

Cuvinte cheie: *dezvoltare economică, economie inovatoare, cluster inovator, ecosistem de inovație, transfer de cunoștințe, oraș inteligent.*

DOI: 10.5281/zenodo.3550655
CZU 347

HISTORICAL AND SYSTEMATIC INTERPRETATIONS OF THE REGULATIONS ON GUILT, THE INHERENT CONDITION OF THE LEGAL LIABILITY

Viorica Ursu, ORCID ID: 0000-0003-4194-4799

Technical University of Moldova, 168, Blvd. Stefan cel Mare si Sfant, MD 2004, Chișinău, Republic of Moldova, viorica.ursu@dp.utm.md

Received: 08.14.2019
Accepted: 09.30.2019

Abstract. The principle of liability for guilt has become one of the central principles of the legal reality with the development of the civilization, when the human life and personal freedom have gained the highest value. The need to protect the fundamental human rights implies the existence of some clear rules of conduct. These rules should be even stricter when it comes to those situations where the human destiny is at stake. The legal processes must be organized so that no person should suffer unjustly. This was exactly the purpose of establishing the concept of the guilt in the contemporary systems of law and the definition and analysis of the concept of guilt become so important. The legal concept of guilt is the only guarantee that no person can be judged according to his/her appearance, that no person will be convicted until his/her case is meticulously examined as in the aspect of the objective elements, as well as in the aspect of subjective elements. Thus, the guilt is the binding element of any form of the legal liability. In this article, we intend to conduct an analysis of the guilt, which is the condition of the legal liability. Due to the fact that this research topic is quite complex and present, it is important to present the regulatory framework of the subject in terms of its historical evolution and the contemporary law, both domestic and foreign.

Keywords: *culpability, guilt, intention, lack of foresight, legal liability.*

DOI: 10.5281/zenodo.3550655
CZU 347

INTERPRETĂRI ISTORICE ȘI SISTEMATICE ALE REGULAMENTELOR PRIVIND VINOVĂȚIA - CONDIȚIE INERENTĂ A RĂSPUNDERII JURIDICE

Viorica Ursu, ORCID ID: 0000-0003-4194-4799

Universitatea Tehnică a Moldovei, bd. Ștefan cel Mare 168, Chișinău, Republica Moldova
viorica.ursu@dp.utm.md

Recepționat: 08.14.2019
Acceptat: 09.30.2019

Rezumat. Odată cu dezvoltarea civilizației, atunci când viața umană și libertatea individului au dobândit cea mai mare valoare, principiul răspunderii pentru vinovăție devine unul din principiile centrale ale realității juridice. Iar necesitatea ocrotirii drepturilor fundamentale ale omului implică existența unor reguli clare de conduită. Aceste reguli trebuie să fie și mai stricte, atunci când e vorba de acele situații în care este pusă în joc soarta omului. Procesele juridice trebuie organizate în așa fel încât nicio persoană să nu sufere pe nedrept. Or, anume acesta a constituit scopul instituirii conceptului de vinovăție în sistemele contemporane de drept, iar definirea și analiza conceptului de vinovăție capătă importanță atât de mare. Conceptul juridic al vinovăției reprezintă unica garanție a faptului că nicio persoană nu poate fi judecată conform aparențelor, că nicio persoană nu va putea fi condamnată până când cazul ei nu va fi examinat în cele mai mici detalii atât sub aspectul elementelor obiective, cât și sub aspectul elementelor subiective. Astfel, vinovăția reprezintă elementul obligatoriu pentru orice formă a răspunderii juridice. În acest articol, ne-am propus să efectuăm o analiză a vinovăţiei, condiţie a răspunderii juridice. Datorită faptului, că acest subiect de cercetare este destul de complex și actual, este importantă prezentarea cadrului general de reglementare a subiectului vizat prin prisma evoluției sale istorice, dar și a legislației contemporane, atât naționale, cât și cele străine.

Cuvinte cheie: *răspunderea juridică, vinovăția, intenție, imprudență, culpă.*

DOI: 10.5281/zenodo.3550663
CZU 349.2

WORK REGULATIONS FOR PEOPLE UNDER THE AGE OF 18

Natalia Chiriac*, Cristina Ungureanu

Technical University of Moldova, Ștefan cel Mare str. 168, Chișinău, Republic of Moldova
*Coresponding Author: email: *natalia.chiriac@dp.utm.md*

Received: 08.22.2019
Accepted: 09.30.2019

Abstract. The article deals with the topic of work regulations for people under the age of 18 - a vulnerable category of workers that requires a special protection regime. The International Labor Organization and the European Union have adopted a number of rules - conventions, recommendations, directives, being aimed at protecting young people at work. As a consequence, in order to harmonize internal legislation to the international one, the local legislator has adopted a number of regulations. The subject is being investigating from the theoretical perspective, the legal protection regulations for young people at work in order to discover new ideas and to propose new approaches that will prove to be useful and necessary in practice. At the same time it was highlighted the impact of the theoretical and practical aspects on the evolution of the domestic legal system legislative framework and its relation to the European Union.

Keywords: *child, young, minor, employee, employer, legal protection, warranty.*

DOI: 10.5281/zenodo.3550663
CZU 349.2

REGLEMENTAREA MUNCII PERSOANELOR ÎN VÂRSTĂ DE PÂNĂ LA 18 ANI

Natalia Chiriac*, Cristina Ungureanu

Universitatea Tehnică a Moldovei, bd. Ștefan cel Mare 168, Chișinău, Republica Moldova
Autor correspondent: Natalia Chiriac: *natalia.chiriac@dp.utm.md*

Recepționat: 08.22.2019
Acceptat: 09.30.2019

Rezumat. Prezentul studiu este dedicat cercetării unei teme foarte actuale şi importante, având în vedere că persoanele în vârstă de până la 18 ani reprezintă o categorie vulnerabilă de lucrători care necesită un regim special de protecţie. Organizaţia Internaţională a Muncii (în continuare – O.I.M.) şi Uniunea Europeană au adoptat o serie de norme - convenţii, recomandări, directive - care vizează protecţia tinerilor la locul de muncă. Drept consecinţă, în scopul armonizării legislației interne la cea internațională, legiuitorul autohton a adoptat o serie de reglementări în acelaşi sens. În prezenta lucrare, s-a urmărit, în special, cercetarea temei din perspectiva teoretică a reglementării protecţiei juridice a tinerilor la locul de muncă, cu obiectivul declarat de a descoperi noi idei şi de a propune noi abordări ce se vor dovedi utile şi necesare în practică. Totodată, s-a urmărit evidenţierea impactului aspectelor teoretice şi practice asupra evoluţiei cadrului legislativ din sistemul juridic autohton în materie, în raport cu evoluţia acestuia la nivelul Uniunii Europene.

Cuvinte-cheie: *copil, tânăr, minor, salariat, angajator, protecție juridică, garanție.*

Journal of Social Sciences *Vol. II, no. 3 (2019), pp. 21 - 25*
Fascicle *Social Science* *ISSN 2587-3490*
Topic *Arts and Design* *eISSN 2587-3504*

DOI: 10.5281/zenodo.3550651
CZU 746:004

CREATIVITY AND MODERN TECHNOLOGIES BOOST THE PROMOTION OF ROMANIAN TRADITIONAL MOTIFS

Elena Florea-Burduja, ORCID: 0000-0001-8318-1756[1*]
Marcela Irovan, ORCID: 0000-0001-6231-7378[1]
Liliana Indrie, ORCID: 0000-0002-7094-4790[2]

[1]*Technical University of Moldova, Blvd. Stefan cel Mare si Sfant, 168, MD 2004, Chișinău, Republic of Moldova,*
[2] *University of Oradea, B.St. Delavrancea str., no. 4, 410058, Oradea, Romania*
*Corresponding author, email: *elena.floreaburduja@mctt.utm.md*

Received: 08.22.2019
Accepted: 09.22.2019

Abstract. The paper presents how the traditional motifs on Romanian carpets can be processed with the help of modern technology. The art of the Romanian carpet brought with it original century-old motifs with certain messages. These demonstrate a high artistic level and reflect the traditional features in ornamentation, composition and coloring. The paper presents how to transform images into stitch steps. The obtained schemes can be used for the diversification of clothing products, using elements taken from the Romanian carpet. They can also be saved in electronic format and paper support for a long time. The motifs on authentic Romanian carpets were photographed. Images have been processed and embedded in product patterns to get a variety of traditional ornate products. This principle can also be applied to accessories such as handbags, belts and even footwear. New products ornamented with traditional motifs are authentic and contribute to the promotion of cultural values. Thus, combining the values of the past with modern technologies, we can obtain several advantages: diversification of clothing products ornamented with traditional elements; the use of electronic databases with traditional elements that can be used at any time when performing mechanical or manual embroidery; promoting the values of cultural heritage.

Keywords: *romanian carpet, traditional motifs, modern technologies.*

1. Introducere

În ultima perioadă este răspândită tendința de a studia trecutul și a pune valoare pe diverse ornamente și elemente tradiționale ale neamului nostru. Covoarele sunt o parte indispensabilă a vieții strămoșilor. Procesul de țesere manuală a acestora accentuează faptul că elementele vechi nu sunt doar o amintire din trecut, ci o sursă indispensabilă din prezent.

Arta covorului popular românesc e adânc originală și autentică prin tradițiile sale. Ea a adus cu sine din secol în secol motive originale străvechi cu anumite mesaje. Acestea demonstrează un înalt nivel artistic, rădăcinile căruia au fost cultivate cu mult înainte. În această perioadă se evidențiază trăsăturile tradiționale, caracteristice covorului moldovenesc, reflectate în ornamentică, compoziție și colorit [6].

Procesul activ de consolidare a trăsăturilor artistice și procedeelor tehnice specifice pentru covorul moldovenesc s-a petrecut în secolele trecute (secolul al XVIII-lea, prima jumătate a secolului al XIX-lea – perioadă, care a fost o etapă de înflorire a artei populare. În acea vreme fiecare familie își confecționa țesăturile necesare în cadrul gospodăriei seminaturale închise. Firele de lină se obțineau în condiții de casă.

Prezentând un domeniu important de creație și un sistem dezvoltat de procedee tehnico-decorative a populației rurale din Moldova, covoarele au atras atenția multor designeri care au utilizat simbolurile și cromatica acestora în colecțiile lor.

În spațiul românesc, țesutul covoarelor este una din principalele ramuri ale artei populare. Ajunge la înflorire în sec. XVIII–înc. sec. XIX. La confecționarea covoarelor românești erau folosiți coloranți naturali, care dădeau un aspect bogat în nuanțe fine. În a doua jumătate a sec. XIX valoarea artistică a covoarelor scade. Treptat, fondurile multicolore sunt înlocuite de cele închise, iar motivele sunt redate în culori stridente și reci.

Lucrarea prezintă modul de transformare a imaginilor în pași de cusătură. Schemele obținute pot fi utilizate pentru diversificarea produselor de îmbrăcăminte, utilizând elemente preluate de pe covorul romanesc. De asemenea ele pot fi salvate în format electronic și suport de hârtie, pentru o perioadă îndelungată.

2. Studierea elementelor ornamentale și a coloristicii covorului

Covoarele tradiționale, precum cele din figura 1, sunt artefacte decorative și spirituale esențiale care contribuie la alcătuirea ambientului unei case țărănești. Aceste exemple prezintă o crenguță înflorită de trandafir multiplicată de trei ori (o cifra cu proprietăți benefice miraculoase în mitologia țărănească), în nuanțe de roșu, alb, negru și verde. Pe marginea covorului pot fi observate șiruri, cu margini geometrizate, decorată cu crenguțe decorative.

Figura 1. Covoare basarabene din sec. XIX-XX.

Cromatismul decorativ este format din variații ale patru culori etnografice fundamentale: negru (pământul), roșu (focul), alb (aerul – spațiul înconjurător – spiritul) și verde (natura).

Un simbol des întâlnit pe covoarele țesute manual este trandafirul.

Trandafirul este unul din cele mai răspândite în compozițiile ornamentale ale covoarelor moldovenești din secolele XIX-XX în toată Moldova. Este una din florile de grădină îndrăgite, de diferite game cromatice, care sunt transpuse în covoristică, broderie, croșetare

În simbolistica populară această floare este considerată drept floarea dragostei, demnității și frumuseții. Imaginea acestei flori este o inovație în ornamentica tradițională basarabeană și capătă o răspândire largă în jumătatea a doua a secolului al XIX-lea [7, 8].

Floarea de trandafir simbolizează tinerețea și curățenia sufletească. Prezența acesteia în diverse texte folclorice, apare ca floare a amorului [9].

Din multitudinea de elemente prezentate pe covoarele prezentate în figura 1, a fost selectat elementul floral – trandafirul. Acest element va fi utilizat pentru diversificarea ornamentală a diverselor produse de îmbrăcăminte (figura 2).

Figura 2. Elementul floral – trandafirul.

Crearea schemelor elementelor decorative este un proces complex ce necesită abilități în utilizarea diverselor soft-uri și utilaje de brodat. În figura 3 sunt prezentate etapele unui proces de creare a schemei de broderie a imaginii selectate [2 - 4].

Ca etapă primară de pregătire este necesar de a scana sau a fotografia elementul, care ulterior va fi în lucru. Imaginea obținută a elementului trebuie să fie o imagine bine scanată, calitativă și nedeformată, pentru ca rezultatul final să fie calitativ.

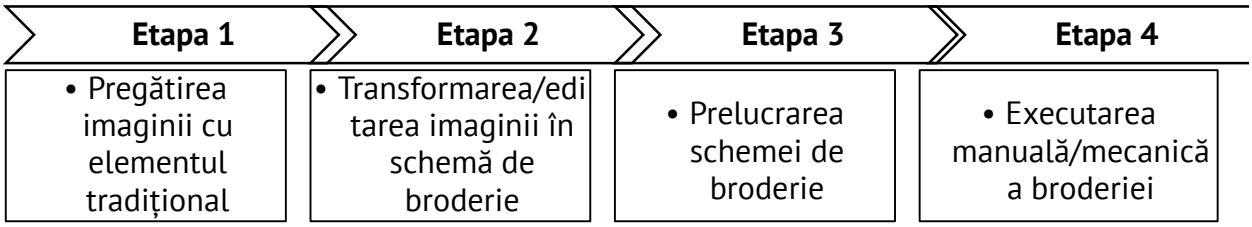

Figura 3. Etapele de creare a schemelor de broderie.

În a doua etapă putem transforma imaginea în schemă de broderie. Imaginea obținută la prima etapă, a fost importată în soft-ul Pattern Maker for Cross Stitch.

Pattern Maker este o aplicație Windows utilizată la crearea și redactarea schemelor de broderii [10]. Programul este echipat cu un expert pentru importarea imaginilor în scheme de broderie, care are multe setări. Este posibil de reglat luminozitatea, contrastul, saturația și nuanța, de decupat părțile inutile ale imaginii, de selectat dimensiunea cusăturii, etc. Importarea imaginii în acest soft a permis efectuarea transformării în pași de cusătură. Apoi schema obținută poate fi modificată ca dimensiune, culoare, compoziție, etc. Aceste modificări sunt executate în etapa a treia.

Modul de vizualizare a schemei poate fi prin culoare (figura 4, a), cu ajutorul simbolurilor (figura 4, b) sau pași de cusătură (figura 4, c).

Daca planificăm să efectuăm o broderie mecanizată, exportăm schema ca fișier cu extensia recunoscută de mașina de brodat. Dacă broderia va fi executată manual, atunci schema poate fi salvată ca fișier pentru imprimare pe suport hârtie.

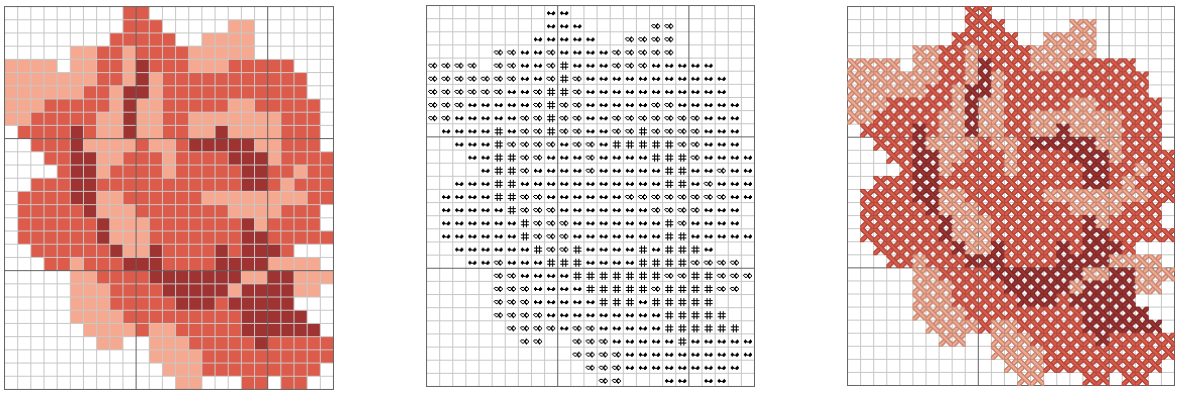

a) b) C)

Figura 4. Schema elementul floral obținută în Pattern Maker for Cross Stitch.

În final broderia poate fi executată pe suprafața necesară, utilizând modul manual sau mecanic (etapa a patra).

Schema elementului floral, obținută prin transformarea imaginii, poate fi ușor utilizată pentru ornamentarea produselor de îmbrăcăminte și diverselor accesorii cum ar fi genți, poșete, centuri și încălțăminte.

În figura 5 sunt prezentate câteva exemple de ornamentare a produsului palton pentru femei, cu elementul floral preluat de pe covorul românesc. Broderia poate fi executată mecanic, cu ajutorul mașinilor de brodat sau manual.

Culorile și mărimea broderiei se modifică în funcție de schița designerului, iar culorile utilizate se modifică ținând cont de tendințele modei.

Figura 5. Aspectul exterior al modelelor de paltoane, ornamentate cu elemente tradiționale.

Concluzii

Broderia și covoristica sunt tehnici de confecționare manuală, utilizate de fiecare femeie în trecut. Acestea, cu multă răbdare și sârguință, creau opere de artă, care peste ani rămâneau la fel de apreciate. Astăzi tehnologiile moderne, prin crearea ornamentelor virtuale, dau posibilitatea să reînvie vechile tradiții.

Astfel, îmbinând valorile trecutului cu tehnologiile moderne, putem obține mai multe avantaje ca:

- diversificarea produselor de îmbrăcăminte ornamentate cu elemente tradiționale;

- utilizarea bazelor de date electronice cu elemente tradiționale ce pot fi utilizate în orice moment la efectuarea broderiilor mecanice sau manuale;
- promovarea valorilor patrimoniului cultural.

Referințe

Symposia volumes:

1. Indrie L., Florea-Burduja E., Gherghel S., Irovan M. Embroidery processing of romanian folk costumes with the help of modern technology. În: *II International Scientific Conference Contemporary Trends and Innovations in the Textile Industry, CT&ITI 2019, Belgrade, 16-17th May, 2019*. Belgrade: Union of Engineers and Technicians of Serbia, 2019. ISBN 978-86-900426-1-6, pp 64-69.
2. Florea-Burduja E., Niță T. Cercetări privind elaborarea schemelor broderiilor în cruciuliță utilizând programul Pattern Maker for Cross Stitch., În: *Conferința Tehnico-Științifică a Colaboratorilor, Doctoranzilor și Studenților, 15-23 November, 2013*, Technical University of Moldova, Chișinău, Vol 3, pp. 57- 59.
3. Florea-Burduja E. Utilizarea soft-urilor în crearea și confecționarea elementelor decorative, În: *Conferința Tehnico-Științifică a Colaboratorilor, Doctoranzilor și Studenților, 1-14 decembrie, 2016*, Technical University of Moldova, Chișinău, Vol. 2., pp 185- 188.
4. Флоря-Бурдужа Е., Ирован М. Использование информационных технологий в процессе создания и изготовления декоративных элементов În: *Матеріали IV-ої Міжнародної науково-практичної конференції «Сучасні технології промислового комплексу: базові процесні інновації – 2018», випуск 4*. Херсон: ХНТУ, 2018. 326 с. ISBN 978-966-97799-2-2, pp. 173-175.

Journal published papers:

5. Indrie L., Diaz-Gracia P., Kazlacheva Z., Montava I., Ilieva J.: The use of CAD/CAM for textile designs and fabrics. În: *Applied Researches in Technics, Technologies and Education*. Trakia University, Bulgaria, ARTTE 2019, No. 1, Vol. 7. pp.24-28

Web references:

6. http://www.moldovenii.md . [accesat 15.07.2019].
7. https://www.woven.is/16765.htm [accesat 15.07.2019].
8. https://rusticart.md/colectia-de-covoare/. [accesat 15.07.2019].
9. http://cimec.ro/Etnografie/Antonescu-dictionar/Dictionar-de-Simboluri-Credinte-Traditionale-Romanesti-r-z.html. [accesat 15.07.2019].
10. http://www.hobbyware.com/pm.htm. [accesat 15.07.2019].
11. https://semnecusute.ro/ [accesat 17.07.2019].

Journal of Social Sciences *Vol. II, no. 3 (2019), pp. 26 - 33*
Fascicle *Social Science* *ISSN 2587-3490*
Topic *Philology and linguistics* *eISSN 2587-3504*

DOI: 10.5281/zenodo.3550665
CZU 811.111:811.135.1

PROCEDURES IN TRANSLATING ENGLISH AND ROMANIAN TOURIST ADVERTISEMENTS

Inga Stoianova

Free International University of Moldova
52, Vlaicu Pârcalab Street, Chișinău, Republic of Moldova
agnissto@mail.ru

Received: 07.27.2019
Accepted: 09.12.2019

Abstract. Advertising acts as a bridge between the consumer and producer, the bridge being more difficult to cross in case of multicultural world. Procedures applied in the process of advertisements translation make the original text interesting, vivid and expressive. Working with the content of tourism advertisements, the translator in principle does not limit himself in the choice of translation transformations, however, modulation and descriptive translation are in the list of the most frequently used ones. Trying to translate any cultural or touristic reality as accurately as possible, the translator should always bear in mind that one of the most important tasks in translating this phenomenon is the preservation and transfer of the source text's color.

Key words: *advertisement, tourism, lexical and grammar transformations, methods and strategies of translation.*

Introduction

Language has powerful influence over people and their behavior. This is especially true in the fields of marketing and advertising. The study of advertising language and its grammar features is an important aspect in understanding how advertising is created, how it becomes effective and how it affects people and modern life. The choice of language to convey specific messages with the intention of influencing people is vitally important. Visual content and design in advertising have a very great impact on the consumer, but it is language that helps people to identify a product and remember it. The marketing and advertising personnel have to consider the emotive power of the words they use in advertising. There are several ways in which advertising is being used to persuade people to buy their product. Advertising unifies language, picture, music; it contains information, invokes emotions and imaginations, it can capture all five senses and, besides, it has social and practical aim [1].

Advertising is not easily defined, though many people have tried. Narrowly, it means a paid form of non-personal communication that is transmitted through mass media such as television, radio, newspapers, magazines, direct mail, public transport vehicles, outdoor displays and also the Internet, which aims to persuade, inform, or sell. It flourishes mainly in free-market, profit-oriented countries. It is one of the most important factors in accelerating the distribution of products and helping to raise the standard of living. So three main objectives of advertising are: to product knowledge about the product or service, to create

preference for it, and to stimulate thought and action about it [2]. Advertisements are texts that do their best to get our attention, to make us turn towards them. Advertising unifies language, pictures, music; it contains information, invokes emotions and imaginations, it can capture all five senses and it has social and practical aim. The wide use of tourist advertising has created a special style of each language which unique characteristics, lexical units and important attraction makes it different from other kinds of languages.

English and Romanian tourist advertising exploits from the high adaptability of the languages. Both languages enable the creators of advertisements to use figurative language means, and to mix individual styles and types of texts. The wide use of various expressive means in the texts of tourist advertising helps the author of the original text to create a special one in the target language that is unforgettable to the reader, as well as to influence the recipient. These criteria should be taken into account by any translator who renders such types of texts as ignorance of certain features of advertising texts can lead to distortion of the translated text's message, and the consumer's interest in advertising decreases [2]. In our research a special attention is paid to the study of peculiarities of the English tourist advertising translation into Romanian preserving and ensuring equivalency.

It is known that the language of tourism conveys specific lexical, syntactic, functional and textual peculiarities and principles which differ from other specialized languages and which validate its categorization as a specialized discourse.

Translation of tourist advertisement texts should be carried out by professional skilled translators, as any other specialized translation, to avoid common mistakes encountered in these kinds of texts and to guarantee successful results. Some of the most common examples of these particular lexical, syntactic and textual features will be further discussed.

This article aims to explore the 'phraseology of tourism', i.e. lexical choices and recurring patterns in discourse [2]. English tourist internet discourse will be analyzed on the basis of the sites www.visitireland.com and www.autoeurope.com, while for the Romanian language www.travel.md will be supposed to investigation. English sites are world web sites available in different languages, including travel guides for various countries of Europe. Taken generally both Romanian and English sites include information of historical, natural, environmental order as well as modern and to - date aspects of the described places' life.

Methods of analysis

Before developing his/her own strategy of translation, any translator has to analyze carefully the texts on similar subject to understand the difficulties and aspects he/she might meet to take into account. Translation is known to be a complicated task, during which the meaning of the source-language text should be conveyed to the target-language readers. In other words, translation can be defined as encoding the meaning and form in the target language by means of the decoded meaning and form of the source language. Translation is an informational process as the translator should render information transmitted as fully as possible. This can be achieved only if certain structural and semantic changes are introduced. These changes, which are caused by lexical and grammatical differences between languages (and broadly speaking – by the differences between the respective cultures), are called transformations in translation [3].

Analysis and interpretation

Transference is the process of directly transferring a source language word to a target language text unchanged to create some particular stylistic effect. This strategy is preferred

when the translator wishes to keep the originality of the source text in his translation. Paul Newmark suggests that the usefulness of this strategy lies on its ability to "attract the reader, to give a sense of intimacy between the text and the reader - sometimes the sound or the evoked image appears attractive" [4]. Nevertheless, transference, though it is precise and brief, has been criticized for it "blocks comprehension, it emphasizes the culture and excludes the message, does not communicate; some would say it is not a translation procedure at all" [4]:

- ✓ *Areas of interest include Hampstead Heath and Primrose Hill with their huge green spaces, fabulous views and village feel./ Zonele de interes includ Hampstead Heath și Primrose Hill cu spații verzi imense, vederi fabuloase și aspectul rural.*
- ✓ *The South is appreciated for its array of open spaces such as Clapham Common, the World Heritage Site at Greenwich./Sudul este apreciat pentru o serie de spații deschise cum ar fi Clapham Common, site-ul Patrimoniului Mondial de la Greenwich.*

This type of transformation is mainly used in rendering geographical names or other types of precedent information.

Calque is actually a word or phrase borrowed from another language by literal, word-for-word translation. The term *calque* is borrowed from French and it derives from the verb *calquer* which means *to copy, to trace*. More specifically, we use the verb *to calque* when speaking about borrowing a word or phrase from another language while translating its components so as to create a new lexeme in the target language [5]. As calquing includes a degree of semantic translation, it does not consist of phonetic matching (i.e. retaining the approximate sound of the borrowed word by matching it with a similar-sounding pre-existing word or morpheme in the target language), for example: *mass tourism – turisimul de masă; city's green spaces – spațiile verzi a orașului; fleamarket – piață de vechituri; nightlife – viață de noapte; little Venice – Mica Veneție; seafood – produse de mare; day-trip – călătorie de o zi*. Here is an example of the sentence from the investigated site: *Dublin charms the visitor with a gorgeous coastal setting, compelling history, lively nightlife and an impressive food scene* [6]*./ Dublin atrage vizitatorul cu un peisaj costal superb, istorie convingătoare, viață de noapte vibrantă și o gamă impresionantă de feluri de bucate.*

Concretization is the process of changing words and collocations with broader meanings into words and collocations with narrower meanings. It is the choice of a more specific word in translation which gives a more detailed description of the idea than the word in the ST does. This kind of transformation can be called hyponymic as hypernym is changed into hyponym in the process of translation, e.g.: *Out East in Hampton, you're likely to find that the local cafe doubles as a hairdresser, a bookstore or a vintage clothes shop* [7]. */La est de Hampton, probabil veți vedea că cafeneaua locală poate fi în același timp salon de coafură, librărie sau un magazin de haine de epocă.* In this case the translator used concretization to emphasize the idea that all the locals out of Hampton are not the districts of the Hampton city.

Generalisation is the phenomenon opposite to concretization, namely, the change of SL lexical units which have narrow meanings into the TL lexical units with broader meanings. This kind of transformation can be called hypernymic as hyponym is changed into hypernym in the process of translation, e.g.: *Oxford also has a thriving student population./ De asemenea, Oxford are o populație numeroasă de studenți.* In this case the translator does not specify the literal meaning of the word *thriving/înfloritor*, he generalizes it under the syntagm *populație numeroasă*. This type of transformation is not so frequently used in ads as it leads to the loss of figurativeness and colour of offers in the original.

Modulation basically means using a phrase that is different in the source and target languages to convey the same ideas. It obviously changes the semantics and shifts the point of view of the source language [5]. Modulation helps the translator generate a change in attitude of the message without altering its meaning and without generating an unnatural feeling in the reader of the target text: *And for those who just like strolling around and making the most of the good weather, there is also the option of relaxing on one of the café loungers set up along the river banks* [7]*./ Și pentru cei cărora le place să se plimbe și să profite la maximum de timpul frumos, există și opțiunea de a se relaxa într-unul din șezlongurile pe lângă cafenelelor, amplasate de-a lungul fluviului.* In the original text the author uses the expression *make the most of the good weather* literally translated as *a face la maximum vremea bună*. However, the translator refuses to follow this equivalent and suggests his own variant *să profite la maximum de timpul frumos*.

Another appealing sample deals with a polysemantic syntagm: *Discover the vibrant energy and multiple faces of this wonderful city. /Descoperiți energia vibrantă și diversitatea acestui oraș minunat.* It is interesting to note that the expression *multiples faces of the city* is better rendered into Romanian as *diversitatea acestui oraș* as the concept of multiple faces supposes cultural, ethical, economical diversity of the city.

In addition, in some cases, modulation helps to preserve the conversational expressions characteristic to the source text, e.g.: *Of course, in student communities this is more tolerated, but generally, you are most respected if you party as hard as you like- but with a sense of discretion and self-control* [7]. *– Desigur, în comunitățile studențești acest lucru este mai tolerat, dar, în general, deveniți cel mai popular dacă vă distrați la maximum - neuitînd de discreție și de auto-control.* Common verbal unit *party as hard as you like* has not a direct equivalent in Romanian, but it was translated as *a se distra la maximum*, which helped to preserve informal communicative value of the translated unit.

Omission means dropping a word or words from the source language text while translating. This procedure can be the outcome of the cultural clashes that exist between the SL and the TL [4]. The translator omits words that do not have equivalents in the TT, or that may raise the hostility of the receptor, for example: *When you first arrive in Manchester, try not to be put off by the city's ugly industrial outskirts* [7]. *- Când sosiți la Manchester pentru prima dată, încercați să nu vă speriați de suburbiile industriale ale orașului.* While performing the translation it was better to omit the word *ugly* in order to soften the message of the sentence and to preserve the touristic attractiveness of the city as "ugly" is something unpleasant or repulsive, especially in appearance which in no case should be associated to the tourist sights of any city. Another cause of omission might be the brevity of the advertisement discourse.

Word-for-word translation, also known as syntactic identity/literal translation, is the rendering of text from one language to another, one word at a time with or without conveying the sense of the original text. In translation studies, literal translation is often associated with specialized texts. A word for word translation can be used in some languages and not others dependent on the sentence structure. However, as one sentence can be translated literally across languages it does not mean that all sentences can be translated literally. Here are some examples from the field of tourism:

- ✓ *Walk along the River Lagan, and you'll enter the heart of Belfast's industrial past, when it was once one of the greatest places in the world for shipbuilding* [7]. */Mergeți de-a lungul râului Lagan și veți nimeri în inima trecutului industrial al Belfast-ului, care fusese pe timpuri unul dintre cele mai mari centre de construcții navale din lume.*

- ✓ *You won't go far in the city without hearing a tune, whether it's from talented buskers on Grafton Street or traditional music coming from a pub. - Nu veți ieși departe în oraș fără a auzi o melodie fie că este vorba de flașnetarii talentați de pe strada Grafton, fie de muzica tradițională care se aude dintr-un pub.*

Partitioning is breaking an original sentence into two parts or replacing a simple sentence in the original with a complex one in translation, comprising one or several subordinate clauses. This is used in order to make the translated sentence more colourful, exciting, preserving the syntactical rules of the target language: *Best explored on foot, Cork is the kind of city that has a little bit of everything, including artsy enclaves and the historic Huguenot district* [4]. Here the Participial construction *best explored on foot* is translated into Romanian as an independent sentence following the syntactical order of the target language: *Cel mai bun mod de a descoperi orașul Cork este să o faci mergînd pe jos.Corк este un oraș care are puțin din toate, incluzând enclave artistice și cartierul istoric Huguenot.*

Grammatical difficulties in the text mainly occur when there is dissimilarity between the SL and TL grammatical forms. Obviously, a permanent grammatical equivalence can be barely achieved, and the translator has to use one or several grammatical transformations.

Grammatical replacement is the translator's refusal to use analogous grammatical units in the target text. He tries to render the meaning of SL units by changing the grammatical form of a word, the part of speech or the type of the sentence. In rendering tourism texts the most common are the cases when the morphological categories of the members of the sentences are changed: *With a beautiful location on an island at the mouth of the River Lee, the city serves up a bustling blend of cafés and restaurants* [7]...- *Fiind amplasat pe o insulă frumoasă la gura râului Lee, orașul prezintă o combinație colorată de cafenele și restaurante.* Here the syntagmatic unit *with a beautiful location* under the formula Preposition + Article + Adjective + Noun was rendered into Romanian as a Participial verbal construction *fiind amplasat*, which is opposed to its mot-a-mot equivalent *cu o locație frumoasă*.

The following short sentence under the analysis includes a set of attractive tourist lexical structures: *Liverpool boasts a rich music history as the birthplace to the Beatles. - Orașul Liverpool se mândrește cu o istorie fascinantă a muzicii, fiind orașul de baștină a grupului Beatles.* In English the verb to *boast* (V) means "to be proud in the possession of something" [8], its Romanian equivalent being *a se mândri* (V), using the literal translation procedure for rendering the information into the target language. Compound English noun *birthplace* is translated into Romanian as a word combination *orașul de baștină* (N + prep + N), while calque is used as a translation procedure.

Mănăstirea Curchi /Curchi Monastery is one of the most important architectural monuments of Bessarabia, and it is also considered to be one of the most beautiful and famous monasteries of the region. It is a real small paradise place located not far from Chisinau, and every year many tourists come to visit this beautiful little town: *Mănăstirea Curchi este o mănăstire de călugări din Republica Moldova, una din cele mai însemnate monumente ale arhitecturii basarabene* [9]./ *The Curchi Monastery is a friary from the Republic of Moldova, one of the most important Moldovan architectural monuments.* This simple sentence is rendered using literal translation procedure, preserving cultural peculiarities of the national description of the monastery. However, the issue is the word combination *o mănăstire de călugări* (article + N + article + N) translated into English by a single word *a friary,* involving the transposition procedure of translation. To be mentioned that in English the lexical unit

friary has a collective meaning, in Romanian *o mănăstire de călugări* describes the place where many *friars* may live and spend their days.

Various syntactic transformations were also found. It is known that English has a strict, fixed word order: the subject is given first followed by the verb, the object and the adverbial(s). In English the adjective always precedes the nouns, comparing to Romanian where the adjective follows the substantival category of lexical units. Further the English qualifying adjective and Participles change their place in Romanian according to the rules of the target language grammar: *Today, crashing Atlantic waves, soaring hills and fascinating legends that tell of warring giants make visiting this UNESCO World Heritage Site an experience to cherish* [7].- *Astăzi, valurile nimicitoare ale oceanului Atlantic, dealurile înalte și legendele fascinante care relatează despre giganții războinici, transformă vizitarea acestei unități a patrimoniului mondial protejat de UNESCO într-o experiență de neuitat*. While translating English *crashing Atlantic waves* as *valurile nimicitoare ale oceanului Atlantic*, not only the order of the lexical units included in the syntagm has to be modified, but also the method of addition is involved, namely, introducing the word *ocean* in its Romanian equivalent (implicitly present in English variant) as well as the case of the phrase *UNESCO World Heritage Site* equivalent to *unități a patrimoniului mondial protejat de UNESCO,* Romanian *protejat* being absent in the original. In other cases there is the change of the qualifying adjectives and Participial constructions' place *soaring hills, fascinating legends, warring giants (dealurile înalte și legendele fascinante, războinici giganți). The l*exical unit *experience to cherish* is rendered using antonymic translation *experiență de neapreciat*. According to the Oxford dictionary the verb *to cherish* is to keep (a hope or ambition) in one's mind [7], its equivalent in Romanian being *a îngriji, a prețui, a aprecia, a ține minte*. However, the Romanian variant *a ține minte* is too vague and indifferent to be applied in the translation of this sentence, while the lexical unit *de neuitat* (according to DEX "care nu se poate uita; a cărui amintire a rămas neștearsă; vrednic de aducere-aminte, memorabil") has a more powerful emotional impact on the reader [8].

Pluralia and Singularia Tantum. In English-Romanian translation the cases of missing Plural or Singular noun forms are also worth paying attention to because of their frequent mismatch. These cases are, of course, shown in the dictionaries that is why several examples seem to be sufficient to illustrate this minor translation problem: *open skies – sub cer liber; serious partying – petreceri mari; Belgian chocolates – ciocolată belgiană* etc. Let's analyze one more syntactic instance: *This remote and unspoiled headland is Ireland's most northerly point (next stop – the Arctic Circle) and it's well known for its clear skies and lack of light pollution, making it a perfect place to spot the Northern Lights* [7]. - *Această regiune îndepărtată și neprihănită este punctul cel mai nordic al Irlandei (următoarea oprire - Cercul Arctic) și este bine cunoscută pentru cerul său limpede, lipsa oricărei poluări, făcându-l un loc perfect pentru a contempla Aurora Boreală.* Here besides the grammatical change of the noun *skies /cer*, there are some other appealing translational challenges to be discussed. Lexicul unit *unspoiled headland* having the meaning of "not spoiled, in particular (of a place) not marred by development" translated as "nealterat, nestricat" cannot be applied to the natural environment. Meanwhile , Romanian *neprihănit*, i. e. "care este fără prihană, fără păcat, fără vină, pur, curat, nepătat, imaculat" best of all matches the stylistic value of the advertising message [10]. One more appealing lexical unit is *to spot* as to see something, but the verb is applied to the Northern Lights, a wonderful natural light display in the Earth's sky, predominantly seen in the high-latitude regions, and known for its unbelievable beauty. To our mind the best variant for *to spot the Northern Lights* would be *a contempla Aurora Boreală.*

According to DEX Romanian verb *a contempa is* " a (se) privi lung (cu admirație și cu emoție)", perfectly matching the idea of the advertising [10].

Finally, there is a group of transformations which ensure the required degree of equivalence by a number of changes of both lexical and grammatical nature. They involve a different arrangement of ideas, a different point of view and other semantic modifications whenever a direct translation of a SL unit proves impossible. The group of lexico-grammatical transformations consists of antonymic and explanatory translation.

Antonymic translation usually implies a comprehensive lexical and grammatical transformation: an affirmative construction is translated by a negative one or a negative construction – by an affirmative one [4]. But such grammatical transformation is usually accompanied by the lexical one – the key word of the SL utterance is translated by its antonym in the TL utterance, for example:

- ✓ *Cultural life goes on all the year round in this place* [9]. - *Viața culturălă nu încetinește pe nici o clipă.*
- ✓ *Don't miss the works of Vermeer, Frans Hals, and Rembrandt. – Neapărat să admirați/ vizionați lucrările de Vermeer, Frans Hals și Rembrandt.*

In the second sentence imperative mood Don't miss the works sounds as an order with a strong emotional effect, while its Romanian equivalent *neapărat să admirați/ vizionați* has a soft value of a piece of advice, a kind of recommendation which is given by the expert to the tourist.

Descriptive/explanatory translation consists of translating a source language/text word using a description of the concept it refers to in the target language; the successfulness of its integration into the prevailing linguistic norms of the target culture is always taken into account. In *It's an amazing and humbling place/ Este un loc uimitor unde te simți ca o furnică* the English syntagm *humbling place* cannot be translated into Romanian as *loc umilitor* as lexical unit *umilitor* has the meaning "care umilește, înjosește, ofensează; înjositor, jignitor", the value of the word dealing with size. Its best Romanian equivalent is "a fi / a se simți ca o furnică", namely very small, tiny.

Another challenging example of descriptive translation (plus addition technique) in the following sentence refers to the quality of the Irish restaurant: *Set in the heart of the Comber countryside (famous for its potato, the Comber Early), this luxury guest house and restaurant has earned a Michelin Bib Gourmand for creative, quality cooking* [6].- *Amplasat în inima ținutului Comber (Comber Early este faimos pentru cartofii săi), această pensiune și restaurantul de lux a câștigat un Michelin Bib Gourmand (top cel mai bun restaurant mic cu prețuri accesibile și mâncare de bună) pentru bucătărie creativă și de calitate.* In this sentence the lexical unit *un Michelin Bib Gourmand* represents a Michelin's version of "cheap eats," the bib gourmand awards feature restaurants at which you can get two courses plus a dessert or a glass of wine for under $40 (tax and tip not included). The tourist might not know the semantic value and the gastronomical world importance of the ranking, so the translator gives a description in brackets.

Conclusions

In the process of translation, it is necessary to remember about its specifics, namely, that the advertisement is addressed to the mass consumer and must have the character of persuasion. A high degree of communication focus on the object of advertisement is expressed not only in the way the information is transmitted, but also in influencing human

feelings and emotions in order to evoke a positive reaction. Creating a personal interest in the reader is achieved by using various language means of expressiveness. Therefore, translation of tourist advertising texts is complicated by the combination of cognitive and expressive information; the translator needs to grasp the line between these two aspects. The advertising component of tourist ads is no less important and complex for translation than information. It is significant to maintain the degree of advertising that the source texts has. The communicative task is often complicated by the fact that the translator needs to ensure that it is carried out to the same extent as in the original.

References

1. The Language of Advertising [online]. [Accessed 02.03.2019] Available at: http://www.linguarama.com/ps/marketing-themed-english/the-language-of-advertising.htm
2. Fox Renata. English in Tourism: a Sociolinguistic Perspective. In: Tourism and Hospitality Management, vol. 14, 2008, pp.13-22.
3. Ordudari Mahmoud Translation procedures, strategies and methods. Volume 11, No. 3 [online]. [Accessed 11.03.2019]. Available at: *https://translationjournal.net/journal/41culture.htm*
4. Newmark Peter. A Textbook of Translation. New York & London: Prentice-Hall International,1988.
5. Grassilli Chiara. Translation Procedures: the Technical Component of the Translation Process. [online]. [Accessed 11.03.2019]. Available at: *http://translatorthoughts.com/*
6. Visit Ireland [online]. [Accessed 10.03.2019]. Available at: https://*www.visitireland.com*
7. Oxford Dictionary [online]. [Accessed 04.03.2019] Available at: https://en.oxforddictionaries.com
8. UK Travel and Driving Guide [online]. [Accessed 04.03.2019]. Available at: https*://www.autoeurope.com*
9. The Travel Guide to Moldova [online]. [Accessed 11.03.2019]. Available at: https://*www.travel.md*
10. Dicționar explicativ al limbii române [online]. [Accessed 03.03.2019]. Disponibil: https://dexonline.ro/

Journal of Social Sciences *Vol. II, no. 3 (2019), pp. 34 - 40*
Fascicle *Social Science* *ISSN 2587-3490*
Topic *Philology and linguistics* *eISSN 2587-3504*

DOI: 10.5281/zenodo.3550673
CZU 81:[008+379.85]

EXTRALINGUISTIC CORELATION BETWEEN THE CONCEPT OF CULTURE AND TOURISM

Corina Ivaniuc

Free International University of Moldova
52, Vlaicu Pârcalab Str., Chișinău, Republic of Moldova
corina199221@gmail.com

Received: 06.19.2019
Accepted: 09.12.2019

Abstract. This article describes the concept of culture that includes knowledge, traditions, words, abstract norms, religion and other aspects of a nation. Cultural tourism includes alive and artistic forms of human expression referred to as arts along with historical tourism and ethnic tourism. As cultural heritage -tourism is mostly depending on the history, the event in the past has abundant evidence that how the past travels had been changing the entire pages of each century and affected our past life. Unlike our predecessors we can affordably and in a shorter time travel across the world in large numbers comparatively safe. Tourism being one of the biggest and fastest growing industries globally, its benefits and the challenges, are keenly observed by governments affects the economic, socio-cultural, and educational resources of nations.

Keywords: *culture, tourism, cultural tourism, traditions, religious journeys, values.*

Introduction

To define cultural tourism first of all we must determine the meaning of the term *culture*. Anthropologists originally stated that culture and cultures were unique bounded entities with limits and specific characteristics. Cultures were static, they could be captured by anthropological analyses. Their customs, habits, mores, relationships, uniquenesses could all be detailed, and in doing so, and the ways in which each culture was separate from all others could be seen [1].

Culture refers to the cumulative deposit of knowledge, experience, beliefs, values, attitudes, meanings, hierarchies, religion, notions of time, roles, spatial relations, concepts of the universe, and material objects and possessions acquired by a group of people in the course of generations through individual and group striving [2]. The core of a culture is formed by certain values which in terms of tourism will be the basics for the attraction of a given destination. The different levels of culture will be the rituals, the heroes and the symbols of the certain culture which again would serve as a basis for tourism purpose travels [1].

Not aiming to list all the definitions on cultural tourism, it should be necessary to emphasize that the scope of cultural tourism covers those tourism segments that could not be classified as the elements of mass and passive tourism [3]. The classic attractions of cultural tourism can be classified into three groups:

- built and material values (buildings, material values of different art forms);
- cultural values connected to everyday life (free time, leisure, lifestyle, habits, gastronomy);
- events and festivals;

The cultural heritage of any nation is represented not only by the works of artists, architects, musicians, writers, works of scientists, but it is also intangible heritage, including folklore, crafts, festivals, religious rituals, traditions, gastronomy etc.

Religious travelling, particularly pilgrimages make a part of cultural tourism. For example, we can refer here to thousands of Catholics around the world who want to visit the Vatican and other holy places, Jews travel to Israel, the Holocaust memorial sites and Mecca is the main destination for Muslims around the world [4].

Relationship analysis between the concept of culture and tourism

One of the strongest people motivations for the trip is a cultural expression of the other people and other nations. Cultural features of different regions of the world are increasingly encouraging people to take holidays and free time traveling. The development of cultural elements of the region is a means of increasing resources to attract tourist flows. The development of tourism depends on the uniqueness of cultural patrimony. The level of cultural development can be used to create a favorable image of tourism trends in the market. Thus tourism is an important tool for promoting cultural ties and international cooperation. In many countries, tourism may be included in the so-called policy of cultural relations [3].

The emergence of cultural tourism in research as the object of study has its origins in the early twentieth century, but only in 2002 the International Council on Cultural and Historical Monuments published a formal definition as follows: Cultural and cultural tourism - cognitive is that form of tourism which focuses on the cultural environment and that in turn includes cultural and historic landmarks or cultural heritage and historical values and lifestyle of the local people, arts, crafts, traditions and customs of the local population [5].

In order to explain the concept of cultural tourism we need to connect the two terms: culture and tourism. They have many elements in common. If, for this purpose, we consider only man made values in tourism, and if we leave aside for the moment natural values, the common areas of culture and tourism are the spaces and phenomena that people have been shaping, which reflect human creativity and interest [8].

What is essentially different is the place of action. People can participate in culture everywhere, in all spaces, while tourism has its defined areas, outside the visitor's place of residence. The presence of natural beauty and richness, high-quality communication connections, an adequate supply of accommodation and food, make cultural heritage become a product which attracts users. What tourists take home is an echo in their experience, or its sophisticated expression shown in books, souvenirs or the virtual world of heritage on CDs and DVDs [3].

Marketing in culture is philosophy, the knowledge and art of pointing to the values attractive to individuals or groups. The function of marketing is to make potential tourists perceive these values and use them, at the same time bringing material benefits and helping develop cultural activities in specific environments. In a sense, this is the art of identifying values and using them in contemporary life. Through the modern promotion of the values of cultural heritage, interest in a certain environment is created, as is the wish to learn more about a certain culture and interest to visit the location. All these can bring market results,

primarily in the field of tourism, an economic branch which uses the cultural heritage of a country as a stimulus to characterize and emphasize a place as a tourism destination [3].

Conceptual definitions are concerned with the nature of the cultural tourism phenomenon, and in particular tend to concentrate on what motivates the tourist to visit cultural attractions. In order to try and clarify the meaning of cultural tourism, a conceptual definition was proposed based on the way in which tourists' consume culture. According to Mary Ann Littrell, culture can be viewed as comprising what people think (attitudes, beliefs, ideas and values), what people do (normative behavior patterns or way of life) and what people make (artworks, artefacts, cultural products). Culture is therefore composed of processes (the ideas and way of life of people) and the products of those processes (buildings, artefacts, art, customs, 'atmosphere') [7].

Looking at culture in this way, cultural tourism is not just about visiting sites and monuments, which has tended to be the 'traditional' view of cultural tourism, but it also involves consuming the way of life of the areas visited. Both of these activities involve the collection of new knowledge and experiences. The conceptual definition proposed by Greg Richards is: the movement of persons to cultural attractions away from their normal place of residence, with the intention to gather new information and experiences to satisfy their cultural needs [4].

Cultural tourism is defined by the World Tourism Organization as trips, whose main or concomitant goal is visiting the sights and events whose cultural and historical value has turn them being a part of the cultural heritage of a community [8]. An important feature of cultural tourism according to this definition is the assumption that visiting cultural and historical sites and events, related to cultural heritage is not necessarily the main motive for the trip. In this context cultural-historical tourism is rarely implemented in a "clean" look and most often is combined with other traditional and specialized types of tourism. This substantial feature reveals opportunities to improve the effectiveness of national and regional tourism through the development of cultural-historical tourism - through absorption and integration of cultural-historical resources in the regional tourism product and development on this basis of a regional tourism brand.

The key category in that definition is the concept of cultural heritage which includes intangible and tangible movable and immovable heritage as a set of cultural values that are carriers of historical memory, national identity and have scientific or cultural value. The function of cultural tourism is an instrument for economic development that achieves economic growth by attracting visitors outside the community-host who are motivated generally or partially by an interest in the historical, artistic, scientific or related to lifestyle and traditions reality and facts of a community, region, group or institution. Such a travel is focused on the feeling of cultural environment, including landscapes, visual and performing arts, lifestyles, values, traditions and events.

Tourism is looking for ways to create marketable tourism products as well as environment for work and life. Cultural-cognitive tourism is an interaction between cultural, ethnic and historical components of the society or of the place to be used as resources to attract tourists and tourism development.

Modern cultural tourism is an apparent paradox. It is a form of tourism that has become so popular that everybody seems familiar with it and many people are keen to develop it. But our understanding of the concept has not kept pace with its growth. The concept of cultural tourism is still fairly vague, and many different definitions of term are in circulation. Part of

the problem lies in the fact that culture is itself so difficult to define, but the different approaches to cultural tourism have tended to add to the confusion. Different definitions have been developed for different purposes, whether to understand measure or identify cultural tourism [7].

Tourism is a specific socio-economic phenomenon of modern civilization, rooted in the life of society, and influenced by its evolution. Cultural tourism is a tool for economic development, leading to economic growth by attracting visitors from outside the host community and are partially or generally motivated by an interest in the components of historical, artistic, scientific or related to lifestyle realities, traditions and information to a community, region, group or institution.

Tourism is a global force for economic and regional development. Tourism development brings with it a mix of benefits and costs and the growing field of tourism economics is making an important contribution to tourism policy, planning and business practices [3].

Tourism activity provides the development of poorer areas, the realization of tourist facilities, work for native population, thus creating conditions for better living (an example being rural or cultural tourism, which is not focus necessarily on comfort and leisure, but natural landscaper, traditions, folklore, customs.

In the XXIst century the tourism global market creates an organic and interdependent system in which the supply and demand side experiences significant changes both in time and space and also from the perspectives of the quantitative and qualitative aspects or components. Newer and newer regions and tourism products will be involved in the international and domestic tourism trends as well and in the ever growing competition only such a tourism destination of tourism actor can survive which or who can provide an ever growing standard of quality [7].

Greg Richards states that culture and tourism were two of the major growth industries of the 20th century, and towards the end of the century the combination of these two sectors into 'cultural tourism' had become one of the most desirable development options for countries and regions around the world [5].

Tourism plays an important role in the economy and the fact that creates new jobs work, having thus a major contributor to attract surplus labor from other sectors and thus reduce unemployment. Tourism can be considered as the most dynamic sector, through the creation of jobs in various forms that led to the setting of the following types of employment:

- direct employment - people working in a tourism company, including hotels, restaurants, tourist shops, travel agents, tour operators;
- Indirect employment - jobs in the sectors supply products in food commodities and nonfood products respectively industry, agriculture, fisheries;
- employment in the construction sector - jobs in infrastructure construction they usually are temporary, but may take longer in areas where there is a continuous development of tourism.

Tourism is the activity that has permanently and rapidly developed during time, knowing a variety of types and forms. In the urban and in the rural environment, cultural tourism can attract a significant number of tourists. Keeping the cultural identity of a place, under the conditions of globalization and the tourist valorization of the cultural heritage are the main elements that can lead to the development of cultural tourism [4].

At the European level cultural tourism is very much appreciated by tourists, promoted and supported by numerous organizations and through specific policies.

Economic impacts of cultural tourism

The tourism industry generates substantial economic benefits to both host countries and tourists' home countries. Especially in developing countries, one of the primary motivations for a region to promote itself as a tourism destination is the expected economic improvement.

Tourism's role in the economy is often perceived as being limited to the hospitality industry (cafes, hotels and restaurants) and outbound and inbound travel agencies and carriers, which form the leading service sector in many countries. However, the economic impact of tourism is much greater, since many inputs are needed in order to produce tourism and leisure services, spanning the whole range of farm, agro food and industrial production, including the production of capital goods as well as construction and public works [3].

Cultural tourism attracts a growing number of tourists. According to the European Commission survey, 20% of visits in Europe have cultural motivation, while 60% of the European tourists are interested in discovering culture during their trip. Since that historic attractions are mainly in cities, cultural tourism is naturally associated with urban tourism. Competitive investment in cultural facilities and infrastructure needed to host tourists from urban areas having a direct impact on the economy and inducing an improvement in living standards. Spatial organization of cultural resources in the city and their relationships with infrastructure (hotels, transportation, shopping areas) is important for the successful development of cultural tourism strategy.

The cultural sector of the city includes:

- physical characteristics of the city and cultural heritage;
- cultural facilities in the broadest sense, including events, exhibitions, institutions and infrastructure such as theaters, museums, galleries, libraries, recreational facilities and sale of art.

Tourism has a variety of economic impacts. Tourists contribute to sales, profits, jobs, tax revenues, and income in an area. The most direct effects occur within the primary tourism sectors -lodging, restaurants, transportation, amusements, and retail trade. By its secondary effects tourism affects most sectors of the economy. An economic impact analysis of tourism activity normally focuses on changes in sales, income, and employment in a region resulting from tourism activity [6].

Economic impacts of cultural tourism are very hard to assess because there is no system of indicators through which data would become available and simple to measure. Except for this reason, there is the aggravating circumstance that cultural tourism is a complex phenomenon because it is tightly connected with other economic branches which benefit from development of cultural tourism and the assessment of the economic benefits of cultural tourism is often lower since it is hard to estimate the impact of cultural tourism on other branches, which increases the economic impact of cultural tourism [1].

The economic impact of cultural tourism can be analyzed from the two main viewpoints which include macroeconomic and microeconomic level. On the microeconomic level, the economic value of cultural tourism may be defined as a group of benefits for a certain society. Economic value of cultural tourism on the macroeconomic level is reflected in the stimulation of other economic branches through direct, indirect, and induced effects. Therefore, it is fair to say that cultural tourism is a method of development, because development of cultural

tourism stimulates development of individual economic branches, which contributes to total development of a certain destination [7].

Monitoring and identification of the economic effect of cultural tourism is necessary because, by forming a cultural tourism product, non-economic resources are transformed into economic, which results in the realization of economic effects. Economic effects need to be identified in order to assess the impact of cultural tourism, which is a basis for strategic plans with the objective to maximize economic effects by valorization of cultural resources [4].

In general, economic impacts of cultural tourism are direct, indirect, and induced.

Direct effects are reflected in economic benefits of individual cultural tourism offer holders which realize benefits by selling cultural tourism products. Indirect effects are benefits realized by other tourism holders in which cultural tourists realize consumption. Induced effects occur as a result of direct and indirect effects, and they are reflected in increased consumption of the tourism holders thanks to the economic benefit achieved by selling their own products. The total economic effect, in fact, represents a sum of direct, indirect, and induced effects.

Indirect effects can sometimes be much larger than direct effects when it comes to certain cultural tourism products, for example, events. Therefore, depending on cultural products in a certain destination, it may occur that direct effects of economic tourism are smaller than the indirect effects, because of which it is important to consider total effects of cultural tourism. This is also very hard, because, unlike indirect effects, direct effects are more simple to establish, measure and monitor [9].

Conclusions

Tourism not only directly affects the quality of life but also indirectly through its interference with some sectors (agriculture, industry, trade). Thus, tourism is provided an outlet for surplus of labor force, capitalize the higher local products operated jointly with other sectors (industry, agriculture) forms of unconventional energy, stimulate some industries which are producing consumer goods with the role to improve the quality of life, contribute to the development of competition, which leads to improving quality standards by some industries.

In conclusion, the tourism product is the result of work carried out by various economic agents, tourism acting as a stimulator of the global economic system. Tourism development engages many components with the stimulant and training effects as both the tourist industry and other branch of activity participate directly or indirectly in the economic growth process.

References

1. What is Culture? [online]. [Accessed 10.03.2019]. Available at: https://www.sccs.swarthmore.edu/users/00/ckenned1/culture.html
2. Culture [online]. [Accessed 15.02.2019]. Available at: https://www.tamu.edu/faculty/choudhury/culture.html
3. Brida J. G.The Economic Impacts of Cultural Tourism. In: The Routledge Handbook of Cultural Tourism. New York: Routledge, 2013, pp. 110–115.
4. Richards G. Cultural Tourism in Europe. Wallingford: CAB International, 1996.
5. Nature and Characteristics of Cultural Tourism [online]. [Accessed 10.02.2019]. Available at: http://www.montana-vidin-dolj.com/en/publications/?NewsId=3

6. Robinson S. Cultural Tourism in a Changing World [online]. [Accessed 01.03.2019]. Available at: http://www00.unibg.it/dati/corsi/44108/50648-smith-robinson-proofs.pdf
7. Littrell M. A. Shopping Experiences and Marketing of Culture to Tourists. In: Tourism and Culture: Image, Identity and Marketing. Centre for Travel and Tourism: University of Northumbria, 1997, pp.107-120
8. World Trade Report [online]. [Accessed 06.03.2019]. Available at: https://www.wto.org/english/res_e/booksp_e/anrep_e/world_trade_report12_e.pdf
9. Aitchison, C. Theorizing Other Discourses of Tourism, Gender and Culture. In: Tourist Studies, vol. 1, 2001, pp. 133-147.

Journal of Social Sciences *Vol. II, no. 3 (2019), pp. 41 - 45*
Fascicle *Social Science* *ISSN 2587-3490*
Topic *Philology and linguistics* *eISSN 2587-3504*

DOI: 10.5281/zenodo.3550675
CZU 811.133.1

SOME OBSERVATIONS ON THE MOST COMMON LACUNAE IN THE PROCESS OF LEARNING A FOREIGN LANGUAGE (FRENCH) AND SOME WAYS TO REMEDY THEM

Lidia Bivol, Liliana Prozor-Barbalat*

Technical University of Moldova, Ștefan cel Mare str. 168,Chișinău, Republic of Moldova
*Corresponding Author: *liliana.prozor@lm.utm.md*

Received: 06.17.2019
Accepted: 09.17.2019

Abstract. In the context of teaching a foreign language, focused on the communicative paradigm, teachers often hesitate in the rectification chapter - how they would be more efficient in the process of teaching / learning a foreign language. The present article tries to elucidate this uncertainty by listing the errors and the productive corrective methods, respectively. The corrective procedure must become a positive and ameliorative means for both the student and the teacher throughout the foreign language study. It is advisable for both parties to find themselves in a relative comfort zone in order to unite their efforts in favor of success. Various corrective methods are analyzed, especially being recommended for written production: rectification, inciting, reformulation of the statement, as well as advocated corrections in the oral production chapter.

Key words: *mistake, error, correction, rectification, incentive, lacunae, written production, competence, corrective action.*

Introducere

”Greșelile sunt inevitabile; ele sunt produsul tranzitoriu al dezvoltării unei interlimbi a cursantului. Erorile sunt inevitabile în orice utilizare a unei limbi, inclusiv de către vorbitorii nativi.” CECRL [1]

Actualmente predarea limbii străine a devenit o provocare pentru didacticieni în favoarea unei reușite eficiente și rapide. Așa cum învățarea limbii se bazează pe achiziția celor patru competențe de bază, înțelegerea și exprimarea orală, înțelegerea și exprimarea scrisă, stăruim să raportăm studiul de față la procesul de predare/învățare a limbii franceze la Universitatea Tehnică a Moldovei, unde studierea limbii străine se delimitează în două cicluri: limbă generală și limbaj specializat. Într-un caz sau altul, didacticienii resimt dificultăți de achiziționare a competențelor din partea celor care studiază, unde obiectivul comunicațional prevalează. În acest context vom aborda subiectul corectării erorilor de exprimare în registrul scris, cât și în cel oral.

Fie în limbă generală, fie în limbaj specializat, o sarcină didactică prioritară care trebuie inerent să devină eficientă, este utilitatea corectării. Experiența pedagogică reliefează mereu o problematică: studenți, stăpânind suficient limba încât să se facă înțeleși atunci când tratează un subiect sau altul în timpul unui act de comunicare, au deseori o exprimare totuși mai mult sau mai puțin defectuoasă. Așa cum unii specialiști nu cred în eficiența corectării lingvistice, ba dimpotrivă, o consideră dăunătoare, susținem ideea că feedback-ul corectiv ar

putea fi eficace, atunci când se respectă anumite condiții și are o mare importanță în practicile pedagogice. O întrebare relevantă nu este de fapt dacă este necesar sau nu să corectăm greșelile studenților, îndoiala rezidă, în *ce să corectăm*? *când să corectăm*? și, în special*, cum s-o facem*?

Diferențele structurale și culturale între limba maternă și limba străină constituie un factor principal în imposibilitatea de a identifica o soluție categorică a problematicii lacunelor comise, susțin cercetătorii D. Guénette și G. Jean [2]. În pofida faptului că româna și franceza au aceeași origine, există diferențe morfologice, structurale, sintactice, semantice, fonetice. Erorile frecvente derivă din diferențele dintre cele două limbi, în plus, însușirea unei limbi străine în alt mediu decât cel în care se vorbește este anevoioasă și diversă în comparație cu limba maternă. În consecință, similitudinile facilitează achiziția, în timp ce diferențele, o împovărează, iată de ce un mare avantaj constituie faptul să cunoști regulile limbii materne, deoarece, afirmă specialiștii, toate limbile se formează în jurul aceluiași sistem: toate limbile sunt constituite din foneme, morfeme, cuvinte, verbe, adjective, etc., care formează enunțuri, propoziții, fraze, în baza cărora se realizează comunicarea [8].

Analiza erorilor

În procesul de însușire a limbii, didacticienii descoperă lacune la toate capitolele, însă cele mai frecvente țin de gramatică. De-a lungul experienței pedagogice am constatat că învățarea regulilor gramaticale nu e un scop în sine, dar totuși acestea sunt un mijloc de a dezvolta competențele și nu putem face abstracție de ele. Prin urmare, cele mai grave lacune gramaticale observăm la aproprierea subiectelor cum ar fi:

- aplicarea acordurilor cu adjectivele și participiile trecute; aplicarea participiilor acordate cu complementul direct / indirect;
- determinarea genului substantivelor (eronat se face asocierea cu genul substantivelor în română);
- conjugarea verbelor neregulate;
- utilizarea modurilor condițional, conjunctiv (utilizate greșit, verbul achiziționează sensuri diferite în funcție de context);
- conjugarea verbelor pronominale, mai ales la *passé composé* (se conjugă greșit cu auxiliarul *avoir*; sau fără acord în gen și număr);
- locul adjectivelor față de substantiv;
- compunerea propozițiilor negative (în prezența cuvintelor negative);
- utilizarea substantivelor/ adjectivelor cu articolul;
- utilizarea prepozițiilor (atunci când verbul nu cere aceeași prepoziție ca în română);
- utilizarea pronumelor (elevii reiau același subiect de câte ori e nevoie, fără a utiliza pronumele), etc.

Erorile ce țin de reguli simple sunt lejer rectificabile, cele de sintaxă – mai anevoios, deoarece sunt reguli complexe, care se corectează doar cu ajutorul intervenției pedagogice: erori la alegeri lexicale, în structura frazei, la însușirea noțiunilor lingvistice (cu atât mai mult în limbajul specializat). Criteriile de stabilire a dificultății unui element lingvistic în funcție de complexitatea formei și sensului acestuia, propuse de Ellis, plasează lexemul într-un model de analiză : *este purtător de sens elementul lingvistic*? *se utilizează frecvent în discursul profesional*? *are o structură simplă sau depinde de celelalte elemente*? *regula de utilizare este simplă, inteligibilă, nu are excepții*? *există structuri sau reguli similare în limba maternă, adică echivalente*?

Pentru a ne convinge, propunem aplicarea celor expuse: în cazul acordului subiectului cu predicatul, *Nous costruirons une maquette*, morfemul – *rons* indică clar acordul cu subiectul. Regula e lungă dar nu e complicată. Pe de altă parte, același element poate deveni complex, când contextul cere acordul cu *passé composé* utilizat cu *avoir*, de exemplu. Aici elementul poate fi explicat doar raportat la alte elemente ale frazei la *passé composé*: *Ce sont les maquettes que vous avez envoyées rechercher*. Doar contextul oferă indicii despre genul și numărul obiectului ce a fost expediat. Acordul la forma feminină nu se aude, pluralul cu atât mai mult, deci regula comportă așa excepții, încât nici vorbitorul nativ n–ar sesiza-o. Tot aici poate apărea dificultatea alegerii corecte a pronumelui complement de înlocuire, cât și poziționarea lui în frază: *Nous avons construit une maquette – Nous l'avons construite*; aici, se cere o explicație avansată din partea profesorului.

Așadar, studenții au dificultăți la aplicarea regulilor, din cauza numărului lor excesiv, acestea putând fi fixate doar prin practici intensive. Iată de ce profesorii se străduiesc să determine, sau chiar să conceapă metode și materiale didactice în defavoarea celor depășite, pentru a alege strategia pertinentă : activități ludice care motivează și autorizează participarea la dezvoltarea competenței orale și scrise ; activități, fie ele chiar amuzante, ce promovează tehnici autocorective astfel încât însușirea regulilor prin exerciții diverse să permită diminuarea erorilor. Este necesar să le acordăm cât mai des cuvântul la curs ; să le atragem atenția asupra similarităților și diferențelor dintre cele două limbi, astfel încât procesul să devină mai ușor și mai eficient.

Metode corective

După ce am examinat nivelul de dificultate a elementului lingvistic, în continuare ne propunem să identificăm metode corective, în special recomandate pentru **producția scrisă**. Gass și Selinker insistă a asupra a două tipuri de măsuri corective: *rectificarea*, unde didacticianul furnizează răspunsul studenților, fie cu explicațiile de rigoare, fie fără explicații, și *incitarea*, unde studenților li se atrage atenția asupra greșelii comise, uzitând diverse comentarii, întrebări sau alte tehnici pentru identificarea categoriei greșelii cu ajutorul unui sistem de semne: se subliniază eroarea și se însoțește, sau nu, de explicații ; se încercuiește; se evidențiază cu o altă culoare, etc. În ambele cazuri, în final este indicată *reformularea* enunțului vizat ca o metodă de fixare a regulii (poate fi reformulat parțial sau integral după ce s-a folosit una din cele două metode). Specialiștii indică *incitarea* ca metodă mai potrivită, deoarece studentul are oportunitatea să se autocorecteze în favoarea însușitei, pe când *rectificarea* este indicată în particular studenților mai puțin avansați, sau chiar când e vorba despre un singur ori un număr limitat de elemente de corijat.

Insistăm să subliniem că selectarea tipului de măsură corectivă nu ține de preferința profesorului, dar nici a studentului, ci de eficacitatea ei în funcție de greșeală, cât și de nivelul de stăpânire a limbii [3, 8]. Sunt situații în care cel care predă folosește *rectificarea*, deoarece sesizează că studentul nu s-ar putea autocorecta; sau să utilizeze rectificări rapide, ce ar privilegia *incitarea* pentru lacune mai importante, de sintaxă de exemplu, așa încât să nu știrbească discursul profesional, în cazul nostru. Așadar, alegerile *când* și *cum* corectăm trebuie să releveze obiectivul central al activității în sine.

Deseori în producțiile scrise, cercetătorii propun didacticienilor să familiarizeze studenții cu anumite coduri corective și să le utilizeze ulterior împreună (cu condiția că ei recunosc greșelile și știu să aplice regulile). Însă, din practică conștientizăm că profesorii nu pot utiliza constant și coerent un cod sau altul, deoarece greșelile sunt diverse și unora le-ar corespunde

rectificarea, altora – *incitarea*. Prin urmare există riscul ca studentul să înțeleagă eronat codul și să nu-i asocieze regula corect, respectiv să nu se poată corija. Din perspectiva necesității didacticianului de a corecta greșelile, este concludent că identificarea și cunoașterea lor conduce nemijlocit la reducerea numărului lor.

Cum bine știm că studenții persistă să comită aceleași greșeli în ciuda încercărilor de rememorare a regulii, cercetătorii repertoriază câteva soluții:

- a nu se limita la un singur tip de corectare, ci să fie ales în funcție de lacună: e indicată rectificarea când dificultatea nu este la îndemâna studentului, sau elementul este complicat;
- a uzita un cod standardizat, care poate fi mai eficace decât unul general, cu scopul a reduce riscul de dezorientare și descurajare a studentului;
- a nu corecta toate elementele, ci a stărui asupra deficiențelor lejer de reținut din partea studentului (a indica greșeli nerectificabile printr-o culoare diferită, încât acesta să știe că ar trebui să-și amelioreze cunoștințele la regula respectivă ulterior);
- a explica modul de a detecta erori, apoi de a le corecta, atrăgând atenția asupra a una-două noțiuni, dar crescând nivelul de dificultate progresiv;
- a indica activități scrise frecvent, dar diversificate, asupra cărora să fie efectuate corecții și urmate de reformularea frazei/textului în cauză;
- a nota greșelile frecvente a fiecărui student pentru a-i atenționa la fiecare corectare;
- a reține faptul că producția scrisă exprimă idei și corectările asupra conținutului sunt mai importante decât cele gramaticale [2,5].

Rectificările la capitolul **producție orală** cer didacticianului mai multă vigilență și perspicacitate, deoarece practica exprimării verbale trebuie să asigure cursantului un cadru relaxant, îmbietor, chiar incitant. Astfel, în contextul obiectivului verbal-comunicațional, se impune o altă metodică de corectare a lacunelor: în primul rând, atunci când scopul expresiei orale prevalează, s-a constatat că lacunele comise nu devin mai importante, astfel încât să fie întrerupt firul discursiv. În cazuri excepționale (erori grave), se va interveni cu rectificări parțiale pentru a nu dăuna obiectivului. La debutanți doar profesorul poate stărui cu reformulări pe care este necesar ca aceștia să le stăpânească inevitabil. Deci, a intui să ajustezi rectificările la obiective speciale este apreciabil pentru cel care dirijează lucrul în clasă. Pe de altă parte, exact ca în cazul exploatării competenței scrise, nu este nevoie de atras atenția asupra tuturor greșelilor comise în timpul actului de vorbire. Intervenția pedagogului este inutilă la corectarea erorilor cristalizate la nivelurile de însușire anterioare, deoarece acestea necesită un alt demers. Din contra, ar avea de suferit comprehensiunea subiectului pentru toți membrii grupului. Se indică corectarea sistematică a structurilor recent examinate.

De asemenea, pentru a nu restrânge efortul producției orale, este indicat ca profesorul să recurgă la gesturi, mimică, întrebări scurte, cu scopul de a stimula autocorectarea. Astfel intervenția este percepută de către cel care învață drept un mijloc ameliorativ a expresiei orale, și nu o limită. Mai mult, atunci când cursanții sunt îndemnați să se corecteze unul pe altul, profesorul încurajează autonomia. Acesta poate stărui cu întrebări de genul *cine te ajută?/ce vrei să zici?,* etc, pentru a invita participanții la o reflecție în comun, în urma căreia profesorului nu-i rămâne decât să valideze sau să invalideze cele expuse. Tot aici recomandăm o formă alternativă de comunicare, care să-i permită studentului să repereze eroarea si să se auto corijeze, și anume: grimase particulare (pentru omiterea sunetului nazal/ pentru un timp verbal recent studiat, dar neglijat/ pentru nerespectarea sunetelor finale

mute, etc). În cazul când eroarea nu jenează înțelegerea, soluția este reluarea acesteia spre o analiză colectivă abia după epuizarea expunerii. În plus, o strategie chibzuită din perspectiva didacticianului este uzitarea anonimatului, deoarece se evită evidențierea carențelor unui cursant în fața colegilor, astfel încât să nu fie pus în dificultate [6, 7].

Concluzii

Așa cum comiterea greșelilor este o realitate firească în procesul de învățare, profesorul se face dator să creeze mediul în care elevul nu trebuie să aibă frică de a le comite, în caz contrar n-am avea interacțiune în sala de curs. Prin urmare, anume profesorul trebuie să-i facă pe studenții să conștientizeze lacunele, deoarece acestea îi ajută să înțeleagă motivul comiterii lor, îi ajută să se corecteze pentru a putea progresa, or confuzia dispare odată cu conștientizarea. La rândul lor, nici pentru profesori lacunele nu trebuie să devină un inconvenient, ci din contră, o oportunitate de a evolua, deoarece erorile depistate pot constitui atât o sursă de analiză a necesităților fiecărui student în parte, cât și o pistă productivă în vederea alegerii activităților țintă. Astfel profesorul își poate determina o abordare personalizată cu scopul de a-și revizui maniera de a preda.

Așadar, procedura corectivă trebuie să devină un mijloc pozitiv și ameliorativ atât pentru student, cât și pentru profesor pe întreg parcursul studierii unei limbi străine. Este recomandabil ambelor părți să se regăsească într-o zonă de confort relativ pentru a uni eforturile în favoarea reușitei. Însă, niciodată nu am putea oferi o soluție categorică, ea putând fi identificată într-un proces continuu de cercetare și observație din partea profesorului și, de ce nu, din partea celui care studiază. Fiecare profesor, mai devreme sau mai târziu, își apropriază metode personale, verificându-le validitatea și ajustându-le în permanență. Sperăm ca studiul de față să împărtășească reflecțiile celor preocupați de subiectul în cauză, ba mai mult, să fie îmbogățit grație criticilor lor.

Bibliografie:

1. CECRL, Consiliul Europei, 2004, p.118.
2. Guénette, D., Jean, G., *Les erreurs linguistiques des apprenants en langues seconde: quoi corriger, et comment le faire*, revue web, Valorisation du français en milieu collegial, vol.18, nr.1, 2012.
3. Calvé, P., *Corriger ou ne pas corriger, là n'est pas la question*, revue canadienne des langues vivantes, nr.48, p.459-471, 2009.
4. Ellis, R., *A typology of written corrective feedback types*, ELT Journal, vol.63, nr.2, 2009, p. 97.
5. Gass, S., et L. Selinker, *Second Language Acquisition*, Mahwah, N.J., Lawrence Erlbaum Associates, 2001.
6. Eskey, D. E., *Accuracy and fluency in second language teaching*, TESOL Quarterly, 17, 1983, p. 315-332.
7. https://gerflint.fr/Base/Turquie2/lokman.pdf (consultat 23. 08. 2018)
8. https://www.pedagogie.ac-aix-marseille.fr/ (consultat 23. 08. 2018)

Journal of Social Sciences *Vol. II, no. 3 (2019), pp. 46 - 53*
Fascicle *Social Science* *ISSN 2587-3490*
Topic *Economics and Management* *eISSN 2587-3504*

DOI: 10.5281/zenodo.3550679
CZU 332.14:334.7(478)

SUPPORT AND IMPEDIMENTS FACTORS TO YOUTH ENTREPRENEURSHIP DEVELOPMENT IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA

Rafael Ciloci, ORCID ID: 0000-0003-1690-6897

Technical University of Moldova, Ștefan cel Mare str. 168,Chișinău, Republic of Moldova
rafael.ciloci@fieb.utm.md

Received: 07.14.2019
Accepted: 09.27.2019

Abstract. The aim of this paper is to examine the perception of youth about support and impediments factors to entrepreneurship development in the Republic of Moldova and to define some solutions to improve it. The research has been conducted by using an analysis of academic literature, survey examination about business environment perception by youth, analysis and synthesis of survey data, deduction from general vision to some specifics for youth entrepreneurship. The main finding of research is that youth entrepreneurship is important by creating future perspectives for national economies and by defining main support and impediments factors to their development. Based on the survey data there has been established the perception of youth about entrepreneurship development in the Republic of Moldova. The challenges and opportunities for youth entrepreneurship development have been described as well as some solutions have been identified. The defined proposals could be used both for entrepreneurial policy development by governmental institutions and entrepreneurial training by different educational institutions, specifically for youth entrepreneurship. The value of research consists in defining the main factors of support and constraint, to provide ideas about how to develop youth entrepreneurship in the Republic of Moldova.

Keywords: *entrepreneurship, youth entrepreneurship, entrepreneurship support, entrepreneurship impediment, survey.*

Introduction

Developing youth entrepreneurship is an important factor for sustainable development. This is especially important for the former socialist countries, which do not have a history of entrepreneurship development, and the transition period has been characterized mostly by an obscure business and weak institutions. The educational background and the social conditions of the previous system were not favorable for the development of some individual characteristics such as: critical thinking, non-conformity, taking the risk necessary for the development of entrepreneurship, which is demonstrated by the relatively small number of SMEs compared to developed countries [24]. Thus, for all post-communist countries (including the Republic of Moldova) for the development of entrepreneurship, there was no favorable social-economic foundation, different deficiencies

were attested and it was necessary to carry out complex measures, interconnected, for a suitable adjustment.

The economy of the Republic of Moldova is characterized by a modest level of development of entrepreneurship, both through the institutions and the human capacities.

In this paper we aim to examine the youth appreciation of the support factors and the impediments for entrepreneurship. This will allow us to appreciate the entrepreneurial ecosystem and to formulate proposals to make it more friendly.

A set of measures is needed to determine favorable mutations, which would have a long-term impact. Indeed, institutional changes, the formation of competencies for entrepreneurs and, in particular, the formation of a new organizational culture are processes determined by high inertia. In this regard, young people, although they have less technical knowledge, often demonstrate greater flexibility including assimilation of IT technologies, risk taking and creative thinking.

In the first part of the article there was described a theory about entrepreneurship and a more specific description about youth entrepreneurship. In the second part there were analyzed results about the factors that support entrepreneurship and prevent starting a business, examined by the youth of the Republic of Moldova. In the third part - the results of the research were presented in order how to develop youth entrepreneurship, and the conclusions and recommendations for further research were established.

Evaluation of research methods

The research was carried out through the analysis of the scientific literature in the field of entrepreneurship and especially of youth entrepreneurship. The method of analysis was used, by examining the factors that influence the development of entrepreneurship. It was used the synthesis method to establish the interdependence between the investigated factors. It was used deduction method from the general concept of entrepreneurship to specific approaches to stimulate youth entrepreneurship.

An anonymous electronic survey was conducted on the Web Ropol platform in the period from 04/19/2018 to 06/15/2018, and data processing was produced by SPSS (HEIFYE, Erasmus + project, financed by EU Commission). The survey was completed in order to analyze the perception of youth about development of the entrepreneurship in the R. of Moldova, about the main challengers and problems. The questionnaire consists of 7 parts – the introductory, part that explores the profile of the respondents, the second part ,,Motivation and awareness", the third ,,Knowledge, Education", the fourth,, Finance", the fifth ,, Support", the sixth ,, Factors that Prevent Starting a Business" and the final part of the questionnaire is an open question ,, What are your recommendations for improving youth entrepreneurship in your country?" There were completed a total of 391 surveys that ensure 95 % confidence level and a confidence interval of 5, according to the Sample Size Calculator (https://www.surveysystem.com/sscalc.htm#one)

Theoretical background

Entrepreneurship is a complex notion that can be defined differently. In this sense Shumpeter has made a major contribution to the definition of entrepreneurship notion through the connection of entrepreneurship concept with innovation. Thus, if the concept of the scientists were characterized by defining the manager as a organizer and business manager, then Shumpeter, in his "first" theory considers that the entrepreneur characteristic task consists in breaking down old, and creating new tradition [13]. The innovation process

can be divided into 4 dimensions: invention, innovation, diffusion and imitation [1]. And in turn, innovation can be divided into five types:

1. Launch a new product or a new species of already known product
2. Application of a new production or product sales method (not yet proven in the industry)
3. Opening of a new market (the market for which a branch of the industry was not yet represented)
4. Acquiring new sources of supply or raw materials, or semi-finished goods
5. New industry structure such as the creation or destruction of a monopoly [14].

Therefore, the activity of an entrepreneur is focused on innovation in its diversity, which causes the model to change from "circular flow" to the dynamic development of economy, due to "creative destruction". This concept was not accepted at that time, but currently, under the conditions of 4.0 Industry Development, this approach is representative.

Second Scumpeter's Entrepreneurship theory is different, so entrepreneurship is examined not individually but collectively, including as country, based on the development observations of the US economy. Schumpeter also places much greater emphasis on innovation than on entrepreneurship [15].

According to the modern concept [22] entrepreneurship is a specific behavior characterized by economic opportunities search. Another view [21] describes entrepreneurship as initiative, courage and decision-making ability, new product elaboration, new technology and methods of organization development, management development and reasonable risk taking. The concept of entrepreneurship [16] is described as an opportunity by rapid change and multilateral decision to stimulate people to develop new values and to use their potential.

The youth entrepreneurship was examined by researchers such as Williamson H. [17] Macdonald R. Goffield F [4] who describe organizational culture, risk assumption and innovation orientation. Youth entrepreneurship is important from the perspective of development oriented to innovation, due to the greater flexibility compared to the older people, especially in IT.

The youth entrepreneurship activity in R. of Moldova is characterized by the fact that "for the majority of Moldovan entrepreneurs, especially youth, there are not enough own resources for business development" [3] and "the development of youth entrepreneurship determines the reduction of migration to developed countries and represents the prospects of socio-economic development of the country'' [20].

Support and impediments factors of entreneurship development

The sustainable economic development of the Republic of Moldova can be ensured by training of youth who are open to innovation, are more flexible, open-minded than previous generations. This is especially important when IT represents an opportunity but also a challenge.

Unfortunately, we must highlight that the share of young people from the Republic of Moldova (age 15-35 years) constitutes a little more than 30% of the total number of the population [25] and the tendency is to decrease further. The birth rate is low, the emigration processes, especially among youth, are at a high level and have increased, so the expectations are not too favorable for the future. In these conditions it is necessary to fully involve young

people in the entrepreneurship through education, the creation of platforms, consulting, infrastructure development and so on.

In order to examine the perception of youth regarding the entrepreneurial environment, a questionnaire was elaborated in which there was included a set of issues, among which - the support factors and the challenges for the development of entrepreneurship.

An anonymous electronic survey was conducted on the Web Ropol platform in the period from 04/19/2018 to 06/15/2018, and data processing was produced by SPSS. It was completed a total of 391 surveys that ensure 95 % confidence level and a confidence interval of 5, according to the Sample Size Calculator.

To determine the importance of factors affecting the entrepreneurial activity of youth, it was established a scale from 0 to 4, having the following values: 0- I can't evaluate, no information, 1- a very minor factor, 2- unimportant factor, 3- quite important factor, 4- a very important factor.

The respondents of the survey in the R. of Moldova have the following profile:

- women - 32 % and men - 68 %,
- young people with general education- 6 %, with complete secondary education -18 % and with higher education 76 %.

Also we have to emphasize that basically interviewed are living in big cities – 62 %, in towns -17 % and only 21 % in rural areas.

Regarding the type of activity, the majority of respondents are students 82 %, of which 31 % are employees and 3,5 % are engaged in entrepreneurial activities.

Of the total number of survey participants who are interested in entrepreneurship only 23 % respond that they have a business idea, just 3 % of interviewers respond „I have a team" and „ I have developed a product prototype", only 5 % responded „First sale took place" and 7 % are already engaged in entrepreneurship.

Table 1

Descriptive statistics, Support

N	Valid	390
	Missing	
Mean	3,21	
Std. Deviation	0,877	
Variance	0,784	
Skewness -	1,494	
Std. Error of Skewness	0,124	
Kurtosis	0,835	
Std. Error of Kurtosis	0,247	
Range	4,00	

The support factors relate to the attitude of the interviewees regarding network, educational and governmental institutions, experienced entrepreneurs, etc. which can contribute favorably to the development of the business are presented. The average score of the factors on this scale is relatively high- 3.2.

The youth highlighted that the most important support factor is the network - inner circle (team - 3.57 and family 3.39), as well as external circle - support and experience of other experienced entrepreneurs - 3.49.

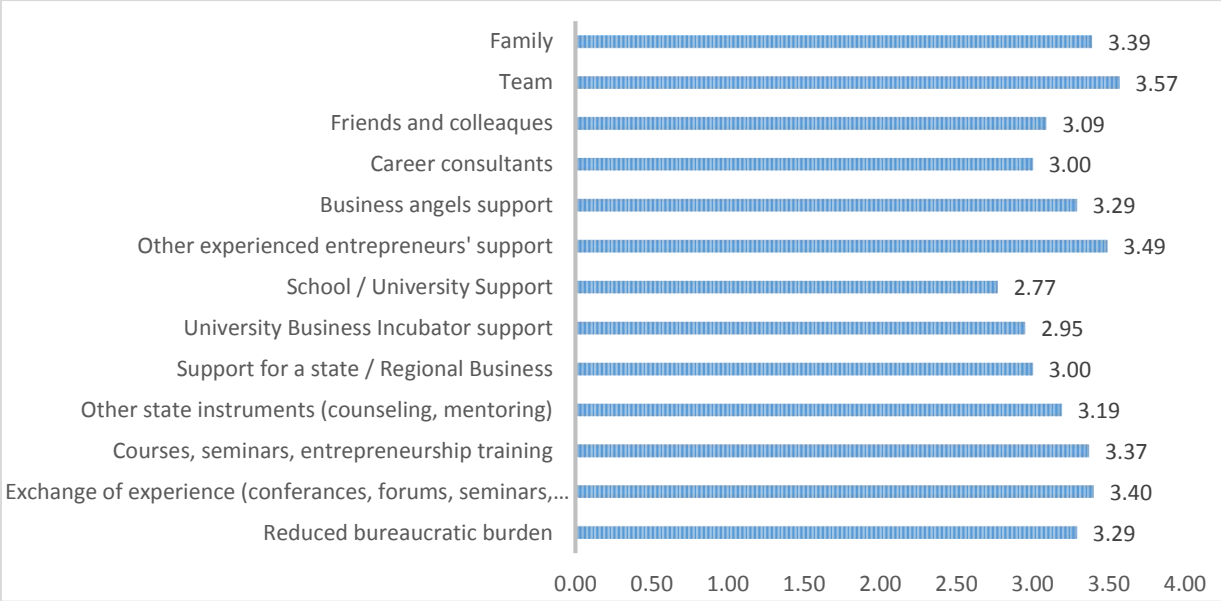

Figure 1. „Support" scale.

Therefore, the respondents for the business development consider that it is very important to develop a team spirit, and have the moral support of the relatives and the support of the experts. The need to develop practical skills is also confirmed by the very high score of 3.40 for exchange of experience (conference, forums, etc.) and 3.37 for courses, seminars, entrepreneurship training.

At the same time, we can see the relatively lower importance for school / university support -2.77, which can be explained by the perception of the curricula of these institutions as excessively theoretical. At the same time, the importance of the University Business Incubator represents a relative modest value - 2.95 and Regional Business Incubator - 3.00, probably due to the relatively modest results of their activity in the Republic of Moldova. Therefore, we can underline that young people more value the support for the development of practical skills by mentors, entrepreneurs with experience in comparison with theoretical knowledge. It is also considered very important for business development to create a consolidated team and family support.

"What prevents from starting a business" examines the factors that constitute impediments to the development of the business. For analysis, a variety of factors have been included.

Table 2.

Descriptive statistics, What prevent to start a business

N	Valid	390
	Missing	
Mean	2,89	
Std. Deviation	1,063	
Variance	1,134	
Skewness -	1,082	
Std. Error of Skewness	0,124	
Kurtosis	1,006	
Std. Error of Kurtosis	0,247	
Range	4,00	

The factors of this scale are estimated at 2.89 which indicates the average level of importance of factors that prevent to develop entrepreneurship.

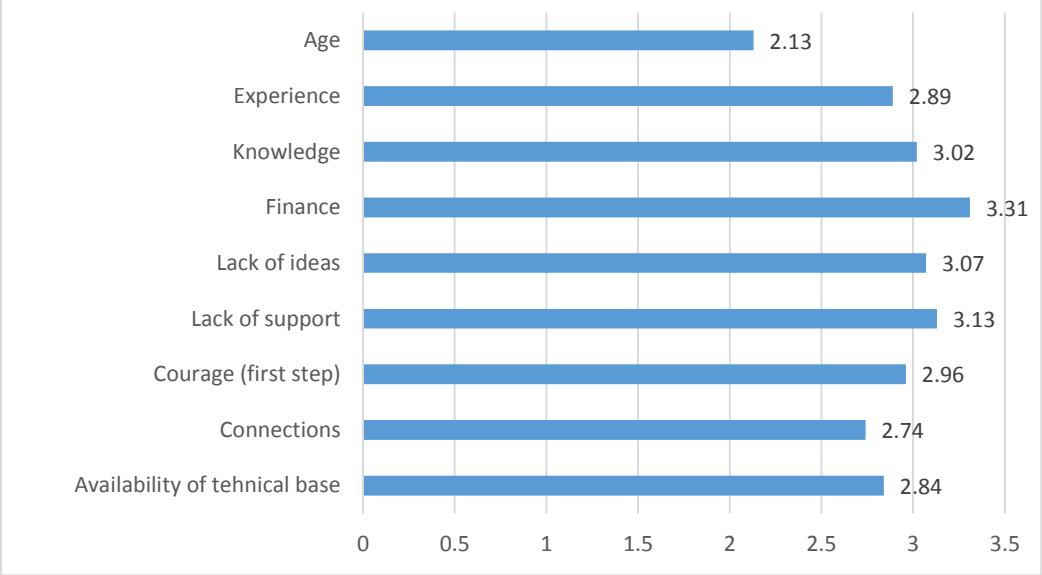

Figure 2. What does prevent to start entrepreneurship?

This diagram shows that the biggest problem is lack of finance -3,31, indeed young people can hardly access financial resources from banking institutions, due to the lack of pledge most of the time, and the appreciation of their activity with a high degree of risk. Unfortunately, it should be noted that in the Republic of Moldova for this category of beneficiaries no sufficient incentives are granted.

At a relatively high level, the lack of support 3.13, the lack of the idea 3.07 and the knowledge 3.02 are considered as an impediment in starting the business. The importance of the support confirms the results of the previous diagram about the need to develop a support network, also knowledge and ideas are a foundation for entrepreneurship development. Surprisingly, the lack of experience is appreciated with only 2.89 although in the previous diagram it has a greater importance. Thus further investigations are needed in this domain. The importance of age is appreciated with only 2.13, a positive fact, so the interviewees do not consider that there would be impediments for youth while developing business. Therefore, we can find that young people to develop a business are limited firstly by the lack of financial resources and secondly, the lack of emotional and consulting support from the inner and external circle, as well as the lack of ideas or insufficient knowledge.

Conclusions and recommendations

Entrepreneurship is the driving force for the development of a national economy, and the development of youth entrepreneurship contributes to creating opportunities for economical strategic development, easy assimilation of innovations, and determines flexibility. In this sense, a survey of opinions was conducted.

It was found that youth have limited access to financial resources, which is a major impediment to business development. An important factor in business development is support –especially family and team. This shows a low level of self-confidence, so additional family's support is needed either moral or financial. The importance of team is appreciated

at a high level. Indeed, for SMEs at the initial stage, necessary for survival, a motivated and consolidated team is the most important factor.

A greater appreciation is attested to the need for practical training, than the theoretical one, so tacit knowledge is of major importance. Traditional training at educational institutions is less appreciated than exchange of experience, training and consulting. At a high level it is estimated the need to develop the business idea. The age factor is not an impediment to the development of the business in the Republic of Moldova.

As a result of research, we can find that it is necessary to organize entrepreneurship studies at all levels, focusing mainly on the transfer of experience, the development of practical skills by entrepreneurs. In a broader context, it is necessary to educate self confidence, risk-taking skills - important components for the formation of an entrepreneur. The access to the financial resources of the youth is limited, in this sense, we propose an instrument that would facilitate by granting subsidies and thus reducing the risks of activity.

Therefore, institutional, educational and even cultural set of measures is needed to stimulate the development of youth entrepreneurship.

Recommendations for further research

The survey has its own limits, thus more students were interviewed, and less those with baccalaureate or professional studies, also less those from rural areas. It may be that their perception is different - especially in terms of access to financial resources and entrepreneurial education. At the same time, a lot of young people who work abroad, who frequently already have an initial capital and it would be needed to determine their impediments to opening a business. Another limitation of the research is the relatively low number of the interviewees who run their own business, so it is difficult to appreciate what problems are characteristic for the real entrepreneurial activity, and it would be useful to conduct a survey for young entrepreneurs.

References

1. Barton-Jones A. 1999, Knowledge Capitalism – Business, Work, and Learning in the New Economy, Oxford University Press, Oxford
2. Ciloci R., Chislari E., Coban M., Gorobievschi S. (2004). Organizarea si gestionarea business-ului propriu. Editura Tehnico-info, Chisinau
3. Cruceresc u, C., Ciloci, R., Turcan, R. (2018). The importance of financial support for youth entrepreneurship in the R. of Moldova. Journal of Social Sciences, Chisinau, TUM, №2, p. 81-89
4. Macdonald, R. and Coffield, F. (1991). Risky business? Youth and the enterprise culture, Falmer, London, 308 p.
5. MacDonald, R. (2011). Youth transitions, unemployment and underemployment: Plus ça change, plus c'est la même chose? Journal of Sociology, №47 (4), p. 427-444.
6. Estrin, S., Meyer, K., Bytchkova, M. (2006). Entrepreneurship in Transition Economies. The Oxford Handbook of Entrepreneurship, Oxford, Oxford University Press, p. 693-723.
7. Estrin, S.and Mickiewicz, T. (2010). Entrepreneurship in transition economies: The role of institutions and generational change, IZA Discussion Paper.
8. Filliton, L.J. (1997) The Entrepreneurial Craft: Thinking and Acting Like an Entrepreneur, Working Paper, nr. 97-11.
9. Hrosul, V., Dyadyuk, M., Zubkov, S. (2018). Entrepreneurial Environment In Eastern Partnership Countries: State And Development Prospects, Economic strategy and perspectives of the development of trade and services sphere, Vol. 2 (28)
10. O., Nicolescu, C. (2008). Antreprenoriatul şi managementul întreprinderilor mici şi mijlocii. Bucureşti, Editura Economică.
11. Nicolescu, O. (2001). Managementul întreprinderilor mici şi mijlocii: concepte, metode, aplicaţii, studii de caz. Bucureşti, Ed. Economica.

12. Schumpeter, J.A. (1942). Capitalism, Socialism and Democracy, 3rd edition 1976, London, George Allen and Unwin.
13. Schumpeter, J.A. (1912). The Theory of Economic Development, tenth printing 2004, Transaction Publishers, New Brunswick, New Jersey.
14. Schumpeter, 1934, The theory of economic development: an inquiry into profits capital, credit, interest and the business cycle, Harvard Economic Studies, vol.46. Harvard College, Cambridge, MA
15. Schumpeter's View on Innovation and Entrepreneurship. Available from: https://www.researchgate.net/publication/256060978_Schumpeter's_View_on_Innovation_and_Entrepreneurship [accessed Jan 21 2019].Entrepreneurship [accessed Jan 21 2019].
16. Stevenson, H., Gumpert, D. (1985). The Heart of Entrepreneurship, Harvard Business Review, nr. 2.
17. Williamson, H. (1987). Co-operation, confusion, collapse – a study of a young people's co-operative, Ely Youth and Community Project, Cardiff.
18. Галоян, Д. (2018) Сравнительный анализ бизнес-среды Армении и Грузии. Вестник Армянского Государственного Экономического Университета, №3, с. 102-107
19. Гросул, В., Дядюк М., Зубков, С. (2018). Потенциал молодежного предпринимательства в Украине и его развитие в контексте евроинтеграционных процессов. Вестник Армянского Государственного Экономического Университета, №3, с. 109-120. Режим доступу: https://asue.am/upload/files/science/banber/2018-year-3/11-B-2018-3-10.pdf
20. Кручереску, К., Чилочи Р., Цуркан, Р. (2018). Аспекты развития молодежного предпринимательства в Молдове в контексте европейского интегрирования. Вестник Армянского Государственного Экономического Университета, №3, с. 121-133.
21. Макконелл, К., Брю, С. (1992). Экономикс, Инфра М.
22. Хайек, Ф. (1989). Конкуренция как процедура открытия. Мировая экономика и международные отношения, № 12.
23. Якунин, С. (2010). Этапы развития малого бизнеса за рубежом. Экономика и право, № 4, с. 103-107.
24. https://www.odimm.md
25. www.statistica.md

Journal of Social Sciences *Vol. II, no. 3 (2019), pp. 54 - 62*
Fascicle *Social Science* *ISSN 2587-3490*
Topic *Economics Policy and Economic Policies* *eISSN 2587-3504*

DOI: 10.5281/zenodo.3550715
CZU 614.2

EVALUATION OF HEALTH CARE SYSTEM QUALITY IN THE CONTEXT OF MEDICAL REFORM

Gorobievschi Svetlana[1], Cauşan Corina[2*]

[1]*Technical University of Moldova, 168, Stefan cel Mare Str., Chisinau, Republic of Moldova,*
[2]*University of European Political and Economic Studies "Constantin Stere", 200, Stefan cel Mare Str., Chisinau, Republic of Moldova*
Corresponding Author: *causan@list.ru*

Received: 09.04.2019
Accepted: 09.30.2019

Abstract. The article deals with the problem of medical services quality assessment as a factor that increases the average life expectancy and population life quality. In this context, some theoretical conceptions are brought about the quality of life and their connection with the quality of medical services provided to the population. The article presents some methodological and practical debates on the System of medical services quality evaluation proposed by the Russian scholars. The authors partially agree with this method, bringing serious arguments for introducing indicators, that would take into account the evaluation of medical services throughout the chain of medical management. Because in the 21st century the concept of medical treatment has changed: it provides implementation for Family Physicians Centers, undoubtedly, they will contribute to the increase of medical services quality, that is why it is welcome to implement other indicators of primary medical care evaluation as well as family doctors activity.

Keywords: *healthcare, quality of services, quality of life, family health centers, quality indicators, Public health.*

Introducere

Calitatea vieții este un concept larg, care se referă la o serie de dimensiuni diferite. Acest concept cuprinde atât factori obiectivi, precum sănătatea, statutul profesional și condițiile de viață, cât și evaluări subiective ale situației individuale de viață a unei persoane și percepția acesteia asupra calității societății.

Accesibilitatea și calitatea serviciilor publice sunt factori determinanți ai calității vieții. Aceste servicii, inclusiv serviciile de sănătate și de îngrijire, învățământul și locuințele, vin în sprijinul protecției sociale, al coeziunii și incluziunii și sunt strâns legate de nivelurile de încredere în administrația publică și în instituțiile publice.

În acest context, nu e nouă ipoteza secolului XXI că cetățenii țărilor lumii își doresc creșterea permanentă a calității serviciilor medicale, devenind o direcție strategică de menținere a fonului de sănătate a populației. Scimbările în această direcție contribuie radical la creșterea longevității vieții, mai ales în țările cu valoarea mare a Produsului Intern Brut per locuitor. Statistica mondială confirma acest lucru. În cercetarea sa ,,Concepte și abordări

metodologice de evaluare și creștere a calității vieții"(2014) autorul menționează: calitatea vieții la nivel național poate fi evaluată prin indicatori obiectivi și subiectivi. Factorii obiectivi reiese din caracteristicile mediului extern și posibilitățile statului de ai oferi individului satisfacerea nevoile umane, iar indicatorii subiectivi reiese din gradul de percepție a cetățenilor satisfacția lor cu viața. Ambii indicatori sunt importanți, deoarece ambii contribuie la elaborarea politicilor economice ai statului [3].

Bineînțeles, în diferite țări ale lumii standardele de viaţă pot fi diferite, dar pot fi comparate raportând preţul unui pachet de bunuri şi servicii la venitul mediu per capita din ţară, prin folosirea unei monede noţionale comune numită standardul puterii de cumpărare (SPC). Comparând PIB-ul pe cap de locuitor exprimat în SPC obţinem o imagine de ansamblu a standardelor de viaţă comparabile cu cele al țărilor din UE, SUA, Korea, China ș.a.

Organizațiile Nonguvernamentale Internaționale (ONG) permanent supravegează nivelul de trai și calitaea vieții a popoarelor din diferite țări ale lumii, acestea efectuează un șir de sondaje publice care înregistrează situația economico-socială din aceste țări, apoi se trimit Organizației Națunilor Unite pentru elaborarea politicilor modiale de susținere acestora și eradicarea sărăciei.

Sondajul European privind Calitatea Vieții (EQLS) este realizat în mai multe țări ale lumii din patru în patru ani. Este realizat în rândul persoanelor adulte (18+) care locuiesc în gospodării private, pe baza unui eșantion statistic și cu luarea în considerare a unei secțiuni transversale a societății. În funcție de mărimea țării și de organizarea la nivel național, ultimul eșantion din 2016 a cuprins între 1000 și 2000 de respondenți din fiecare țară.

EQLS realizat de Organizația Nonguvernamentală Internațională Eurofound, documentează condițiile de viață și situația socială a oamenilor și explorează aspecte relevante pentru viața cetățenilor europeni. În perioada septembrie 2016-martie 2017, Eurofound a efectuat al patrulea sondaj din această serie (care se desfășoară din anul 2003). În cadrul EQLS 2016 au fost intervievate aproape 37 000 de persoane din 33 de țări – cele 28 de state membre ale UE și 5 țări candidate (Albania, Macedonia (fosta Republică Iugoslavă), Muntenegru, Serbia și Turcia).

Rezultatele sondajului oferă informații detaliate cu privire la o mare varietate de aspecte ale vieții ce constă din trei domenii principale:

1. ***Calitatea vieții,*** care testează starea subiectivă individuală ai cetățenilor, optimismul, sănătatea, nivelul de trai și aspectele deprivării materiale, echilibrul între viața profesională și cea private.
2. ***Calitatea societății*** - constă in evaluarea securității sociale, percepția asupra excluziunii sociale și asupra tensiunilor din societate, încrederea în oameni și în instituții, participarea și angajamentul în cadrul comunității umane, precum și implicarea în programele de formare profesională/învățare pe tot parcursul vieții.
3. ***Calitatea serviciilor publice*** testează serviciile de asistență medicală, de îngrijire de lungă durată, de îngrijire a copiilor și alte servicii publice.

Agenția Kantar Public, partenerul Sondajului realizat de Eurofound, a desfășurat interviuri directe în locuințele oamenilor, utilizând o tehnică de intervievare personală asistată de calculator și parcurgând o listă cuprinzătoare de întrebări [1] referitoare la calitatea vieții acestora.

Chestionarul pentru EQLS 2016 a pus un accent considerabil pe serviciile publice: asistența medicală, îngrijirea de lungă durată, îngrijirea copiilor și școlile, precum și pe

măsurarea diferitelor aspecte ale calității, cum ar fi accesul echitabil, facilitățile, personalul și informațiile disponibile pentru cetățeni [2].

Reieșind din cele expuse, elaborarea unui sistem de evaluare a calității serviciilor într-o organizație medicală este o condiție prealabilă pentru construirea unui serviciu orientat către client în Sistemul de sănătate. Măsurarea statisticilor medicale a standardului de sănătate nu îndeplinește pe deplin cerințele dezvoltării rapide a asistenței medicale moderne, în care un rol important este acordat componentei sociale a evaluării calității asistenței medicale, permițând să ia în considerare relevanța măsurilor prin prisma relației *utilizator final – pacient*.

Aspecte metodologice de evaluare a calității serviciilor medicale

Pentru a evalua gradul de conformitate a calității serviciilor oferite la așteptările pacientului pe baza statutului social și a experienței obținute ca pacient, se folosește un indicator complet – *Indicatorul de satisfacție a pacientului cu serviciile obținute*.

Acest parametru reflectă nu numai coincidența tratamentului adecvat diagnozei stabilite, ci și a măsurilor de prevenire a bolilor, a absenței de reclamații cu privire la consultări sau a calității asistenței medicale în timpul spitalizării, inclusive, și a componentei de serviciu ai activităților instituțiilor medicale - respectarea curățeniei și confortului, culturii și eticii în furnizarea de servicii medicale. Acest parametru de evaluare a calității serviciilor medicare vine în concordanță cu politicile globale în domeniul sănătății. La finele anului 2018 s-au împlinit 40 de ani ai Declarației de la Alma-Ata, care a fost adoptatăîn în cadrul Conferinței Internaționale de asistență medicală primară, în 1978. Cu ocazia aniversării în perioada 26-27 octombrie 2018, la Astana (noua capital a Kazahstanului) s-a desfășurat Conferința Globală privimd asistența medicală primară, sub egida Organizației Mondiale a Sănătății(OMS) și Fondul ONU pentru Copii (UNICEF), în cadrul căreiea a fost aprobatăo nouă declarație, ce subliniează rolul essential al asistenței medicale primare din întreaga lume.

În opinia profesorului universitar, doctorului hablitat în medicină Ghenadie Curocichin de la Universitatea de Medicină și Familie „Nicolae Testemițanu" a RM, Declarația de la Astana, semnată la 25 octombrie 2018, reafirmă angajamentul țărilr participante prvind consolidarea asistenței medicale și acoperirea universală cu servicii de sănătate [4, p. 61]. În viziunea profesorului în medicină Bivol Grigore de la aceeași universitate menționează că: „Un succes semnificativ a fost că reprezentanții internaționali ai medicilor de familie au reușit includerea, în Declarația de la Astana, a rolului medicului de familie în asistența medicală primară. Acest pas a fost foarte corect, căci cel puțin jumătate din populația lumii încă nu au are acces la serviciile medicale" [5, p. 62].

După niveul sănătății/speranței medie de viață a populației RM ocupă ratingul mai jos ca mediu din 188 de țări ale lumii, menționează în cercetarea sa autorii S.Gorobievscchi, G. Buta, L.Nădrag [6]

Apelând la lucrările științifice ai savanților de talie mondială din domeniul medical M. Faezipour și S. Ferreira, se cunoaște faptul că satisfacția populației din Rusia cu serviciile medicale dovedește că, cu creșterea personalului medical și calității serviciilor medicale gradul de satisfacție a calității asistenței medicale la nivelul sistemului medical descrește proporțional prețului serviciilor medicale, nivelului de bunăstare al pacienților și disponibilitatea asistenței medicale. În același timp, un nivel ridicat de satisfacție duce la creșterea nivelului cererii la diverse servicii medicale pe piață, ceea ce în final oricum determină scăderea satisfacției pacienților de serviciile medicale, figura 1 [7].

În acest context, interesantă este metoda propusă de savanții ruși referitor la evaluarea calității serviciilor medicale. Scopul studiului efectuat de savanții ruși a fost elaborarea sitemului de indicatori, care reflectă calitatea asistenței medicale la nivel regional. Materialele și metodele dezvoltarii indicatorilor privind calitatea asistenței medicale la nivel regional a fost realizată pe baza abordării propuse de A. Donatabedian În lucrarea sa „Pathology and Laboratory Medicine" (1990), *metoda se bazează pe analiza a trei componente - structură, proces, rezultat*. Evaluarea structurii presupune identificarea capacităților potențiale ale unui subiect medical (instituție sau lucrător medical) de a furniza servicii medicale [8].

Pentru a evalua tehnologia îngrijirii medicale, în mod tradițional, sunt folosiți următorii indicatori: *indicatori ai structurii; indicatori ai proceselor medicale; indicatori de rezultate*.

Indicatorii structurii evaluează cantitativ capacitățile potențiale ale unui subiect medical (instituție sau lucrător medical) pentru a oferi asistență medicală adecvată funcțiilor sale. În același timp, se analizează baza resurselor: finanțare, personal, echipament, condițiile de ședere a pacienților, etc. Indicatori de acest tip pot fi folosiți la orice nivel al sistemului de sănătate: industrie, teritoriu și facilități individuale de asistență medicală. Activitățile care vizează acordarea de licențe pentru activități medicale vizează evaluarea structurii.

Tabelul 1 prezintă exemple de indicatori medicali care caracterizează componentele structurale ale tehnologiei medicale. *Indicatorii de proces* sunt folosiți pentru a evalua managementul corect al pacienților în anumite situații clinice (pentru prevenire, diagnostic, tratament și reabilitare).

La evaluarea procesului se analizează:

1. Corectitudinea organizării sistemului de asistență medicală la diferite niveluri pe baza actelor juridice normative și a standardelor de acreditare (durata de așteptare a unei consultări de specialitate, operația planificată, așteptarea ca pacienții cu cancer să înceapă tratamentul din momentul diagnosticării).

2. Respectarea tehnologiilor medicale, în special, a metodelor de diagnostic obligatorii, instrumentale de cercetare și a măsurilor medicale prevăzute de standardele federale și regionale de asistență medicală aprobate prin procedura stabilită, recomandările clinice și planurile de gestionare a pacienților, tabelul 2.

În același timp, se analizează:

- Baza resurselor de personal, a echipamentului, condițiilor de tratare a pacienților, etc.
- Conformitatea aparatajelor medicale cu tehnologiile medicale utilizate în tratament.
- Simplitatea calculelor indicatorilor propușu și relevanța lor în exprimarea calității serviciilor medicale.
- Să fie mai avansați și promițători în comparație cu practica existentă medicală și, în același timp, să coreleze cu nivelul actual al echipamentelor și utlajelor medicale.
- Gradul de realizare a obiectivelor propuse la fiecare etapă de asistență medicală. Această abordare poate sta la baza teoretică pentru formarea indicatorilor de calitate ai serviciilor medicale, care ar trebui să reflecte elementele cele mai semnificative ale structurii procesului de tratament.

Tabelul 1.

Indicatori de structură al maladiilor

№	Denumirea indicatorilor	Formula de calcul
1.	Numărul mediu de ședințe de hemodializă înregistrat la 100.000 de locuitori	Numărul de cazuri în care copiii erau în lista de așteptare a transplantului de rinichi peste 3 ani, abs. sau raportat la 100.000 de locuitori
2.	Numărul de cazuri în care copiii erau pe lista de așteptare a transplantul de rinichi peste 3 ani, abs. sau la 100.000 de locuitori	Numărul de pacienți cu leucemie mielogenă cronică care au primit terapie cu imatinib/Numărul total de pacienți cu leucemie mielogenă cronică) x 100%
3.	Acoperirea pacienților cu leucemie mielogenă cronică cu terapie cu imatinib,%	Numărul de pacienți cu leucemie mielogenă cronică care au primit terapie cu imatinib/Numărul total de pacienți cu leucemie mielogenă cronică) x 100%
4.	Proporția cazurilor avansate de cancer de sân,%	Numărul de cazuri de cancer de sân detectate în stadiul 3-4/ Numărul total de cazuri de cancer de sân diagnosticate la femei x 100%
5.	Punctualitatea înregistrării femeilor însărcinate,%	Numărul de femei înregistrate până la 12 săptămâni. sarcină/ Numărul total de femei gravide înregistrate pentru maternitate x 100%
6.	Proporția copiilor născuți vii cu greutate mică și foarte mică,%	Numărul de nașteri vii ale copiilor cu greutate la naștere mică și foarte mica/ Numărul total născut în viață) x 100%
7.	Avorturi la 1000 de femei în vârstă fertilă	Numărul de avorturi / Numărul de femei în vârstă fertilă x1000
8.	Numărul de cezariene (COP) la 100 de nașteri	Numărul secțiunilor Kesarevo / Numărul nașterilor acceptate) x 100%
9.	Numărul de cazuri de Eclampsie la 1000 de femei însărcinate (frecvența de eclampsie)	Numărul de cazuri de Eclampsie / Numărul de femei înregistrate cu sarcină și nașteri) x 1000 locuitori
10.	Frecvența osteomielitei (ca complicații după o leziune), la 1000 de pacienți observați pentru leziuni	Numărul de cazuri de osteomielită/ Numărul de pacienți observați diagnosticați cu leziuni ale extremităților superioare și inferioare) x 1000 locuitori
11.	Frecvența osteomielitei (ca complicații după o leziune), la 1000 de pacienți observați pentru leziuni	Numărul de cazuri de infecții nosocomiale detectate / numărul total de pacienți spitalizați) x 1000 locuitori

Continuare Tabelul 1

12.	Disponibilitatea medicamentelor anti-tuberculoză din primul și al doilea rând la bolnavi	Furnizarea de medicamente anti-tuberculoză din primul rând și al doilea rând ai bolnavilor din țară
13.	Asigurarea pacienților cu hemofilie cu factorii IX și VIII III	Numărul de unități de factori IX și VIII (contabilizați pe cap de locuitor)

Sursa: Donabedian A. Arch. Pathology and Laboratory Medicine. 1990. Vol. 114., p. 1115

Tabelul 2.

Indicatori de procese

№	Denumirea indicatorilor	Formula de calcul
1.	Proporția persoanelor infectate cu HIV care primesc medicamente antivirale,%	Numărul de persoane infectate cu HIV care primesc medicamente antivirale / Numărul total de pacienți înregistrați cu HIV) x 100%
2.	Frecvența detectării cazurilor de corpuri străine uitate în rana chirurgicală, la 1000 de operații	Numărul de pacienți cu limfogranulomatoză care au trăit 5 ani dela diagnostic / Numărul total de pacienți cu limfogranulomatoză) x 100
3.	Durata medie de ședere a pacientului în sanatoriu, zile	Durata medie de ședere a pacientului în sanatoriu*, zile*
4.	Ponderea apelurilor de urgență (SMP) despre epilepsie în structura generală a apelurilor,%	Numărul de apeluri ambulatorii provocate de epilepsie / Numărul total de apeluri ambulatorii) x 100%
5.	Durata medie de deplasare a echipei de ambulanță din momentul apelului, min.	Timpul mediu de sosire la fața locului a echipei de ambulanță medicală de la apel a, *min.*
6.	Acoperirea cotelor de asigurare medicală scumpă în regiune,%	Numărul de cazuri de repartizare a pacienților pe cote în funcție de tipuri de furnizare și îngrijire costisitoare / Numărul total de cote alocate pe regiun) x 100
7.	Frecvența autopsiilor anatomice patologice în grupuri individuale de morți, la 100 de decese din grupul corespunzător	Numărul de autopsii ale pacienților operați decedați / Numărul total de pacienți operați decedați) x 100; Număr de autopsii ale femeilor însărcinate decedate, femei la naștere / Numărul total de femei însărcinate decedate, femei aflate în naștere x 100; Numărul de autopsii ale deceselor cauzate de boli infecțioase ai făturilor, nașterilor mortale, nou-născuților, copiilor și adolescenților / Numărul total de decese cauzate de boli infecțioase ai făturilor, nou-născuților, copiilor și adolescenților) x 100.

Sursa: Donabedian A. Arch. Pathology and Laboratory Medicine. 1990. Vol. 114, p.1116-1117

Indicatorii rezultatului evaluează gradul de îndeplinire a sarcinilor stabilite și atingerea obiectivelor stabilite aorganizației medicale în fiecare etapă a asistenței medicale, tabelul 3.

Tabelul 3.

Indicatori de calitate ai serviciilor medicale (Inicatori ai rezultatelor)

№	Denumirea indicatorilor	Formula de calcul
1.	Handicap primar în rândul copiilor, la 10.000 de copii	Numărul de copii cu dizabilități sub vârsta de 17 ani inclusiv cu un handicap nou descoperit / Numărul mediu anual de copii sub vârsta de 17 ani inclusiv) x 10.000
2.	Numărul de pacienți cu limfogranulomatoză, care au trăit 5 ani de la momentul diagnosticului, la 100 de pacienți	Numărul de pacienți cu limfogranulomatoză care au trăit 5 ani de la diagnostic/ Numărul total de pacienți cu limfogranulomatoză) x 100
3.	Numărul de pacienți care au trăit mai mult de 5 ani de la diagnosticul cancerului de sân, la 100 de pacienți	Numărul de pacienți care au trăit mai mult de 5 ani de la diagnosticul cancerului de sân / Numărul total de pacienți diagnosticați cu cancer de sân) x 100
4.	Mortalitatea maternă	Numărul de femei care au murit în timpul sarcinii, în timpul nașterii și în termen de 42 de zile după naștere inclusiv/ Numărul total de nașteri vii) x 100.000
5.	Mortalitatea femeilor ca urmare a operațiilor obstetrice, la 100 de femei	Numărul de femei care au decedat în urma unei intervenții chirurgicale obstetrică în spital / Numărul total de femei care au suferit o intervenție chirurgicală obstetrică în spital) x 100
6.	Mortalitatea perinatală	Numărul nou-născuților morți cu vârsta cuprinsă între 0-6 zile. ± numărul de nașteri decedate / Număr total de nașteri vii și morți) x 1000
7.	Mortalitate prin forme active de tuberculoză	Numărul de decese cauzate de tuberculoza activă / Populația medie anuală) x 1000
8.	Mortalitatea din cauza complicațiilor anesteziei în timpul operației la 1000 de operații	Numărul de decese cauzate de complicații ale ajutorului anestezic în timpul intervenției/ Numărul total de intervenții chirurgicale) x 1000
9.	Frecvența complicațiilor asociate instalării cateterelor vasculare centrale (D), la 1000 de manipulări	Numărul de complicații raportate, asociate cu instalarea cateterelor vasculare centrale/ Numărul total de manipulări medicale) x 1000
10.	Numărul de cereri de asistență medicală satisfăcute, abs. sau la 100.000 de populație sau la 100 de pretenții	Numărul de cereri de recuperare a pagubei de la acordarea asistenței medicale incorecte, abs. sau la 100.000 populație, sau la 100 de pretenții

Continuare Tabelul 3

11.	Rata mortalității spitalicești, la 100 de ambulatori	Numărul de decese în spital /Numărul total de pacienți tratați la spital (Suma totală a celor tratați în spital și celor care au murit în spital) x 100
12.	Mortalitatea pacienților aduși cu urgența la spital , care au fost supuși intervetiei chirurgicale de urgență (total) la 100 de spitalizați	Numărul de pacienți decedați cu patologie chirurgicală acută (operați și neoperați) / Numărul total de pacienți internați la spital din motive chirurgicale de urgență) x 100

Sursa: Donabedian A. Arch. Pathology and Laboratory Medicine. 1990. Vol. 114, p. 1118.
Agendă: Prelucrarea statistică a fost efectuată folosind pachetele soft STATISTICA 6.0 și BioStat 2008.

Rezultate obținute și dezbateri

Din punctul de vedere al elementelor procesului de diagnostic medical și rezultatelor obținute, indicatorii propuși pentru evaluarea calității serviciilor medicale relaționează cu acele fenomene care depind cel mai mult de calitatea muncii lucrătorilor medicali și nu de alți factori, care determină starea de sănătate, prin exemplu, stilul de viață, mediul și factorii de ereditate.

Datorită variabilității cursului bolilor, măsurarea corectitudinii îngrijirii medicale folosind indicatorii de calitate (întrucât ideea eficienței indicatorilor selectați se bazează, în majoritatea cazurilor, pe o ipoteză, și nu pe rezultatele cercetărilor științifice), prin urmare, nu ne permite să tragem concluzii lipsite de ambiguitate despre aceștea. Cu toate acestea, valoarea indicatorilor constă în capacitatea lor de a identifica zona în care apar erori de sistem.

Autorii sunt de opinia că cât de important nu ar fi factorii legați de mediul spitalier, modaliattea de organizare și caliattea serviciilor medicale, nu putem nega importanța factorilor profilactorii și de îngrigire permanentă ai cetățenilor până la momentul îmbolnăvirii.

De aceea considerăm oportun ca în medoda propusă de savanții ruși de evaluare a calității serviciilor medicale prin Indicele complex al calității serviciilor medicale e bine de completat cu evalurea calității serviciilor medicale prestate prin asistența medicală primară, ceea ce încă în anii 1970 era propus de marele savant din Republica Moldova Nicolae Testemițanu [9], actualmente recunoscut la nivel mondial prin Declarația de la Astana.

Concluzii și propuneri

În sistemul prezentat lipsesc totalmente indicatorii medicinii de familie. Reieșind din noul concept și Strategia de dezvoltare a managmentului medical la nivel global despre importanța implementării Centrelor medicilor de familie, incontestabil, este binevenită implementarea și altor indicatori de calitate, care ar permite evaluarea asistenței medicale primare, inclusiv, nemijlocit și al activității medicilor de familie.

Bibliografie

1. https://www.eurofound.europa.eu/sites/default/files/ef_survey/files_ef_document/4th_egls-final_master_source_questionare_12_june_2017_07_septamber_2017.pdf.
2. https://www.eurofound.europa.eu/ro/surveys/european-quality-of-life-surveys/european-quality-of-life-survey-2016

3. Gorobievschi S. Concepte și abordări metodologice de evaluare și creștere a calității vieții. Chișinău: Tehnica-Info, 2014. ISBN 978-9975-63-346-8
4. Curocichin Gh. Sănătate pentru toți, versus sănătate pentru unii. În: Politici de sănătate, Chișinău, martie 2019, p.61. ISBN2567-3652
5. Bivol G. Cel puțin jumătate din populația lumii încă nu au acces la serviciile medicale. În: Politici de sănătate, Chișinău, martie 2019, p.62. ISBN2567-3652
6. Gorobievschi S., Buta G., Nădrag L. *Morbidity issues concerning child population under 18 years of age in Moldova, by birth defects, 2004-2015***.** În The Journal of Academic Research in Economics, ISSUE, Vol.8, Nr. 3, deceambre 2016. Spiru Haret University, Faculty of Accounting Financial Management, Constanta, www.icbe-ct.com/downloads/ICBE_2016_Program.pdf
7. Iuriev A. C., Axsentieva M. B., Vorobiev P.A., Gorbunov S. N. Metodiceskie podhodî k formirovaniu aktualinih indicatorov kacestva mediținskoi pomoșci. În: Problemî standartizații v zdravohranenii, Ed. 2005, nr.8, p.23-30.
8. Donabedian A. Arch. Pathology and Laboratory Medicine. 1990. Vol. 114. P. 1115-1118.
9. Testemițanu N. Puti sbligenia urovnei ambulatorno-policlinicescoi pomoșci gorodscomu i selisckomu naseleniu. Chișinău: Știința, 1974, 128 p.

Journal of Social Sciences *Vol. II, no. 3 (2019), pp. 63 - 71*
Fascicle *Social Science* *ISSN 2587-3490*
Topic *Finance and Accounting* *eISSN 2587-3504*

DOI: 10.5281/zenodo.3550685
CZU 336.7

ROLE OF THE CENTRAL BANKS IN PREVENTION AND MANAGEMENT OF BANK FRAUDS

Stela Ciobu[1], Victoria Iordachi[2*]

[1]*Academy of Economic Studies of Moldova, Mitropolit Gavriil Bănulescu-Bodoni 61 str., Chisinau, Rep. Moldova*
[2]*National Institute for Economic Research, Ion Creanga 45 str., Chisinau, Rep. Moldova*
*Corresponding author: *Iordachi Victoria, timush_v@yahoo.co.uk*

Received: 08, 22, 2019
Accepted: 09, 28, 2019

Abstract. The present paper has a significant contribution to the expansion of researches related to the prevention and anticipation of bank failures. The actuality of the investigated subject results primarily from the necessity and importance of maintaining a stable banking system able to withstand strong internal and external shocks, and also from the necessity of permanently completing the regulatory framework in order to prevent some probable crises and bankruptcies in the future, taking into account the continuous development and the emergence of new risks in the banking activity. The scope of the present paper is based on identification of the ways of anticipating bank failures in the domestic banking system as a result of theoretical researches and studies of international practice facilitate the elaboration of concrete proposals with applicability in the process of streamlining the banking supervision in order to ensure the financial stability of the banking system and the prevention of bank failures.

Keywords: *anti-fraud policy, banking system, banking activity, bank risks, code of ethics, financial services.*

Introduction

The banking sector is continuously developing and the frauds occurred are showing the banking regulators the necessity of developing also the regulations and the procedures used to manage and prevent the bank fraud. Recently, banking sector business has become more complex with the development in the field of information and communication technology, which has changed the nature of bank fraud and fraudulent practices. Banks have more technology and more incentive than ever to combat fraud in electronic banking services. However, whether they have enough technology and incentive to protect consumers from the headaches of a compromised account, payment card or doubtful identity.

Banks have a legal obligation to undertake the following actions for detection of money laundering: customer due diligence, to follow certain transactions or activities, to collect, store and provide data for suspicious transactions and customers. The control of entry of criminal money is strengthened through legal provisions, their implementation. Most important is to recognition and identification of criminal money, their sources and of course taking legislative measures and action for submission of data on suspicious transactions of

individuals and legal entities on domestic and foreign countries. In that way, banks should take appropriate measures and activities aimed at applying the correct legal decisions, and activities of education staff in order to recognize, identification "suspicious" customers, suspicious transactions, and reporting to the competent state bodies and institutions for financial intelligence and prosecution of perpetrators of crimes for acts arising from crime and money laundering. In addition, fraud imposes numerous costs to organizations that experience fraud. The banks might suffer loss in term of monetary, reputation, human capital as well as the exposure to the risk of bankruptcy. Nevertheless, while banks are active in the quest to reduce costs of fraud, it is important to make sure that they do not immensely deteriorate the effectiveness of current functioning key fraud controls.

Regulations and laws governing the financial services sector in Republic of Moldova are continuously evolving. Republic of Moldova is getting technical assistance from European Union, US Treasury Fund and other international entities in order to implement and develop the existing regulation in order to achieve a more sustainable and safer banking system especially after the occurred banking failure, and the ongoing fight with the search of true beneficiaries of bank in RM.

The present paper has a significant contribution to the expansion of researches in the field, related to the prevention and anticipation of bank failures. The actuality of the investigated subject results primarily from the necessity and importance of maintaining a stable banking system able to withstand strong internal and external shocks, and also from the necessity of permanently completing the regulatory framework, in order to prevent some probable crises and bankruptcies in the future, taking into account the continuous development and the emergence of new risks in the banking activity.

The scope of the present paper is based on identification of the ways of anticipating bank failures in the domestic banking system as a result of theoretical researches and studies of international practice facilitate the elaboration of concrete proposals with applicability in the process of streamlining the banking supervision in order to ensure the financial stability of the banking system and the prevention of bank failures.

1. Overview of the NBM actions

After the bank frauds occurred, it is essential to know and to understand who is responsible for preventing the frauds in the banking sector and who is responsible for liquidation the frauds results. In order to answer this question it is important to know that National Bank of Moldova is supervising the banking sector and ensures a stable and "healthy" banking financial sector. In addition, NBM is responsible for the process of liquidation the banks, ensuring the legal and profitable sale of the assets after a bank is declared bankrupt.

After the collapse of 3 banks occurred, on 24 of November 2014, a roundtable on the "Internal control system - an essential element of fraud prevention" was held at the National Bank of Moldova. Representatives of 14 licensed banks and members of the Association of Moldovan Banks attended the event, which opened the Anti-Fraud Week within the NBM. The Forum has set out to address the importance of anti-fraud instruments in the country's financial and banking institutions, given the intensification of the fight against this phenomenon at international level. It was mentioned the importance of implementing a well-organized, structured and regulated internal control system for combating fraud, whose functionality is based on the responsibility of each employee.

In order to prevent the bank frauds on 19 of December 2013 there was approved by the National Bank of Moldova The methodological guide for the implementation of anti-fraud policy and programs in RM banks [10]. The primary purpose of implementing anti-fraud policies and programs is to develop corporate culture and create an environment that inhibits fraud. It is the responsibility of all staff within banking institutions to help create such an environment that will lead to increased awareness of the risks and consequences of fraud.

The overall objective of the methodological guide is to provide recommendations for action to be taken to prevent and detect fraud [10]. The implementation of the recommended procedures will enable the bank to properly assess the risks of fraud, implement anti-fraud policies and programs in a way that allows sufficient deterrence to be achieved by staff and third parties in committing fraud. The proposed objective is to be achieved through the adoption of a strategic approach to the development of anti-fraud procedures and mechanisms, correlated with the international standards and requirements of the Treadway Commission (COSO).

Banks also need to understand the effectiveness of implementing a fraud management program, especially due to the specific nature of their activity, where people's money must be strictly in line with the safeguards and security rules indicated by the regulator.

2. NBM Anti-Fraud Policies and Programs

Internal control is designed to provide reasonable assurance that the overall objectives of the institution are attained. That is why setting clear targets by the Bank Board is a prerequisite for effective internal control.

The Committee for the Sponsorship of the Treadway Commission Organizations - COSO, has developed an integrated model of internal control. The purpose of the model is to apply the basic concepts of establishing an internal control system and determining its effectiveness. This methodology is embedded in policies, rules, procedures and regulations and is used internationally by many institutions to control their activities in order to achieve their goals.

The four general objectives of internal control are: accountability (and reporting), compliance (with laws and regulations), operations (systematic, ethical, economic and effective) and resource protection. Achieving these goals directly involves exposure to a range of risks, including the risk of fraud - inevitably the same as other risks, but can be controlled by developing and implementing specific control programs and procedures to detect, prevent and discourage fraud [7].

There is interdependence between the general objectives (what a bank aims to achieve) and the components of internal control (what is needed to achieve them).

Below there are the components of the internal counter, in accordance with the COSO model, through which the Bank's Executive Management can fulfill its responsibilities with regard to the development of anti-fraud control programs and procedures [7]:

- creating a control environment;
- evaluating the risks of fraud;
- planning and implementation of anti-fraud control activities;
- information and communication;
- monitoring.

For a better understanding and application of the five components of the COSO model in anti-fraud, each component is described and addressed in the following aspects:

- purpose and objectives;
- participants and responsibilities;
- elements and planning;
- performance management performance assessment;
- internal control system documentation.

The analysis of weaknesses in anti-fraud programs and controls is part of the overall assessment of the bank's internal control system. The Bank Board must establish the effective organization and functioning of anti-fraud programs and controls ensure that its assessments are fully documented, including the identification of any shortcomings. Similarly, to other internal control deficiencies, the bank's board and internal audit should assess the significance of identified deficiencies [10].

3. Internal Control Environment

The control environment consists of general attitude, awareness and measures taken by the board of the bank on the internal control system and its importance within the institution. The control environment determines the "tone" of the organization, influencing the "consciousness" of control at the staff level [11]. It is the basis of all the other components of internal control, ensuring a discipline and structure that needs to be respected within the organization so that the internal control system can be effectively applied. In addition, the internal control environment is an effective tool in preventing corruption and fraud. The elements that define the control environment are [3]:

- personal and professional integrity, ethical values set by management for all staff, including an attitude of permanent support for internal control;
- the continued concern of the bank's board for the level of competence of all staff;
- "The top tone" (the bank's philosophy and style of activity);
- organizational structure of the entity;
- policy and practices on human resources.

The control environment is based on the organizational spirit and is asserted by a firm commitment to integrity and ethical values. The board of the bank is independent of the bank's executive management, exercising the supervisory role of the internal control system. In order to achieve the objectives, the Bank Board, together with the Executive Board, establishes the directions concerning the supervision, organization, reporting and exercise of the competences assigned to the structural units of the bank. The institution shall ensure recruitment, training and the maintenance of appropriate staff. Within the institution, there are functions in charge of internal control in order to achieve the objectives.

The control environment must be omnipresent in both actions and communication and extend to all hierarchical levels of the banking institution. The control environment must create and maintain a corporate culture based on honesty, professionalism, high ethical standards, promoting proper ethical behavior, and applying appropriate sanctions to breach the code of ethics / conduct; to advocate for a firm attitude towards fraud, and to implement effective controls to prevent, deter, and detect fraud [6].

The Board of the Bank and the Audit Committee have a decisive role in strengthening the internal environment and significantly influences its elements. Organizational culture can be established or may be fatally undermined by the "top tone", that is, the philosophy and leadership style of leadership. The bank's board's independence from executive management, the experience and capabilities of its members, personal and professional integrity, ethical

values, involvement and research, and the timeliness of activities play a very important role. The executive management of the bank, along with those responsible for monitoring the financial reporting process, are the first to bear the responsibility for creating the control environment. The Internal Audit function, in its turn, has a determining role in the context of establishing the control environment and must have an independent reporting system directly to the Bank Board. Employees also directly participate in the development of the control environment, as they can contribute to integrating and supporting anti-fraud programs and controls, reporting suspicions of fraud and drawing new insights into organizational culture assessments.

The control environment must involve a support attitude of the bank's board towards the requirements of internal control, which implies encouraging an organizational environment and a working atmosphere based on open communication, consultation and ethical values. The board of the bank should take reasonable steps to evaluate the organizational culture and ensure that an appropriate attitude is promoted within the bank. Regular organizational climate assessments can consist of questionnaires and anonymous surveys from executive management or internal auditing [1].

Promoting an appropriate corporate culture by the bank's board encourages ethical behavior, such as the development and enforcement of anti-fraud measures.

The Internal Audit function is important in assisting in the design, implementation and maintenance of anti-fraud programs and controls. Internal audit is responsible for identifying and evaluating significant risk exposures, evaluating anti-fraud controls, recommending risk mitigation measures, and improving internal control. Internal auditing can serve both in identifying frauds and in deterring them by reviewing and assessing the adequacy and effectiveness of the internal control system. Internal auditors may carry out proactive audit missions to detect corruption, asset misappropriation, and misstatement of financial statements, reporting results to the senior organ of the institution.

4. Code of Ethics

The Code of Ethics should include provisions on conflict of interest, related party transactions, unlawful actions, and monitoring by the bank's management of compliance with the rules of conduct. The Code of Ethics is defined as a set of written standards / norms, reasonably developed to prevent the commission of offenses and violations, and to favor [4]:

- ethical and honest behavior, including settling the current or apparent conflict of interest in relations between bank employees or third parties;
- complete, accurate, correct and comprehensible disclosure of information in reporting and reporting documents;
- compliance with the laws, regulations and applicable regulations in force;
- to immediately inform the internal responsible person about breaches of the code of ethics / conduct committed;
- impartiality and uniformity in relation to strict compliance with the Code of Conduct.

The Code of Ethics must be applicable to all employees of the bank. The bank's management is responsible for monitoring compliance with the Code of Ethics, which is reviewed and approved at Bank Board meetings. Banks must decide to develop a code of ethics for all employees, ensuring that it is fully understood and accepted to be respected by employees. It is recommended to organize periodically training courses for the staff of the bank with regard to the code of ethics, in order to inform them about how to access the code

of ethic and the indication of the persons to whom they can address in case questions and dissatisfactions arise over the policies adopted by the bank.

The Board of the Bank must respond objectively and in a timely manner to the occurrence of deficiencies in control procedures, significant statements or significant fraud, or non-compliance with the Code of Ethics.

The Bank Board is responsible for strengthening and enforcing the procedures necessary to deal with fraud complaints, and the initiation of investigations must be carried out in a timely manner. Fraudulent activities need to be taken promptly and appropriately, and any fraud committed involving executive management, whether material or not, should be reported directly to the Board of the Bank, the Audit Committee (if any) and external audit. Under certain circumstances, such as those involving executive management, it is recommended to launch detailed and independent investigations using external specialists. The board of the bank must ensure that major control deficiencies are removed within a reasonable time. Similarly, the board of the bank should ensure that appropriate and timely disciplinary action is taken on those who have violated the Code of Ethics, which would express the executive's commitment to the ethical values and strengthen the intolerance towards fraudulent or inappropriate behavior.

5. Evaluation of fraud risks

The purpose of entity risk management is to enable an entity's board to identify the element of uncertainty in achieving the objectives set and the associated risk (decisions on measures to mitigate or eliminate it), taking into account values such as equity and justice, the opportunity to add value, to provide more efficient and effective services. The risk management process involves:

- identifying risks in relation to the institution's objectives, including those caused by internal and external factors at institution and activity level;
- assessing the likelihood and impact of risk;
- consider the degree / level of acceptance of risks by the management of the institution;
- formulation of residual risk responses / determination of actions to be taken.

Principles underlying the risk assessment

- it sets its objectives with sufficient clarity to make it possible to identify and assess the risks involved in achieving the objectives;
- identifies and analyzes the risks in relation to the achievement of the established objectives;
- consider the possibility of fraud in the risk assessment;
- identifies and evaluates changes that may have a significant impact on the internal control system.

Purpose and objectives

Bank fraud risk assessments should be conducted at the level of the banking institution, taking into account the internal and external pressures and factors of the bank, at the activity level, considering the stages of decision, authorization, at the level of balances, focusing on accounts that could be significantly distorted, at the level of key subdivisions, as the risk of

fraud occurs in different forms, depending on the type of activity line, organizational structure, corporate culture, etc.

Fraud risk assessment requires a focus on possible fraud involving collusion and the risk of driving controls being violated. Collusive fraud is explained by intentional and conspiratorial understanding among several people inside or outside the bank, which contravenes or implies violation of internal control activities. In most cases collusive fraud can not be identified by the usual testing techniques.

Participants and responsibilities

The Bank Board has the role of evaluating the executive management's performance in identifying the risks of fraud and must play an active role in overseeing the fraud risk assessment process. Executive board has the primary role of conducting fraud risk assessments.

Subjects seeking to obtain a material benefit are usually controlled by executive management and identified by employees and those responsible for corporate governance at other levels within the organization. Therefore, in evaluating the risk of fraud, it is essential that employees outside the executive management are also involved as process managers or those who demonstrate control skills, or have an influence on activities within critical business processes.

IT management must be one of the participants in identifying the risks of fraud, as some fraud schemes are favored by circumvention or deactivation of information technology controls.

In addition, the active involvement of internal audit in the conduct and ongoing monitoring of fraud risk assessments is very important.

Elements and planning

The fraud risk assessment needs to be carried out, documented and updated periodically. Updates should include changes in operations, adaptation of new IT systems, acquisitions, changes in the role and responsibilities of the position, organizational structure, self-assessment results of controls, activity monitoring, internal audit findings, new or successive trends in the field and review the identified fraud risks within the bank or the entire banking system.

Executive leadership should identify events or conditions that indicate incentives / pressures in perpetuating fraud, fraud opportunities or attitudes / rationalizations that justify fraudulent action –factors of fraud risks. Factors of fraud risk do not necessarily indicate the existence of de facto fraud, yet they are often present in circumstances where fraud persists and may serve to identify potential risk of fraud.

Investigating risk factors and evaluating fraud patterns and scenarios in order to identify those that may pose a risk of fraud is the responsibility of the executive management, which must provide for possible fraud schemes and scenarios. Identifying the risks that may lead to significant misstatements by committing fraud requires professional judgment and involves direct focus on risk characteristics: types; amplitude; probability; omnipresence.

Although the purpose of fraud risk assessment is not to identify insignificant risks (for example, avoiding non-essential office items), it is important to note that inappropriate behavior can signal and uncover the existence of major problems in the control environment. It is therefore advisable to report any fraudulent action, whether these are more or less

significant, involving people in management structures or employees with / without an important role in developing internal control procedures.

Fraud risk assessment should be done without taking into account the effectiveness of internal controls. It is important that fraud risks are identified, documented and evaluated before the bank's board determines whether the existing control procedures sufficiently mitigate the identified fraud risk. Subsequently, during the development and implementation of anti-fraud procedures, identified fraud risks need to be addressed through anti-fraud control activities to ensure that all identified fraud risks are reduced and controlled to a sufficient level.

Management of Bank Board Performance

The bank's board needs to assess the effectiveness of the fraud risk assessment process and its functioning. Examples of situations or circumstances that may indicate that fraud risk assessments are not working effectively may be for example the involvement in the process of monitoring executive management and internal audit is insufficient, the frauds that have occurred indicate that the fraud risk assessment process is ineffective, external audit identifies fraud risks that were not originally identified by the bank, etc.

Documentation on internal control activities

The documentation must be complete and appropriate so that auditors know / understand how anti-fraud controls work.

Documentation on fraud risk assessment may include:

- periodic updates, including consideration of previous fraud, fraud risks and involvement of the targeted employees;
- monitoring and reviewing the process of fraud risk assessment by executive management;
- internal audit participation, including testing the effectiveness of the risk assessment process and internal control procedures;
- the assessment by the executive management of the fraud risk factors to determine;
- which of these are identified as fraud risks;
- the assessment and conclusions of the executive management on the effectiveness of the fraud risk assessment process.

Conclusions

- Economy of RM suffered essentially from the occurred frauds especially suffered the population by enduring the fast growing of the price of living. Because of ignoring by the board of three bank the risk reports of the responsible departments and approval of the loan contract, the three banks get bankrupt. In such a way we can surely note that the most important and decisive role in the fraud was the management of the banks. The involvement of the RM authorities into the money laundry, made the reputation of RM bank industry and country to low significantly and to lower the chances of RM into receiving forward technical assistance and international investment.
- The primary purpose of implementing anti-fraud policies and programs is to develop corporate culture and create an environment that inhibits fraud. It is the responsibility of all staff within banking institutions to help create such an environment that will lead to increased awareness of the risks and consequences of fraud.

➢ A low developed Core Banking systems is one the main reason a bank fraud occur, the cost of developing it is usually lower than the fraud losses (according to the Indian bank experience). There is no simple way to squash fraud, but by implementing the right mix of technologies and prevention techniques, treasury executives can greatly reduce the fraud risk. It is always important to know who is responsible for fraud detection and who is responsible for fraud prevention in order not to mix these duties with others and to leave them as a duty to do when you have time.

Reference list:

Journal published papers:

1. Dumbrava P., Gavriletea M.D. Bank frauds vs. bank credibility. In: *International Journal of Business Research, 8(5),* (2008). p. 28-34.
2. Iordachi V., Ciobu S., Jalba A. Anticipation of bank failures in the Republic of Moldova. In: MEST Journal, nr 2/2019. Vol 7, Issue 2, 2019, [online]. p. 21-30. Disponibil: http://www.meste.org/mest/Archive/MEST_VII_7_2.pdf
3. Chiezey U., Onu A.J.C. Impact of Fraud and Fraudulent Practices on the Performance of Banks, In: *British Journal of Arts and Social Sciences*, (2015). p. 12-25.

Web references:

4. Accenture Analytics Innovation Center. *Protecting the Customer: Fighting Bank Fraud in a New Environment.* [online]. 2015. [accesat 10.11.2019]. Disponibil: https://www.accenture.com/t20150523t041558__w__/mu-en/_acnmedia/accenture/conversion-assets/dotcom/documents/global/pdf/industries_13/accenture-protecting-the-customer-fighting-bank-fraud-in-a-new-environment.pdf
5. ASSOCHAM, *Current fraud trends in the financial sector. Joint study of Associated Chambers of Commerce and Industry of India, New Delhi, and PWC.* [online]. June 2015. [accesat 10.11.2019]. Disponibil: https://www.pwc.in/assets/pdfs/publications/2015/current-fraud-trends-in-the-financial-sector.pdf
6. CIMA. *Fraud risk management. A guide to good practice*. [online]. 2008. [accesat 10.11.2019]. Disponibil: https://www.cimaglobal.com/Documents/ImportedDocuments/cid_techguide_fraud_risk_management_feb09.pdf.pdf
7. Poniwati A., Hidayati K. Coso Framework: An Internal Audit & Effectiveness Analysis of banking Internal Control on Credit Investment Aspect. [online]. accesat [29.09.2019]. Disponibil: https://www.researchgate.net/publication/317042054_Coso_Framework_An_Internal_Audit_Effectiveness_Analysis_of_Banking_Internal_Control_on_Credit_Investment_Aspect
8. BNM. Raport annual 2018. [online]. accesat [29.09.2019]. Disponibil: https://www.bnm.md/files/RA_2018_ro.pdf
9. BNM. Raport annual 2017. [online]. accesat [29.09.2019]. Disponibil: https://www.bnm.md/ro/node/57669

Legal regulations and laws, organizations:

10. Ghid metodologic de implementare a politicii și programelor antifraudă în băncile din Republica Moldova, aprobat prin HCA al BNM nr. 260 din 19.12.2013. [online]. [accesat 10.11.2019]. Disponibil: https://www.bnm.md/ro/content/ghid-metodologic-de-implementare-politicii-si-programelor-antifrauda-bancile-din-republica
11. Lege privind activitatea băncilor. Lege Nr. 202 din 06.10.2017. In: *Monitorul Oficial Nr. 434-439, art Nr : 727* [online]. 15.12.2017. [accesat 10.11.2019]. Disponibil: https://www.bnm.md/ro/content/legea-privind-activitatea-bancilor-nr202-din-06-octombrie-2017

DOI: 10.5281/zenodo.3550683
CZU 657.6:67/68(478)

SOCIAL AUDIT - AN IMPORTANT TOOL TO ENSURE SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF LIGHT INDUSTRY IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA

Maria Gheorghița, ORCID ID: 0000-0002-2177-3497

Technical University of Moldova, Ștefan cel Mare str. 168,Chișinău, Republic of Moldova
maria.gheorghita@emin.utm.md

Received: 08.19.2019
Accepted: 09.27.2019

Abstract. This paper highlights one of the important components of social responsibility, social audit, a concept that has recently appeared in the professional literature and which is still under-studied in the Republic of Moldova. At the same time, it is already used by companies in light industry that provide services for foreign clients. The necessity of this activity resides in its society importance due to the fact that it ensures a sustainable development of the companies, especially in light industry, which are part of the supply chain of the retailers and the owners of famous international brands.

Keywords: *Light Industry, C&M, CMT, FOB services, Private Label, Own Label, social audit, BCSI platform.*

Introducere

Pe parcursul a mai multor ani, Industria ușoară a demonstrat că poate fi considerată pe drept una din industriile cheie ale economiei naționale a Republicii Moldova. Acest fapt este argumentat prin următorii indicatori:

- Deține cea mai înaltă pondere in exporturile țării – cca 17% în ultimii 4 ani;
- Asigură locuri de muncă la peste ¼ din numărul total de angajați ai industriei prelucrătoare (peste 30 mii persoane la 31 decembrie 2018);
- Este unica industrie amplasată uniform pe întreg teritoriul republicii, contribuind la formarea bugetelor locale și dezvoltarea teritorială.

În anul 2018 volumul producției fabricate a întreprinderilor industriei ușoare a însumat în total peste 5,7 miliarde lei, sau peste 12% din producția industriei prelucrătoare a țării. Cu toate acestea valoarea producției fabricate per angajat rămâne încă destul de redusă (doar cca. 230 mii lei per angajat). Situația dată este cauzată de ponderea înaltă a afacerilor cu valoare adăugată redusă, generată de forma de business care se rezumă la prestarea serviciilor croit-cusut (C&M) sau servicii de croit-cusut și procurarea accesoriilor (CMT) pentru clienții străini. Totodată, prestarea serviciilor pentru clienții străini generează exporturi semnificative, clasând această industrie pe primul loc în ceea ce privește exportul. Din totalul livrărilor efectuate la export, 91% sunt textile și articole de îmbrăcăminte și 9% articole de încălțăminte și produse din piele. Principalele piețe de export pentru industria ușoară a Republicii Moldova le constituie Italia, Marea Britanie, Germania, România și Rusia.

În ciuda faptului că această industrie este orientată spre export, marja netă medie a companiilor din industria ușoară este una destul de mică și variază între 2-10%. Pe parcursul ultimilor ani, cu suportul Proiectului de Competitivitate din Moldova, multe întreprinderi din industria ușoară au început a practica și alte modele de business care asigură o valoare adăugată și o marjă de profit mai înaltă. Tot mai multe întreprinderi au început a practica modelele de business care cuprind Produs Complet (FOB) și Marca Privată (Private Label) atunci când colaborează cu clienții străini. Un deosebit interes a căpătat modelul de business care prevede fabricarea și comercializarea mărfii sub Marca Proprie (OWN Label), care atrage tot mai multe întreprinderi deoarece asigură cea mai înaltă valoare adăugată.

Cu toate acestea, prestarea serviciilor pentru clienții străini rămâne încă unul din modelele de business destul de larg răspândit, deoarece există cerere din partea clienților străini. Această cerere este dictată de avantajele pe care le posedă industria ușoară a Republicii Moldova, si anume:

- Este situată în proximitatea pieței de desfacere europene;
- Asigură un termen de livrare destul de redus și calitate înaltă a produselor finite;
- Este destul de competitivă în ceea ce privește costul forței de muncă;
- Nu există bariere în comunicare deoarece în întreprinderi activează tineri care posedă una sau mai mute limbi străine.
- Tot mai multe întreprinderi încep a presta servicii mai complexe (de aprovizionare a materiei prime, de elaborare a tiparelor), care se bucură de o cerere crescândă din partea clienților europeni.

Toate aceste avantaje atrag clienți europeni deținătorii multor branduri vestite, care pe lingă obiectivul economic conex obținerii de profituri înalte mai posedă și un nivel înalt de responsabilitate socială.

Industria ușoară fiind o industrie cu o manoperă destul de înaltă implică un număr mare de personal. Practicile din lume au demonstrat că atunci când în întreprindere activează un număr mare de personal se impune o responsabilitate socială destul de înaltă, fapt care impune efectuarea auditului social în fabricile în care urmează plasarea comenzilor.

Metode de cercetare

Pentru studierea problemei auditului social s-a recurs la utilizarea mai multor metode de cercetare, cu suport pe doctrine și concepțiile existente, principii elaborate până în prezent de autori recunoscuți în domeniul teoriei auditului, auditului personalului și al auditului social.

O altă metodă utilizată a fost analiza și sinteza, utilizată în scopul urmăririi definiției conceptului de audit social. Au fost analizate diverse puncte de vedere ale cercetătorilor din domeniu, iar cu ajutorul sintezei, s-a încercat reunirea părților într-un tot unitar și exprimarea propriului punct de vedere cu privire la fenomenul cercetat. O altă metodă care a fost utilizată în vederea elaborării materialului dat constă în trecerea de la abstract la concret. Metoda dată a permis explicarea formei pornind de la esență, fiind utilizată, cu preponderență, în cazul analizei relației dintre audit, în general, și auditul social, în particular. S-a recurs și la utilizarea metodei istorice la începutul prezentării materialului prin discursul evolutiv al noțiunii audit, de la origini la practici contemporane, iar metoda logică și-a regăsit expresia în cercetarea fenomenelor, de la simplu la complex, urmând o anumită linie istorică.

Rezultatele cercetării

În ultimii ani atât în Europa, cât și pe arena mondială tot mai multe companii își asumă responsabilitatea socială prin practici oneste, transparență în gestiune și dezvoltarea în armonie cu mediul înconjurător.

Numărul acestor companii crește pe zi ce trece. De aici rezultă nevoia unei metodologii care să verifice coerența acțiunilor companiilor cu valorile economiei sociale. Această metodologie a căpătat denumirea de audit social.

Termenul de audit se referă la mai multe tipuri de audit care pot fi efectuate în cadrul unei întreprinderi, printre care și auditul social.

Auditul social este un instrument care ajută orice întreprindere să-și evalueze acțiunile de răspundere social-corporativă, să le monitorizeze pentru a întreprinde acțiuni corective.

Ca concept auditul social este puțin cunoscut și puțin utilizat în Republica Moldova. De aceea scopul acestei cercetări constă în a prezenta conceptul de audit social și de a arăta rolul lui la dezvoltarea sustenabilă a industriei ușoare în contextul economico-social actual, de a prezenta modul de desfășurare al unui audit social în industria ușoară a Republicii Moldova și de a aduce argumente în favoarea ideii că utilizarea auditului social are efecte benefice asupra industriei date.

Cuvântul „audit" provine din limba latină de la cuvântul audit-auditare, care are semnificația „a asculta". Despre etimologia acestui termen părerile sunt împărțite: unii consideră că despre audit se vorbește încă de pe vremea asirienilor, egiptenilor, din timpul domniei lui Carol cel Mare sau a lui Eduard I al Angliei [5], iar alții consideră că termenul de „audit" își trage originea din Anglia de la sfârșitul secolului al XIII-lea preponderent utilizat în domeniul financiar-contabil.

Activitatea auditorilor s-a extins spre domeniul social abia în secolul XX. În anul 1980 Savantul francez Prix Raymond Vatier în lucrarea sa "L'audit social, un instrument utile au pilotage des entreprises et des organisations" a definit auditul social ca fiind „un instrument de conducere, de gestiune, precum și un demers de observare care, spre deosebire de auditul financiar sau contabil, tinde, în domeniul său, să estimeze capacitatea unei organizații de a gestiona problemele umane sau sociale pe care le generează mediul său și pe acelea care le suscită ea însăși prin utilizarea personalului necesar desfășurării propriei activității" [10]. În 1981 Spreckley menționa că „auditul social este un concept legat de întreprinderile sociale și reprezintă un mijloc de probă a caracterului social a acestora" [9]. Mai târziu, în 1995 Zadek şi Raynard considerau că auditul social reprezintă, într-o variantă mai completă, „un proces care permite unei organizații să-și evalueze eficiența socială și comportamentul etic în comparație cu obiectivele sale, în așa fel încât să poată îmbunătăți rezultatele sociale și solidare și să dea socoteală pentru ele în fața părților interesate" [11].

Fiind un concept nou auditul social continuă să fie studiat și în secolul XXI. O deosebită atenție acestui concept nou au acordat instituțiile europene. Comisia Europeană în anul 2001, în Cartea Verde, a definit auditul social drept o evaluare sistematică a impactului social al unei organizații în raport cu anumite norme și așteptări [3].

Semnificația termenului de audit social poate fi diferită de la o țară la alta. Spre exemplu, termenul raport social sau „balance societal" utilizat în Franța, se referă la toate inițiativele care în formă directă și sistematică, cu criterii stabilite de-a lungul timpului, caută să reflecte modul de acțiune al firmei în mediul social. În Spania „memoria sobre el desarollo sostenible" se referă la informații benevole realizate de o întreprindere, pentru a informa despre acțiunile sale sociale. Tot în Spania termenul audit social sau „auditoría social"

înseamnă verificarea externă a informației oferite în raportul social, prin intermediul unui proces regularizat cu anterioritate. Igalens şi Peretti au definit auditul social ca fiind „o formă de observare care urmărește verificarea principiilor, politicilor, proceselor și rezultatelor din domeniul relațiilor organizației cu partenerii săi, dacă: a realizat efectiv ceea ce a afirmat că are de făcut; a utilizat cel mai bine mijloacele sale; și-a conservat autonomia și patrimoniul; este capabilă să realizeze ceea ce a afirmat că vrea să facă; a respectat regulile artei; știe să-și evalueze riscurile" [7].

Savantul român Şchiopoiu Burlea în lucrarea sa "Audit social: de la teorie la practică" a definit auditul social drept „un proces complex, obiectiv, independent și inductiv prin care se observă, analizează și evaluează realitatea socială dintr-o organizație în raport cu criteriile sale de eficientă și de performanță, precum și în conformitate cu reglementările interne și externe în vigoare, în scopul remedierii punctelor slabe și înlăturării factorilor de risc social" [8]. Iar Chivu în articolul "Auditul social – instrument de evaluare a calității managementului resurselor umane" descrie modul de realizare a unui audit social și prezintă indicatorii de referință utilizați în managementul resurselor umane [4].

Savantul moldovean Alic Bircă referindu-se la auditul personalului consideră că acesta reprezintă un proces destul de complex, care necesită aplicarea mai multor metode în vederea obținerii unor informații concludente privind activitatea angajaților în cadrul organizației [2].

În baza cercetării calitative realizată în privința definirii conceptului de audit social, în opinia noastră auditul social este un proces de evaluare continuă atât a proceselor interne ale organizației, cât si a proceselor furnizorilor din lanțul de aprovizionare în scopul respectării responsabilității sociale, asigurării progresului și a concesiilor cu societatea din care fac parte.

Necesitatea și modul de efectuare a auditului social

Auditul social este un instrument care astăzi capătă o utilizare din ce în ce mai amplă. Howard Bowen în lucrarea sa „Social responsibility of businessman", a menționat că oamenii de afaceri sunt responsabili față de societate și trebuie să urmeze strategii în concordanță cu obiectivele sociale.

În industria ușoară, preponderent în industria producerii confecțiilor, problema auditului social a devenit importantă ca niciodată pentru responsabilitatea socială corporativă și etica de business a lanțurilor de aprovizionare în urma unei serii de tragedii care s-au produs în diferite țări furnizoare de servicii pentru diferite branduri recunoscute, inclusiv tristul incident fatal din mai 2013 în fabricile de confecții din Bangladesh. Au existat mai multe incidente inacceptabile de responsabilitate socială corporativă în acest sector înainte de dezastrul din Bangladesh din 2013 în ceea ce privește utilizarea muncii copiilor, condiții de muncă iresponsabile, regim de muncă îndelungat și plata unor salarii foarte mici în multe fabrici din Asia și alte câteva părți ale lumii (de exemplu, scandalul Nike privind munca copilului din 2001, Hanes, Wal-Mart, Puma în 2006 și altele) [6].

În urma scandalurilor menționate majoritatea brandurilor vestite si-au revizuit responsabilitatea socială.

Aceste branduri au devenit membri ai Inițiativei de Conformitate Socială a Afacerilor (Business Social Compliance Initiative - BSCI), care. reprezintă un sistem de management al lanțului de aprovizionare lider și sprijină companiile din lanțurile lor de aprovizionare globale. BSCI implementează Convențiile și declarațiile Organizației Internaționale a Muncii

(OIM), Principiile directoare ale ONU privind afacerile și drepturile omului și orientări pentru întreprinderile multinaționale ale Organizației pentru Cooperare Economică și Dezvoltare (OCDE) [12].

Programul BSCI este un sistem voluntar prin care membrii BSCI (vânzătorii cu amănuntul și mărci comerciale/brandurile) lucrează cu furnizorii lor pentru a implementa și respecta responsabilitatea socială. Odată deveniți membri ai platformei BSCI, vânzătorii cu amănuntul și mărcile comerciale/brandurile nu plasează comenzi în întreprinderile din industria ușoară înainte ca acestea să nu treacă un audit social.

Auditul social este considerat drept instrument de gestiune internă a companiei. Însăși întreprinderea n-ar putea falsifica propriul proces de autoevaluare, deoarece nu este în interesul sau. Totuși, dacă întreprinderea pretinde elaborarea unui raport de audit social care să fie difuzat în exterior pentru a oferi mai multă credibilitate, el trebuie să fie certificat de o persoană independentă, externă întreprinderii.

Pentru efectuarea auditului social sunt angajate organizații internaționale acreditate în acest domeniu. Auditul social se efectuează pe următoarele 13 domenii de performanță:

1. Sistem de management social și efect cascadă,
2. Implicarea și protecția angajaților,
3. Drepturile la libertatea de asociere și negocierile colective,
4. Discriminarea,
5. Remunerație echitabilă,
6. Ore de lucru decente,
7. Sănătate și securitate în muncă,
8. Fără munca copiilor,
9. Protecție specială pentru angajații tineri, care nu au atins majoratul,
10. Lipsa locurilor de muncă precare,
11. Lipsa muncii forțate,
12. Protecția mediului,
13. Comportament etic în afaceri.

În urma rezultatelor auditului social întreprinderea poate fi clasată în una din următoarele categorii:

Categoria A sau categoria B – ceea ce înseamnă că întreprinderea are nivelul de maturitate să mențină rezultatele obținute permanent fără necesitatea efectuării unui audit intermediar de verificare.

Categoria C sau categoria D – în baza auditului social întreprinderea are nevoie de urmărire pentru a-și susține progresul. În baza constatărilor auditului, întreprinderea elaborează un plan de acțiuni corective în următoarele 60 zile, după ce va fi efectuat un audit social de verificare a implementării planului de acțiuni corective.

Categoria E - Participanții înscriși pe platforma BSCI supraveghează îndeaproape progresul companiei audiate, deoarece producătorul poate reprezenta un risc mai mare decât alți parteneri de business.

Dacă în urma efectuării auditului intern întreprinderea a fost clasată în categoria D sau E, partenerul străin se abține de a plasa comenzi în această întreprindere.

Auditul social asigură sustenabilitatea intreprinderilor din industria ușoară a Moldovei

La etapa actuală tot mai mult și mai mult capătă importantă dezvoltarea sustenabilă, care presupune rezolvarea unor probleme ale vieții economice și sociale la nivel mondial și care poate fi realizată numai prin implicarea activă a tuturor agenților economici. Iar pilonii principali ai dezvoltării sustenabile sunt dezvoltarea economică, socială și de mediu. [1].

Conform statisticilor în industria ușoară a Moldovei, care cuprinde fabricarea textilelor, confecțiilor îmbrăcăminte, încălțămintei și articolelor din piele, activează peste 450 de întreprinderi. Întreprinderile de confecții le revine cea mai înaltă pondere (cca. 70%). Ponderea cea mai înaltă dintre întreprinderile de confecții actualmente prestează servicii pentru clienții europeni. Aceste întreprinderi colaborează cu branduri europene destul de vestite cum ar fi Luisa Spagnoli, Stefanal, MaxMara, Garry Weber, Moncler, Barbour, Formens și încă mulți alții. Pe lingă aceste branduri vestite în fabricile de confecții din republică se confecționează și uniforme pentru medici, bucătari, dar și pentru muncitorii din industria automotive, în special pentru cea din Germania, întreprinderi care au o responsabilitate socială foarte înaltă.

Toți acești clienți având un nivel de responsabilitate socială destul de înalt, înainte de a plasa comenzi în întreprinderile de confecții din Republica Moldova neapărat solicită efectuarea auditului social. Pentru efectuarea auditului social partenerii străini contractează organisme internaționale acreditate în domeniu fie din Franța, Germania sau România.

Necesar de menționat că și în Republica Moldova, majoritatea întreprinderilor din industria ușoară acordă o deosebită atenție responsabilității sociale, asigurând pentru angajații săi condiții de muncă decente. Astfel, la etapa actuală multe întreprinderi din industria ușoară a Moldovei au trecut cu brio auditul social, clasându-se din start în categoria A sau B. Iar întreprinderile care se clasează în categoria C, elaborează planuri de acțiunii în vederea înlăturării neconformităților depistate, le implementează și solicită repetat efectuarea auditului social. Practica a demonstrat că acele întreprinderi care inițial au fost clasate în categoria C după auditul de verificare au obținut fie categoria A sau cel puțin categoria B, demonstrând că ele reprezintă o verigă a lanțului de aprovizionare conformă din punct de vedere social, responsabilă și demnă de încredere pentru partenerilor străini.

Având în vedere că clienți străini contribuie la creșterea exporturilor, pe parcursul ultimilor ani Proiectul de Competitivitate din Moldova acordă asistență tehnică întreprinderilor din ramura dată pentru a se conforma la cerințele partenerilor străini în ceea ce privește responsabilitatea socială, fapt care asigură o dezvoltare sustenabilă a întreprinderilor din industria dată. Numai în ultimii doi ani întreprinderile care au trecut cu brio auditul social au atras comenzi de sute de mii de euro, securizând locuri de muncă cu condiții bune pentru mii de angajați.

Concluzii

Activitățile de responsabilitate social-corporativă ale oricărei întreprinderi trebuie să fie în conformitate cu politica de dezvoltare sustenabilă a acesteia. Pentru aceasta auditului social capătă un rol deosebit deoarece el permite întreprinderii:

- Excluderea condițiilor de muncă periculoase, munca copiilor etc.
- Să aibă o poziție pro activă vizavi de dezvoltarea durabilă.
- Să demonstreze clienților că este o companie responsabilă din punct de vedere social.
- Să obțină o mai mare vizibilitate în lanțul de aprovizionare.
- Să îmbunătățească continuu relațiile cu clienții.
- Să obțină o verificare independentă a conformității etice.
- Să economisească timp și să-și asigure afacerea.

Totodată este necesar de menționat că așa cum este prezentat în literatura de specialitate internațională, auditul social este un proces destul de complex, care durează în timp și este destul de costisitor dacă întreprinderea dorește să demonstreze că are o responsabilitate socială înaltă. Volumul de informații pe care îl poate oferi un raport de audit social este destul de extins și poate servi necesităților diferitelor tipuri de părți interesate, în primul rând clienților care sunt cointeresați în plasarea comenzilor în întreprinderile din industria ușoară, care ar asigura o dezvoltare sustenabilă a acestora.

Bibliografie

1. Angel (Ilcu) E.R., Cadrul conceptual privind raportarea de sustenabilitate, Jurnalul cercetării doctorale în ştiinte economice, ASE Bucureşti, vol I, nr. 4, 2009.
2. Bîrcă Alic, Serduni Serghei. Auditul personalului – o necesitate pentru toate organizațiile, Chişinău: Revista Economica, nr.1(65), 2009.
3. Comisia Europeană, Green paper – Promoting a European framework for corporate social responsibility, /* COM/2001/0366 final, disponibil online la: http://eur-lex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/?uri=COM:2001:0366:FIN
4. CHIVU, I., Auditul social – instrument de evaluare a calităţii managementului resurselor umane, Analele Ştiinţifice ale Universităţii „Al. I. Cuza" Iaşi, Tomul LII/LIII Ştiinţe economice, 2005/2006.
5. Ghiţă Marcel. Auditul intern, Bucureşti: Editura Economică, 2004.
6. Idowu S.O., Social audit in the Supply Chain Sector, publicat în Social Audit Regulation: Development, Challenges and Opportunities (CSR, Sustainability, Ethics & Governance), 2015.
7. Igalens J. şi Peretti J.M., L'Audit Social, Paris: Éd. d'Organisation, 2008.
8. Şchiopoiu Burlea, A., Auditul social, de la teorie la practică, Craiova: Ed. Sitech, 2008.
9. Spreckley F., Social Audit – A Management Tool for Co-operative Working, Beechwood College Ltd., Elmete Lane, UK, 1981.
10. Vatier R., L'audit social, un instrument utile au pilotage des entreprises et des organisations, Enseignement et Gestion, Hivers, nr. 16, 1980.
11. Zadek S. şi Raynard P., Accounting works: a comparative review of contemporary approaches to social and ethical accounting, Accounting Forum, vol. 19, nr. 2/3,1995.
12. Amfori Bsci, disponibil on line la: https://www.amfori.org/content/what-we-do-0

Journal of Social Sciences *Vol. II, no. 3 (2019), pp. 79 - 89*
Fascicle *Social Science* *ISSN 2587-3490*
Topic *Economics Policy and Economic Policies* *eISSN 2587-3504*

DOI: 10.5281/zenodo.3550689
CZU 338:001

RESEARCH CONTRIBUTION TO THE COMMUNITY DEVELOPMENT

Rodica Perciun, Victoria Iordachi*

National Institute for Economic Research, Ion Creanga 45 str., Chisinau, Rep. Moldova
*Corresponding author: *Iordachi Victoria, timush_v@yahoo.co.uk*

Received: 08, 22, 2019
Accepted: 10, 02, 2019

Abstract. Today all countries are adopting development strategies based on the knowledge economy. Cities become promoters of innovations by offering an innovative ecosystem following the connections that arise between all actors, thus adopting the concept of Smart City. This article argues the importance of the research component generated by universities and research institutes for the community development. The cluster approach is an effective tool to take into account the interests of the scientific and educational environment and the business community needs, creating conditions for knowledge and innovations transfer into the real economy. Particular attention was paid to the role of government policies to stimulate clusters development and to stimulate the participation of science component within partnerships of universities and research centers with business sector.

Keywords: *economic development, innovation economy, innovative cluster, innovation ecosystem, knowledge transfer, smart city.*

Introduction

Today all countries are adopting development strategies based on the knowledge economy. Cities become promoters of innovations by offering an innovative ecosystem following the connections that arise between all actors, thus adopting the concept of Smart City.

A smart city is a concept of urban development that integrates technologies and systems to efficiently and securely manage the resources of a city, in order to improve the citizens' quality of life, to develop the community and to protect the environment. These include, but are not limited to: Local IT departments, Transportation systems, Hospitals, Water distribution networks, Waste management, Schools, Libraries, Public agencies, other community services.

Smart city projects are extremely complex, and the role of research (generated by universities and research institutes) is enormous. In order to achieve the objectives of an intelligent city, on the one hand, local authorities rely on information technology and these are the *hard strategies* - the smart technology of the urban infrastructure, and, on the other hand, the development of human capital through education, culture, social inclusion and social innovation is realized and this are *soft strategies*. Human capital enables technology adoption and the innovation process and relies on all levels of education – it includes the technical and managerial skills involved in a variety of innovation activities - from R&D, design and engineering, to technology transfer and networking.

Today, a strong technical and vocational, basic and higher education system should provide basic science, technology, engineering, mathematics and management skills. With new technologies certain skills have become more essential -(problem solving, creativity, teamwork and ICT skills).

Research and innovation systems are complex ecosystems that require multiple elements to function optimally. These include a strong public scientific base that produces high quality results, an intense participation of enterprises in innovation activities, fluid and abundant knowledge flows between actors in the field of research and innovation (RI), and good framework conditions to enable innovation to develop in companies.

Innovation systems develop over time, co-evolving with their political, economic, social and environmental contexts. Thus, it is not possible to affirm that there is a single way of building and managing innovation systems that can be replicated between countries. All innovation systems, however, share common features which can be classified into three domains: actors, connections and the framework conditions and environment enabling knowledge transfer and technology development. Local economic development demands effective specialization and respecialization, driven by innovation, entrepreneurship, and strong institutions.

Innovation ecosystem: actors and existing linkages, role of research component

The connections and relationships between actors is a vital component of any innovation system. Effective innovation allow organizations to translate new knowledge into innovations and enhanced productive capacity, enabling adoption of technology, learning, and new technology development. Such collaborations within supply and value chains, including organizations financing innovation and the final users of new technologies, ensure that innovation responds to demand on behalf of industry or business sector.

Actors participating in innovation eco-system are multiple. To better understand the functioning of the innovation eco-system there is a need to recognize the roles and capabilities of all key actors:

- **Private sector representatives** have the capacities to learn, absorb, innovate and commercialize new knowledge and innovation technologies.
- **Research institutes and universities** have the capabilities to learn, absorb and develop new applied knowledge (directed to needs of real sector), and to supply human capital to the innovation system.
- **Civil society and citizens** have the capabilities to challenge non-inclusive and unsustainable practices, form alliances to lobby for change, mobilize and drive innovation process.
- **Government** has the capabilities to mediate innovation priorities, direct public resources into priority areas, support capabilities and connections in the innovation eco-system, define and enforce regulations and standards, create favorable framework conditions through public policies.

All actors in the innovation system, however, should build capabilities to engage in different forms of collaboration, ranging from information exchanges, to forming innovation partnerships or clusters which can become actors on their own.

The research systems are vital for innovation ecosystems. Researchers can offer various supporting services, from testing new technologies to fully transfer research and innovation activity into practice.

On the other hand, universities improve the quality of human capital available to firms, governments and research institutions. A modern education system should be relevant to the changing needs of private sector, industries and consumers, and to the challenges of the Sustainable Development Goals.

The research component (universities and research centers) participates in ecosystem development through the following activities: commercialization of research results, involvement of researchers, support for start-ups, creation and growth, access to finance, entrepreneurial education of students and creation of entrepreneurial climate within universities and research centers.

International studies have shown that the most valuable services provided by the RI systems (RIs) for ensuring the innovative development of an ecosystem are research marketing, entrepreneurship education and academic engagement (see figure 1).

The most common and traditional type of interaction for researchers with business is by means of *publications*. A carefully managed publication strategy of a research institute may increase the impact of RIs on the community economic development, of course in conditions of not compromising the other strategic objectives pursued by the RIs related to commercialization of their proprietary IP.

Conventional means of disseminating scientific results such as through *workshops, communications at various scientific events, forums and networking formats with industrial partners* should not be underestimated as a potential means of interaction with business community.

Training on demand of business community also is an efficient means of knowledge and know-how transfer and can bring important benefits for industrial partners. On the other side, training of researchers in business or industrial sector is also a way of science and business interaction, allowing the access of human potential to necessary infrastructure for the development of applied knowledge, as well as transfer of innovations for the community development, including provision of necessary specialists and expertise. Although it must be said that this type of interaction is limited to a relatively small group of high-tech, high value added companies and the results of such an interaction have the potential to be transferred into high value added and high growth for industrial partners.

Another type of interaction of research community is through *joint research projects with industry*. This type of interaction requires a dedicated funding mechanism, including a mechanism that identifies and selects the topics and partners for future research. It is important to balance out the scientifically challenging research with industrial needs for the maximization of the research impact for the community development. There should be developed specific activities to engage industry partners and other organizations, while *the research institutes should be placed at the centre of the ecosystem through open and collaborative leadership*. Researchers should collaborate with industry and business community to identify future skills and technology needs, and invest in such projects within the universities and research institutes.

Interaction through *licensing of intellectual property* represents a more conventional type of technology transfer, which is usually carried out by a dedicated department within a research institute or university.

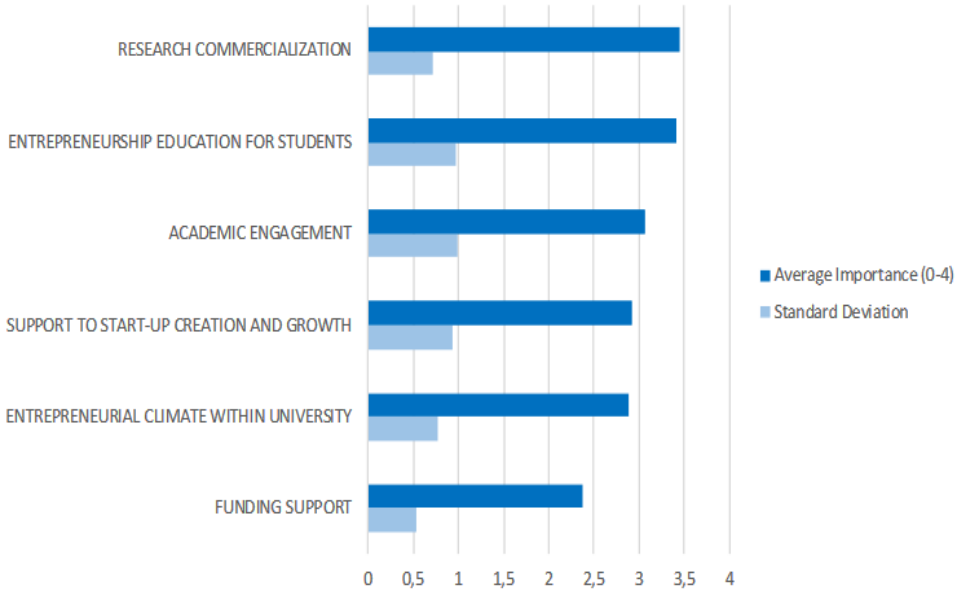

Figure 1. Research contribution to innovation eco-system.
Source: *made by authors*

Technology Transfer (TT) happens more likely in the formation or development stages: here TT runs in a "co-solution" mode, where scientific and industrial partners develop solutions on shared problems, often under the very pressing deadlines.

The existence of a dedicated mechanism for identification of commercially viable ideas and their targeted support through *spin off creation, business incubation and acceleration services* represents a powerful means of stimulating economic spill-overs of RIs. Participation within networks comprising of diversified actors (idea generators, incubators, finance, marketing etc.) will allow research institutes enhance the entrepreneurial ecosystem. There should be organized teaching and research activities so that they provide multiple spin-off benefits to other actors in the ecosystem.

There are numerous forms of cooperation with indisputable benefits, but the reasons for cooperation between research component and business or industry are very diverse. Cooperation with the industry enables universities or research centers to supplement funds for their own research, to solve technical and design problems, develop new processes and products, improve product quality, conduct research, and other activities [4].

At the same time, this cooperation provides universities with opportunities to build their entrepreneurial role; get business opportunities; have access to equipment and data; and also get opportunities for student internship and job placement. Interactions with industry provide learning opportunities for universities through new knowledge and insights on industry; feedback from industry; information about problems faced by industry; application possibilities of research; and becoming part of the industry network [10]. Cooperation with universities, in turn, provides the industry with expertise, access to fundamental scientific research results obtained at universities, cooperation in research and development, and cooperation in the conduct of the education process.

Research-Industry cooperation represents a basis for reaching innovations, developing new products, improving research and development (R&D), producing new knowledge, faster transmission of discoveries of research from lab settings onto the market, as a source of competitive advantage. Therefore, cooperation has a significantly positive impact on

economic development and performance of associated organizations, as well as on their innovations' productivity and knowledge creation [10].

Role of innovational clusters for connecting research community with business

The effective means to connect research to business environment is through clusters associations. The cluster approach is an effective tool to take into account the interests of the scientific and educational environment and the business community, as there are created premises for conditions for the production and implementation of innovations. Today, companies exist in a much more complex system, where business strategies, interests of the state and regions, information flows, access to the latest technologies, distribution channels and much more are intertwined. In conditions of global competition, the possibilities of single companies are limited. Therefore, they are trying to come forward with the Government, science and business on a united direction.

In more general terms, clusters can be defined as a group of firms, related economic actors, and institutions that are located near each other and have reached a sufficient scale to develop specialised expertise, services, resources, suppliers and skills [1].

A common element of most cluster definitions is the aspect of a concentration of one or more sectors within a given region as well as the emphasis on networking and cooperation between companies and institutions.

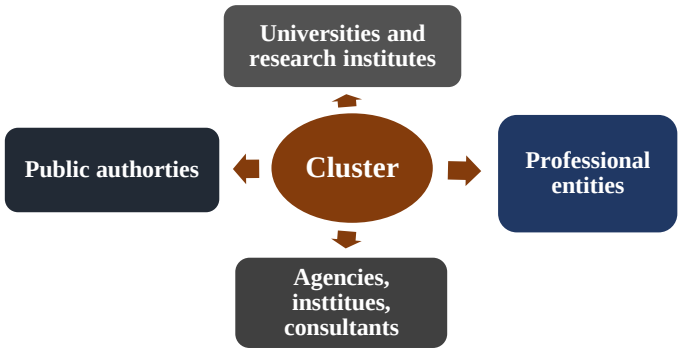

Figure 2. Cluster Four Clover Model.
Sourse: *[1, p. 14]*.

The cluster is a good platform for dialogue and interaction of participants with business. The ability of regions to support the creation of young, high-growth firms seems to be particularly important, as these are the vehicles for innovation and the quality job creation that results [7].

An innovative cluster has a significant difference from its industrial counterpart. Its essential characteristic is close cooperation not only between companies, customers and suppliers, but also cooperation with large universities and research centers generating innovations (see figure 2). Thus, it is possible to coordinate investments in the development of new products and market them using new technologies. The peculiarity of the innovation cluster also lies in the fact that its products are mainly exported, since it is competitive in the world market.

Among the factors motivating the integration of organizations within an innovation cluster, are:

- increasing the ability of enterprises, including SMEs, to attract investment and grants;
- ensuring compliance with the requirements of enterprises to the level of education and qualifications of graduates;

- expanding access to information about market needs and promoting small business products and services to the market of large enterprises;
- improving the efficiency of research activities by providing a high material and technical base.

It is assumed that the main actors of the innovation cluster will be:

1) direct producers of innovative products and services - employees, students and graduate students, as well as scientific organizations;
2) consumers of innovative services, providing conditions for innovative and educational activities;
3) regional and municipal authorities, expert territorial community, defining the boundaries of the cluster and involving him in solving social problems of the region;
4) investors and venture funds;
5) education managers, organizing the relationship of the subjects of this cluster.

A region's schools, universities, and research centers determine the quality of workers and the amount of local innovation. A region's physical and digital infrastructure shapes how workers connect with businesses and how businesses connect with each other. And the networking, information exchange, and collective action enabled by civic institutions—such as chambers of commerce, business leadership organizations, and industry associations—can shape a region's resilience to shocks by galvanizing and activating leadership networks to address shared challenges [5].

The meaning of the functioning of the innovation cluster is to obtain the synergy effect from the connection in one innovation cycle of research, educational, innovative, industrial activity. It is recommended to divide such special functions into three blocks: scientific-innovative, educational and industrial.

Within the production block, it is possible to single out the development of new types of products and expanding the assortment, raising the technological level of production and modernizing the material and technological base, and manufacturing prototypes of equipment.

All three blocks of functions are closely interconnected and complement each other, forming a system for the dissemination of knowledge and the reproduction of human and intellectual resources.

Increased demands on universities and research centers to support the innovation process are partly a consequence of changes in the nature of innovation patterns in the business sector that have limited the ability of private firms to support basic research. Under competitive pressure to introduce new products, processes and services more quickly, many large companies have restructured their R&D operations to link research programs more tightly with product development processes. [11].

University-industry interactions take many forms, which can be roughly classified into two groups [10]:

a) Training and teaching activities:

- active participation of industry in planning and designing university study programmes;
    - support from industry in form of equipment donations, student scholarships, teaching grants etc.;

- participation of experts from industry at universities as part-time or visiting professors, or lecturers.

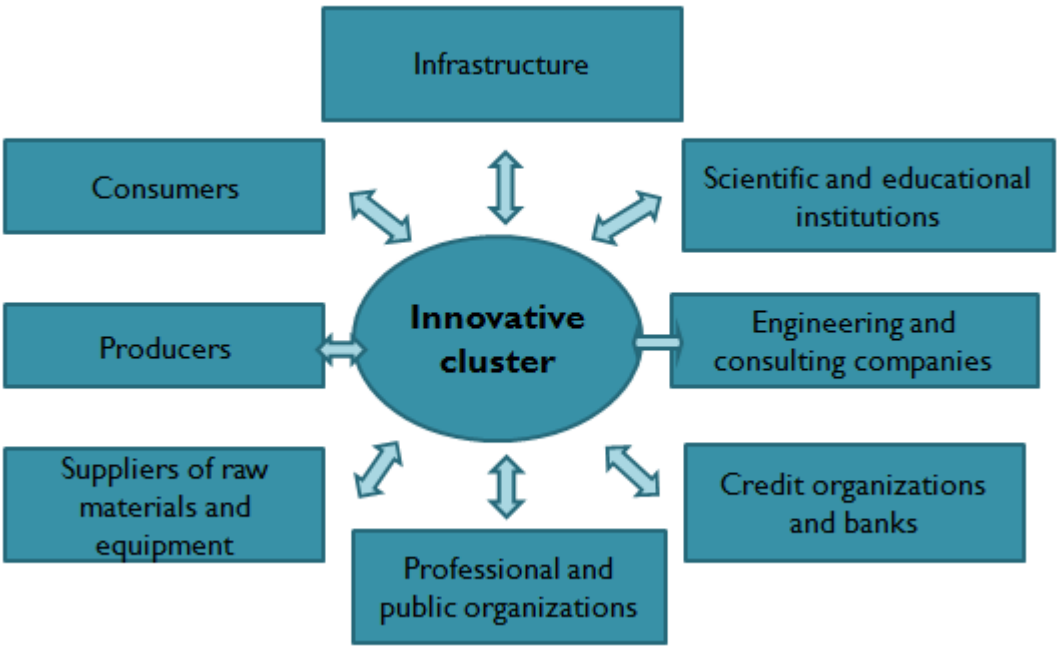

Figure 3. Innovative cluster.
Source: *made by authors*

b) Research activities:

- tangible industrial support to the university: research contracts, research grants, direct funding of research institutes or university departments, equipment donations, opportunity to use industry research facilities, etc.;
- exchange of knowledge: industry projects with the participation of students by writing theses or seminar papers; joint research; hiring of research-oriented students; student volunteers' internship, industrial consulting by university staff; bilateral staff exchange, etc.;
- technology transfer: patent sale or licensing, joint ventures for the commercialization of joint research, creation of spin-of firms;
- creation of business incubators, centers of excellence, technology networks and platforms, convergence laboratories and technology centers and parks).

There is a high number of factors that affect collaboration between universities and research institutes and the industrial sector in knowledge transfer. The most common factors are motivation, social networks, organizational culture, communication, project management and knowledge management. In addition, factors with lower frequency include trust, funding, size, geographical location, evaluating potential partners' technological capabilities, absorptive capacity, information and communication technologies (ICTs), etc. [10].

Policy incentives on connecting research component with business activity

Local authorities should take the following actions to create a greater flexibility and responsiveness between research and business sectors, which include:

- Deciding jointly with academics what is meant by consultation;
- Building more effective mechanisms for advocacy, fund-raising, consciousness-raising, public relations, and including the private sector in community development;

- Telling communities what municipality help is available, and what are municipality expects;
- Increasing transparency of outgoing research projects, or projects within consortiums.

Also, local authorities, working with academics, should set research guidelines for the maximization of the research impact for the community development. The guidelines would help decide what outside resources the community needs, it would also set out the role of the researchers, the people being researched, and would address the question of ownership of research. Government should set criteria and processes to determine what research should be funded. Communities often find it difficult to see how research, in particular long-term research, has a practical impact. If the community cannot see a benefit from the research, then the community will not allow the research. Research project proposals should include an evaluation process, and research funds should include money for development of proposals. It would be welcome a manual which listed funding sources by organization which included a description of the eligible projects. It would also be useful to have a directory of past and current research. They should also receive guidelines to determine appropriate roles and responsibilities of everyone involved in the research.

For example, at the provincial level of Canada, cluster policy receives active support in the form of funding for research, educational programs, attracting foreign investment and the provision of related services. The leading role here is played by regional development agencies, which are management companies under the provincial government. The most significant role in the implementation of the cluster policy is exercised by local governments. Their tasks include a wide range of issues - from creating educational programs to updating all key infrastructures for clusters [2].

To maximize the potential economic benefits of the R&I ecosystem, businesses need to operate in an environment that allows them to effectively turn knowledge into economic benefits. This depends not only on the quality and quantity of the scientific and technological achievements, but also on the framework conditions in which they operate. Therefore, it is essential to create a favorable environment for R&I investments, as well as for entrepreneurial activities through structural reforms and effective policy instruments. In addition, other framework conditions, such as the tax system, financial development, availability of skilled labor, efficiency of public administration and the rule of law can have an impact. The set-up of cluster organizations or networks is often supported by a clear mandate and public funding from authorities at regional level or more spontaneously initiated within the triangle of universities, incubators and finance, in view to overcome obstacles to cooperation and allow trust building between partners. When mature and successful, cluster organizations tend to raise the majority of their operating costs themselves by membership and service fees, participation fees for training and conferences, sponsoring, etc. [9]. Both returnees and future researchers usually contribute to increasing the quality of scientific results as a result of their exposure to other methods of conducting research and their contribution to an international research network. Therefore, for the countries most affected by exodus, it is essential to implement policies to reintegrate researchers into their home system or to attract international-level researchers. This may also encourage those who remain to increase their productivity. In some Member States benefiting from a high quality public R&I system, cooperation between the scientific and business environment may remain limited because of the mismatch between public research capacity and the needs of the

economy. An essential lever for the cooperation between the scientific environment and the business environment is, therefore, represented by the design and implementation of "smart specialization strategies" that concentrate resources on the areas where there is potential for absorption by companies.

In many Member States, although such a strategy exists, it is not being implemented effectively. In addition, governments can also use a set of policy tools that contribute to better channeling public research capacity to the needs of industry and the economy.

To stimulate the participation of science in clusters, the following measures can be distinguished:

- increased funding for basic research and priority scientific and technological areas, implemented mainly in the framework of state programs;
- diversification of a set of tools and mechanisms of public-private partnership in research and development.

Many cluster strategies fail because regions spread resources that would barely be sufficient to develop one cluster across four or five. Determining which one or two clusters in a region have the most growth potential and best align with economic development goals matters because, as the case studies accompanying this paper demonstrate, supporting a cluster can be expensive and time-consuming.

Most regions assume that the “right” clusters can be identified through analysis of employment and output data. In reality, cluster identification is more art than science [6].

State actions aimed at maintaining and developing clusters can be diverse:

- Conducting educational activities aimed at preparing for the implementation of cluster projects and managing them. For example, in Denmark, as part of the competitiveness program for each of the clusters, specific support measures have been developed during the dialogue between the firms that are part of the clusters and the authorities at various levels;
- Development and compilation of theoretical materials necessary for strategic cluster planning, as well as promoting institutional development of clusters: initiating and supporting the creation of a specialized organization for cluster development, as well as activities for strategic planning of cluster development, establishing effective information interaction between cluster members and stimulating enhanced cooperation between them;
- Providing financial assistance to increase the pace of cluster development. One of the most common methods of financial assistance in international practice is the provision of subsidies for the development of certain industries, the most beneficial for increasing the country's competitiveness. As a rule, the implementation of cluster strategies involves the existence of grant-forming funds (institutions, agencies) that support cluster initiatives. Funding structures must support more bottom-up, high-risk, emerging and breakthrough science and technologies with leading researchers working in an open innovation context ensuring that there is a greater space for emergent supply chains;
- Reducing the pressure of administrative barriers on enterprises forming clusters, for example, reducing the time for examination of documents, accelerating the decision on the results of inspections, etc;
- Providing tax incentives for enterprises included in the cluster as a measure of stimulating production and expanding the activities of organizations. At present, lowering the income tax rate is one of the most effective instruments for stimulating cluster growth and attracting investments;

- Creation of flexible and simplified funding mechanism to ensure synergies between European and national or regional public funding instruments for research and innovation;
- Creation of effective tools and mechanisms to allow for top-up funding of costs at universities, and the innovative blending of grant, loan and equity-based forms of investment. Funding instruments should require the establishment of an effective assessment system for the `health` of an ecosystem based on multiple factors, e.g. start-ups, growth, acceleration, retention of talent, through adaptive approaches designed to recognize open ecosystem strengths and weaknesses.

Conclusions

1. To maximize the potential economic benefits of the R&I ecosystem, businesses need to operate in an environment that allows them to effectively turn knowledge into economic benefits. This depends not only on the quality and quantity of the scientific and technological achievements, but also on the framework conditions in which they operate. Therefore, it is essential to create a favorable environment for R&I investments, as well as for entrepreneurial activities through structural reforms and effective policy instruments. In addition, other framework conditions, such as the tax system, financial development, availability of skilled labor, efficiency of public administration and the rule of law can have an impact.
2. The role of the Government is crucial in the promotion of knowledge-based economy – from establishing and development of policy priorities, directing resources towards these goals, to the creation of linkages in the innovation system, and promoting collaboration across government and with other key actors. Government should improve framework conditions through policy actions aimed at removing bureaucratic, regulatory or monopolistic obstacles to innovation; reducing the pressure of administrative barriers or providing tax incentives to enterprises that implement innovations and technology transfer, that create partnerships with research centers or universities. The policy and regulatory framework should provide incentives to established and emerging firms to invest in learning, knowledge and innovation.
3. The effective means to connect research to business environment is through clusters associations. The cluster approach is an effective tool to take into account the interests of the scientific and educational environment and the business community, as there are created premises for conditions for the production and implementation of innovations. The cluster is a good platform for the dialogue and interaction of research component with business.
4. The ability of regions to support the creation of young, high-growth firms seems to be particularly important, as these are the vehicles for innovation and the quality job creation that results. Many cluster strategies fail because regions spread resources that would barely be sufficient to develop one cluster across four or five. Determining which one or two clusters in a region have the most growth potential and best align with economic development goals matters because, as the case studies accompanying this paper demonstrate, supporting a cluster can be expensive and time-consuming.
5. To stimulate the participation of science in clusters, the following measures can be distinguished: increased funding for basic research and priority scientific and

technological areas, implemented mainly in the framework of state programs; diversification of a set of tools and mechanisms of public-private partnership in research and development.

6. Modern cluster development policy should follow a systemic approach that integrates different policies and programmes under a common joint strategy, combining the smart specialization approach. Thus, cluster policy should be seen as a strategic framework policy that is not limited just to offering support for networking activities and setting up cluster organizations that manage networking activities among companies. A successful community development through cluster approach cannot be achieved overnight, it requires a long-run period of strategic and consistent effort of state authorities.

Reference list:

Books:

1. Iordachi V., Gribincea C., Ungur C., Boldurat V. Crearea și organizarea clusterelor în Republica Moldova (ghid metodic). Chişinău: INCE, 2018. 85 p.

Symposia volumes:

2. Iordachi V., Timuș A. Инновационный кластер как новая форма интеграции бизнеса: роль науки и образования в развитии кластерных инициатив. In: *Materials of international conference "Economic Growth in conditions of globalization: welfare and social inclusion*" ed. 14, October 10-11, 2019. Chişinău: INCE, 2019. Vol II, 315 p., pp. 176-181.

Journal published papers:

3. Feser, E., Luger M. Cluster Analysis as a Mode of Inquiry: Its Use in Science and Technology Policymaking in North Carolina. In: *European Planning Studies 11,* no. 1 (2003): 11-24.
4. Madgett P., Belanger C.H., Mount J. Clusters, innovation and tertiary education. In: *Tertiary Education and Management, 11(4) (2005).*
5. Storper M. The Neo-Liberal City as Idea and Reality [online]. In: *Territory, Politics, Governance 4, no. 2 (April 2, 2016): 241–63.* [accesat 29.10.2019]. Disponibil: https://doi.org/10.1080/21622671.2016.1158662).

Web references:

6. Cortright J. *Making Sense of Clusters: Regional Competitiveness and Economic Development (Brookings Institution, Metropolitan Policy Program, 2006).*
7. Donahue R., Parilla J., Mcdearman, B. *Rethinking cluster initiatives* [online]. 2018. [accesat 15.10.2019]. Disponibil: https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2018/07/201807_Brookings-Metro_Rethinking-Clusters-Initiatives_Full-report-final.pdf
8. European Strategy Forum On Research Infrastructures. *Innovation Working Group, Innovation-oriented cooperation of Research Infrastructures* [online]. 2018. [accesat 29.10.2019]. Disponibil: https://www.esfri.eu/sites/default/files/ESFRI_SCRIPTA_VOL3_INNO_single_page.pdf
9. Europe Innova. Commission staff working document. *The concept of clusters and cluster policies and their role for competitiveness and innovation: main statistical results and lessons learned.* SEC 2637. [online]. 2008. accesat [29.10.2019]. Disponibil: http://www.clusterpolisees3.eu/ClusterpoliSEEPortal/resources/cms/documents/2008_EC_Concept_of_clusters_and_cluster_policies._Their_role_for_competitiveness_and_innovation.pdf
10. Tumbas P., Lipnik A., Matkovic P., Sakal M. *Impact of clusters on university-industry interaction.* [online]. [accesat 10.10.2019]. Disponibil: https://pdfs.semanticscholar.org/7924/f4b3dcacdd3c9ccdcc7050e461599a0566f3.pdf
11. Wolfe D. A. *The Role of Universities in Regional Development and Cluster Formation.* [online]. [accesat 15.10.2019]. Disponibil: https://www.researchgate.net/publication/252390580_The_Role_of_Universities_in_Regional_Development_and_Cluster_Formation.

Journal of Social Sciences *Vol. II, no. 3 (2019), pp. 90 - 107*
Fascicle *Social Science* *ISSN 2587-3490*
Topic *International law* *eISSN 2587-3504*

DOI: 10.5281/zenodo.3550655
CZU 347

HISTORICAL AND SYSTEMATIC INTERPRETATIONS OF THE REGULATIONS ON GUILT, THE INHERENT CONDITION OF THE LEGAL LIABILITY

Viorica Ursu, ORCID ID: 0000-0003-4194-4799

Technical University of Moldova, 168, Blvd. Stefan cel Mare si Sfant, MD 2004, Chișinău, Republic of Moldova, viorica.ursu@dp.utm.md

Received: 08.14.2019
Accepted: 09.30.2019

Abstract. The principle of liability for guilt has become one of the central principles of the legal reality with the development of the civilization, when the human life and personal freedom have gained the highest value. The need to protect the fundamental human rights implies the existence of some clear rules of conduct. These rules should be even stricter when it comes to those situations where the human destiny is at stake. The legal processes must be organized so that no person should suffer unjustly. This was exactly the purpose of establishing the concept of the guilt in the contemporary systems of law and the definition and analysis of the concept of guilt become so important. The legal concept of guilt is the only guarantee that no person can be judged according to his/her appearance, that no person will be convicted until his/her case is meticulously examined as in the aspect of the objective elements, as well as in the aspect of subjective elements. Thus, the guilt is the binding element of any form of the legal liability. In this article, we intend to conduct an analysis of the guilt, which is the condition of the legal liability. Due to the fact that this research topic is quite complex and present, it is important to present the regulatory framework of the subject in terms of its historical evolution and the contemporary law, both domestic and foreign.

Keywords: *culpability, guilt, intention, lack of foresight, legal liability.*

Introducere

Orice analiză a unor concepte care au o încărcătură juridică nu poate fi deplină fără o trimitere la reglementările legale care oficializează rezultatele cercetărilor științifice. Această oficializare trebuie să răspundă la cel puțin două rigori. În primul rând, reglementările trebuie să redea destul de fidel rezultatele cercetărilor științifice. În al doilea rând, reglementările respective trebuie să reprezinte un sumar cu aplicabilitate practică, ceea ce presupune și o simplificare a noțiunilor[32, p.24].

Metodologia cercetării

Analizând aspectul doctrinar și normativ al temei articolului propus spre cercetare, am ajuns la concluzia că cercetarea oricărui subiect juridic poate avea succese doar atunci, când se fundamentează și pe o metodologie adecvată. Astfel, este important să reținem că complexitatea și multitudinea de aspecte ce țin de problema vinovăției obligă la o abordare

mai serioasă a metodologiei de cercetare. Astfel, cercetarea conceptului de vinovăție în drept, trebuie să pornească de la înțelegerea cadrului doctrinar, științifico-juridic și, de asemenea, a cadrului normativ, în limitele cărora se va efectua cercetarea. Pentru realizarea cercetării acestui subiect, s-a optat pentru metoda bazată pe procedeele de culegere directe și indirecte a datelor. Printre aceste procedee se regăsește culegerea datelor prin implicarea unui contact nemijlocit între cercetător și realitatea juridică normativ investigată; cercetarea nemijlocită a surselor bibliografice; consultarea diferitor lucrări științifice în domeniu, monografii, articole de specialitate, teze de doctorat, dar și surse Internet.

Această documentare complexă se referă nu doar la situația existentă la etapa actuală de dezvoltare a societății, dar face și o incursiune în evoluția istorică a conceptului de vinovăție.

1. Evoluția istorică a reglementărilor în materia vinovăției

1.1. Vinovăția în perioada antică

Primele „apariţii" ale vinovăției penale au fost descoperite în legiuirile egiptene cum ar fi acelea ale lui *Menes* (3100 î. Cr), *Ramses* II (1304-1237 î. Cr.) sau a lui *Sasychis* și *Bocoris* (sec. VIII î. Chr.) [8, p. 168; 14, p.23]. Ulterior, reglementări cu privire la vinovăție, și anume, vinovăția penală, le putem găsi și în *Codul lui Hammurabi*, ce conţine norme cu caracter strict juridic, norme morale şi norme religioase [13, p.16]. Pentru a putea fi pedepsit, inculpatul trebuia să fi săvârşit delictul sau infracţiunea în mod premeditat. Infracţiunile comise prin imprudenţă erau pedepsite mai uşor dacă se făcea dovada prin jurământ că fapta nu a fost comisă cu intenţie: „Dacă într-o încăierare, cineva loveşte pe altul şi-i face o rană, dacă va jura: *„Nu l-am lovit cu intenţie", să plătească numai pe medic"* (art. 206); *„Dacă, din pricina loviturilor sale, rănitul a murit, se va jura (că n-a fost cu intenţie) şi dacă (cel mort) va fi fost om liber, va plăti o mină de argint"* (art. 207) [2, p.3]. S-a mai apreciat că acest cod mai consacra și alte ipoteze de fapte comise din culpă (imprudență) cum ar fi situația prevăzută la (art. 207) după care: *„Dacă soțul se afla în prizonierat, iar soția neavând de mâncare pleca în casa altui bărbat, în acest caz, ea nu purta nici o vină (art. 208)"* [19, p.29; 27, p. 708].

Un alt monument legislativ al timpurilor au fost *Legile lui Manu*, care a reliefat existența unor idei avansate asupra înțelesului vinovăției penale, care se manifesta deja prin unele prevederi asupra formelor vinovăției penale, adică ale intenției și a imprudenței, precum și a altor elemente subiective ale infracțiunii cum ar fi motivul acesteia [6, p.123].

În *Legile lui Manu și Legea karmei* se constată că pedeapsa era aplicată numai dacă la comiterea vreunei fapte socialmente periculoase a intervenit culpa făptuitorul, precum şi în cazul constatării prezenţei la persoana făptuitorului a stării de responsabilitate. Ea trebuia constatată chiar și în cazul unui accident (afară de domeniul religios). Pentru cei inconştienţi şi nebuni, precum şi în cazurile de legitimă apărare sau de extremă necesitate se absolvea culpabilitatea [12, p. 43].

În Asia, toate faptele socialmente periculoase şi pedepsele pentru ele, au fost adunate într-un *Cod Penal* al perioadei date, unde la majoritatea dintre acestea era recunoscută necesitatea de a se dovedi vinovăția lor (ex. Furtul se consideră pagubă intenționată care era pedepsită cu moartea [17, p.104], sau dacă persoana a fost depistată în flagrant delict, dar totuși aceasta refuza să-și recunoască vinovăția, sau își schimba depozițiile în timpul cercetărilor...", se permitea folosirea torturilor) [19, p.32].

Începând cu secolul al V-lea î.e.n. [12, p.56], apar primele semne, în gândirea juridică a vremii, de luare în considerare a factorului psihic: textele legilor (*Legile lui Lycurg, Solon,*

Dragon), deşi incomplete şi controversate, relevă că începe să se facă deosebire între omorul intenţionat şi neintenţionat, între omorul premeditat şi omorul în legitimă apărare [7, p.10].

Începând cu sec. II, în gândirea juridică şi în practica legislativă a Romei antice este prezentă tot mai frecvent ideea corelaţiei psihice dintre faptă şi autor. Ceva mai frecvent, elementul intenţional apare în legile adoptate în perioada Republicii - prin unele expresii, cum ar fi dolo malo (*Lex Bantia*) - intenţie rea, scientem dolo malo - intenţionat cu ştiinţă (*Lex Acilia*). Romanii făceau distincţie dintre dolus bonus (dolul bun) şi dolus malus (dolul rău). [5, p. 217]. Anume dreptul roman, în cazul infracţiunilor intenţionate, apariţia ideii de a comite infracţiunea se numea formarea intenţiei, iar punerea la cale a infracţiunii - intenţie pură [3, p. 40]. În asemenea mod, omorul comis din culpă - ca rezultat al unui incendiu - atrăgea după sine o pedeapsă mai mică comparativ cu faptele comise cu rea-voinţă [15, p. 113].

Legea Aquilia a consacrat, pentru prima dată, concepţia subiectivă a răspunderii civile, potrivit căreia răspunderea nu putea fi admisă când se îndreaptă împotriva unor fiinţe lipsite de raţiune, precum copiii şi nebunii. Mai târziu, s-a ivit timid și ideea că nebunii și copiii nu pot deosebi binele de rău, așadar ei nu pot fi în culpă. Această reglementare a reprezentat un progres prin atenţia acordată vinovăţiei conştiente a făptuitorului [31, p.45]. În pofida acestei interpretări, nu a fost instituit un principiu general privind latura subiectivă a faptei ilicite şi nici nu s-a făcut o diferenţiere clară între materialitatea prejudiciului şi atitudinea psihologică a făptuitorului faţă de faptă şi urmările ei [20, p.151; 23, p. 35].

Oricum însă, conform *Legii lui Aquilia*, trebuia ca fapta respectivă să fie una comisă prin culpă sau cu dolul delincventului [9, p.326]. Tot conform legii menționate în dreptul roman, criteriul de distincție dintre dol și culpă se făcea, după cum se menționează, sub aspectul intențional. În cazul dolului vinovăția îmbrăca forma intenției, pe când la culpă se aprecia lipsa acestui element intențional. Așa încât, chiar și cauzarea unei pagube materiale neintenționate era de asemenea sancționată [14, p.12].

În Dreptul penal al francilor și anume în *Legea Salică* (Pactus Legis Salicae), se prevedea că pentru fiecare caz, făptuitorului trebuia să-i fie dovedită vinovăția [4, p.128].

1.2. Vinovăția în Evul mediu

În *Codul Carolinei* (1532), sau Constituția penală a lui Carol era prevăzut că, răspunderii pentru infracțiunea comisă era supusă doar persoana vinovată de comiterea acesteia [4, p.77]. Tot în acest cod se mai conțin și unele mențiuni cu privire la formele ei; intenția și imprudența [7, p.33].

În istoria juridică românească apar tot mai multe monumente legislative, ce evidențiază noțiunea vinovăției. Cartea românească de învățătură denumită și *Pravila lui Vasile Lupu* (1646) conține dispoziții de drept penal, cum ar fi infracțiunea, care, la acele timpuri purta denumirea de vină. În mod corespunzător în aceasta deja se enumera printre circumstanțele care excludeau sau care puteau atenua vinovăția făptuitorului [1, p.59]. Mai târziu, *Pravila lui Matei Basarab* (1652) conține printre reglementările sale și acelea cu privire la vinovăția penală, și anume, în ceea ce privește coparticiparea sau implicarea infractorilor la comiterea infracțiunii [5, p.182].

1.3. Vinovăția în epoca modernă

Adoptarea *Codului civil francez la 1804* a constituit una dintre cele mai strălucite realizări ale domniei împăratului Napoleon, cu o influenţă hotărâtoare asupra dreptului pozitiv al ţărilor europene. Codul civil a instituit teoria subiectivă în materia fundamentării răspunderii delictuale în cadrul art. 1382. Iniţial, a fost considerat fundamentul unic al răspunderii pentru fapta proprie, fără a se face distincţie cu privire la gravitatea culpei şi trăsăturile sale specifice în anumite domenii. Ulterior, legea şi jurisprudenţa au adăugat efecte particulare pentru anumite categorii de fapte ilicite, ceea ce a contribuit la o adevărată „ierarhie", în raport cu gravitatea culpei persoanei responsabile. Articolul 1382 al Codului civil francez, a instituit principiul general potrivit căruia „culpa" făptuitorului angajează răspunderea acestuia, fără nici o referire la natura obligaţiilor încălcate, iar art. 1383 al Codului civil francez, a invocat simpla neglijenţă sau imprudenţa, prin încălcarea obligaţiei generale de diligentă şi prudenţă [31, p. 25; 23, p. 37].

Raportate la dreptul român de la sfârşitul orânduirii feudale şi începutul orânduirii capitaliste, două importante monumente legislative, care au fost influențate de Codul civil francez de la 1804, au consacrat principiul general de răspundere civilă fundamentată pe culpă: *Legiuirea Caragea* (aplicată în Țara Românească începând cu 1 septembrie 1818) și *Codul Calimach,* (intrat în vigoare din 1817 în Moldova), în care se consacră răspunderea civilă întemeiată pe vinovăție indiferent că este intenționată sau nu [7, p.42; 23, p.37].

Legiuirea lui Caragea (1818) intitulează cartea a cincea „Despre vini", pe care le clasifica în: vini mari și vini mici. Deși noțiunea infracțiunii nu se desprindea încă de persoana infractorului, totuși credem că ar fi de menționat că în Codul Caragea omorul se pedepsește în mod diferit după cum acesta este unul cugetat (cu intenție) sau necugetat [7, p.44]. Așadar un progres pe planul vinovăției penale s-a realizat totuși în privința dozării pedepsei în raport cu atitudinea psihică a făptuitorului până la săvârşirea infracțiunii. Sau mai bine zis se observă deja o gradare a intențiilor în unele premeditare și altele fără premeditare [7, p.48].

2. Analiza reglementărilor actuale în materia vinovăției în legislația națională și cea străină

Pentru a face o analiză a reglementărilor legale în materia vinovăţiei este necesar să facem o trecere în revistă a reglementărilor ce se conţin în actele normative de bază actuale.

Astfel, principalul act normativ al Republicii Moldova, *Constituţia* [46], face referire la vinovăţie o singură dată. Este vorba de art. 21 care stabileşte că *orice persoană acuzată de un delict este prezumată nevinovată până când vinovăţia sa va fi dovedită în mod legal, în cursul unui proces judiciar public, în cadrul căruia i s-au asigurat toate garanţiile necesare apărării sale*. Astfel, să nu uităm că prezumția nevinovăției a fost, este și va fi o reglementare deosebit de importantă pentru legislația multor state.

2.1. Actele normative internaționale

Declaraţia franceză a drepturilor omului şi cetăţeanului din 1789 [47] în art.9 a stabilit că *„Orice om trebuie considerat nevinovat până la probarea culpabilității sale. Dacă se consideră indispensabil să fie arestat, orice severitate care n-ar fi necesară pentru a se asigura de persoana sa, trebuie să fie în mod riguros reprimată prin lege"*. Această Declarație a luat naștere ca o reacție împotriva folosirii excesive și abuzive a măsurii arestării preventive, care facilita folosirea torturii. Nu în ultimul rând, textul Declarației era menit a preveni erorile judiciare, multe dintre acestea făcând mare vâlvă în epocă și provocând indignare națională [29]. Acest text este considerat ca fiind prima consacrare legală a prezumției de nevinovăție. Iar, textul

fundamental al prezumției nevinovăției, a fost acela, care a influenţat în mod decisiv, în sens umanist, toate sistemele de drept procesual penale din Europa şi, în parte, din lume [28, p.75].

Evoluția prezumției de nevinovăție nu poate fi despărțită de evoluția drepturilor omului. Astfel, la 10 decembrie 1948, Adunarea Generală a O.N.U. a adoptat și proclamat *Declarația Universală a Drepturilor Omului* [48]. Considerând că scopul Consiliului Europei este acela de a realiza o uniune mai strânsă între membrii săi și că unul dintre mijloacele pentru a atinge acest scop este apărarea și dezvoltarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, ia naștere articolul 11 alin. (1) din Declarație care prevede că "*Orice persoană acuzată de comiterea unui act cu caracter penal are dreptul să fie presupusă nevinovată până când vinovăția sa va fi stabilită în mod legal în cursul unui proces public în care i-au fost asigurate toate garanțiile necesare apărării sale*." Declaraţia universală a drepturilor omului recomandă legislaţiilor naţionale ale statelor să consfinţească această prezumţie în actele normative interne [31, p. 32].

Ulterior, o reglementare mai amplă o cunoaște principiul, prin *Pactul internaţional cu privire la drepturile civile şi politice,* adoptat de Adunarea Generală a ONU la 16 decembrie 1966 şi ratificat de R. Moldova prin Hotărârea Parlamentului nr.217-XII din 28.07.90 prin textul art. 14, pct. 2, „*Orice persoană acuzată de săvârşirea unei infracţiuni este prezumată a fi nevinovată cât timp culpabilitatea să nu a fost stabilită în mod legal*" [51].

Pe plan internațional, prezumția de nevinovăție mai este reglementată expres și în art. 66 al *Statutului Curții Penale Internaționale de la Roma*, ratificat de R. Moldova prin Legea nr. 212 din 09.09.2010, potrivit căruia:*"Orice persoană va fi considerată nevinovată până ce vinovăția sa va fi stabilită în fața Curții, în concordanță cu legea aplicabilă"* [52].

La nivelul Uniunii Europene, textul de avut în vedere este cel al *Cartei drepturilor fundamentale a Uniunii Europene* [42], proclamată la Nisa la 7 decembrie 2000, care face referire la prezumția de nevinovăție în art. 48, aparținând cap. VI Justiție. Acest articol prevede: "*Orice acuzat este prezumat nevinovat până când vinovăția sa va fi legal stabilită*" [33].

Toate statele lumii au consacrat prezumţia de nevinovăţie în actele normative fundamentale ale lor, și nu putea face abstracţie și excepţie de acest fapt și legea fundamentală a R. Moldova - Constituţia R. Moldova. Astfel, prezumţia de nevinovăţie este un principiu de bază constituţional a răspunderii juridice.

2.2. Reglementările naționale în materia vinovăției

Sub aspectul răspunderii juridice constituționale, în Republica Moldova, putem analiza câteva norme juridice prevăzute de *Constituția R. Moldova* [46, art. 81, al.3; art. 89] și de *Legea cetățeniei R.Moldova* [49, art.23], unde putem vorbi de vinovăția subiecților individuali ai dreptului constituțional.

Potrivit art. 81, alin. (3) din Constituția Republicii Moldova este prevăzut că Parlamentul poate hotărî punerea sub acuzare a Preşedintelui Republicii Moldova, cu votul a cel puţin două treimi din numărul deputaţilor aleşi, în cazul în care *săvârșește o infracțiune*. Iar la art. 89 (1) este prevăzut că în cazul săvârşirii unor fapte prin care încalcă prevederile Constituţiei, Preşedintele Republicii Moldova poate fi demis de către Parlament cu votul a două treimi din numărul deputaţilor aleşi. Însă nici legislatorul nu a reglementat criteriile de apreciere a încălcării prevederilor Constituţiei ca o faptă pentru care Președintele ar putea fi demis [11, p. 121]. Iar conform prevederilor Legii cetățeniei R. Moldova [49], cetățenia R. Moldova poate fi retrasă printr-un decret al Preşedintelui Republicii Moldova persoanei care:

a) a dobândit cetăţenia R. Moldova în mod fraudulos, prin informaţie falsă sau prin ascunderea unui fapt pertinent; b) s-a înrolat benevol în forţe armate străine; c) a săvârşit fapte deosebit de grave prin care se aduc prejudicii esenţiale statului.

Întrucât sancţiunea penală este cea mai gravă din sancţiunile cunoscute în drept, este normal ca garanţiile pentru persoanele pasibile de asemenea sancţiuni să beneficieze de o protecţie juridică pe măsură. Din acest motiv, prevederile legii penale în materia vinovăţiei sunt cele mai numeroase ca în alte ramuri ale dreptului.

Totodată, este de observat că, deşi *Codul penal* (*în continuare C.P.)* [44] *al R. Moldova* nu ne oferă o definiție a vinovăției, conținutul subiectiv al acesteia poate fi dedus dintr-o serie de articole.

Astfel, conform art. 6 alin. (1) C. P. al R. Moldova, *persoana este supusă răspunderii penale și pedepsei penale numai pentru fapte săvârșite cu vinovăție (*principiul caracterului personal al răspunderii penale) [44]. Iar, art.19 stipulează: „*Dacă drept rezultat al săvârşirii cu intenţie a infracţiunii se produc urmări mai grave care, conform legii, atrag înăsprirea pedepsei penale şi care nu erau cuprinse de intenţia făptuitorului, răspunderea penală pentru atare urmări survine numai dacă persoana a prevăzut urmările prejudiciabile, dar considera în mod uşuratic că ele vor putea fi evitate sau dacă persoana nu a prevăzut posibilitatea survenirii acestor urmări, deşi trebuia şi putea să le prevadă. În consecinţă, infracţiunea se consideră intenţionată”* [44].

Pentru confirmarea respectării principiului răspunderii pentru fapta săvârşită cu vinovăţie, legislaţia penală mai stipulează că „*fapta se consideră săvârşită fără vinovăţie, dacă persoana care a comis-o nu îşi dădea seama de caracterul prejudiciabil al acţiunii sau inacţiunii sale, nu a prevăzut posibilitatea survenirii urmărilor ei prejudiciabile şi, conform circumstanţelor cauzei, nici nu trebuia sau nu putea să le prevadă*” [44, art. 20].

Stabilind formele vinovăţiei - intenţia şi culpa - în Partea Generală a C.P., legiuitorul nu valorifică absolut toate elementele psihice care formează structura internă a acestei forme de corelaţie dintre faptă şi autor, ci se limitează doar la acele elemente care sunt necesare şi suficiente pentru recunoaşterea existenţei vinovăţiei şi fără de care răspunderea penală este imposibilă. Elementele care influenţează asupra formării conştiinţei şi voinţei, dirijează comportamentul uman şi, desigur, influenţează asupra gradului de vinovăţie nu au fost introduse în definiţia formelor vinovăţiei, dar sunt luate în consideraţie atât de legiuitor, cât şi de practică judiciară la diferenţierea şi individualizarea răspunderii şi pedepsei penale. Aşadar, mobilul, scopul şi emoţiile sunt elemente indispensabile ale conţinutului psihic al vinovăţiei şi trebuie stabilite în toate cazurile de comitere a infracţiunilor atât prin intenţie, cât şi din culpă. Scoaterea acestor elemente dincolo de limitele vinovăţiei complică determinarea atât a formei concrete, cât şi a conţinutului social-politic al vinovăţiei, a periculozităţii persoanei vinovate, precum şi a cauzelor şi condiţiilor care au generat comportamentul infracţional [26, p. 295].

Argumentând această poziţie, profesorul rus P.S. Daghel scrie: „Opinia potrivit căreia latura subiectivă a infracţiunii nu este identică cu vinovăţia, dar include în sine alături de vinovăţie mobilul şi scopul infracţiunii se bazează... pe confundarea laturii subiective a infracţiunii (vinovăţiei) şi semnelor componenţei de infracţiune, care caracterizează această latură subiectivă (intenţie, culpa, mobil, scop, afect etc.), precum şi pe confundarea noţiunilor de conţinut şi formă a vinovăţiei [18, p. 9]”.

Cercetătorul Dan Georgian consideră că concepţia dată nu este destul de convingătoare în raport teoretic şi inadmisibilă pentru practica judiciară. Explicarea rezidă în următoarele: 1) identificarea vinovăţiei cu latura subiectivă a infracţiunii nu corespunde

descrierii legislative a vinovăţiei. Potrivit art.19 alin. (1) din C.P. român şi art.6 alin. (2) din C.P. al R.Moldova, vinovăţia există când fapta care prezintă pericol social este săvârşită cu intenţie sau din culpă. Deci, legea prevede vinovăţia ca noţiune generică doar a intenţiei şi culpei şi nu include în conceptul dat alte elemente psihice. Noţiunea de vinovăţie pare a fi un concept global, o generalizare a trăsăturilor comune ambelor forme de manifestare ale procesului psihic, constituind, prin urmare, genul, iar intenţia şi culpa - specii ale genului [30, p. 93]. Legiuitorul include în conţinutul vinovăţiei, adică al intenţiei şi culpei, doar conştiinţa şi voinţa [45, art.19 alin. (1); 44, art.17, 18] şi lasă în afara limitelor vinovăţiei mobilul, scopul şi alte elemente care caracterizează activitatea psihică a subiectului la comiterea infracţiunii; 2) conceperea vinovăţiei ca latură subiectivă a infracţiunii reprezintă o noţiune insuficient concretizată atât sub aspectul conţinutului psihic al acesteia, cât şi sub aspect juridic. Includerea în conţinutul vinovăţiei a mobilului, scopului, emoţiilor şi a altor elemente psihice, al căror cerc nu este determinat definitiv, produce confuzii în soluţionarea problemei privind formele vinovăţiei şi înlătură caracterul de sine stătător al acestor elemente ale laturii subiective a infracţiunii, cu toate că legea frecvent le atribuie un astfel de conţinut.

2.3. Reglementări în materia vinovăției penale în legialația unor state străine

În continuare se va face o trecere în revistă și analiza legislației altor state, referitor la vinovăția penală.

Definiția legislativă a vinovăției penale în *Codul Penal al României* [45] din 28 iunie 2004 ca și al aceluia din 1969 nu este dată în mod expres. Astfel la Titlul II intitulat „Infracțiunea", în art. 17, la alin. 1 se menționează: „*Infracțiunea este fapta prevăzută de legea penală, care prezintă pericol social și este săvârșită cu vinovăție*". La alin. 2 al aceluiași articol se menționează de fapt ca și în fosta legislație că: „*Infracțiunea este singurul temei al răspunderii penale"*.

Iar articolul 20 intitulat: „Vinovăția" se referă la formele și modalitățile de manifestare ale acestora. Astfel se reglementează că: „*Fapta prevăzută de legea penală care prezintă pericol social este săvârșită cu vinovăție când este comisă cu intenție, din culpă sau cu intenție depășită"*.

Actualmente *Codul Penal al Federației Ruse* accentuează studiul și înțelesul vinovăției penale mai mult pe baza criteriul psihologic. În articolul 5 al codului se incriminează în mod expres principiul vinovăției penale, în care se prevede: „*Persoana este supusă răspunderii penale numai pentru producerea unor fapte (acțiuni sau inacțiuni) socialmente periculoase și pentru producerea urmărilor și a rezultatelor social periculoase, în raport cu care a fost stabilită vinovăția acestuia"*. Acest principiu face trimitere la un alt principiul al dreptului penal, principiul caracterului personal al răspunderii penale. Așa încât, principiul vinovăției presupune nu numai implicarea subiectului din punct de vedere fizic la comiterea infracțiunii ci și o participație psihică din partea acestuia. Cu alte cuvinte, individul poate fi tras ia răspundere penală, nu numai atunci când fapta infracțională este produsul propriilor sale acțiuni, dar și atunci când aceasta constituie un product al conștiinței și voinței sale [16, p. 39].

Vinovată în comiterea infracțiunii se va considera persoana care într-un mod a comis fapta social periculoasă, fie că aceasta s-a produs prin acțiune sau inacțiune, în mod intenționat sau din imprudență [44, art. 24-26]. Problema infracțiunilor cu două forme de vinovăție, caracterizate printr-o construcție specială a laturii subiective, a fost pusă în discuție în acest cod. Pentru prima dată această problemă a obținut soluționare legislativă în art. 27 Cod penal din 1996, în care a fost formulat conceptul de infracțiune comisă cu două forme

de vinovăție, adică premeditat și prin neglijență. Dacă am evalua asemenea act ca atitudinea subiectului față de acțiuni, atunci acesta trebuie să fie considerat intenționat, iar în cazul atitudinii subiectului față de consecințele grave survenite, atunci neglijent. Astfel, în articole care conțin componențe complexe de infracțiuni este indicat direct care din elementele lor sunt fapte intenționate și care sunt neglijente. În al doilea rând, art. 27 prevede în mod expres că, în cazul în care în rezultatul unei infracțiuni cu intenție au fost provocate consecințe grave, care conform legii implică o pedeapsă mai severă și nu sunt acoperite de intenția persoanei, răspunderea penală pentru acestea survine numai în cazul provocării lor din nechibzuință și neglijență. Legea nu utilizează denumirile acestor tipuri de neglijență, ci repetă formulele lor normative reglementate în lege.

Codul Penal al Republicii Belarus [56] în art. 3 stabilește că răspunderea pentru fapta personală săvârşită cu vinovăţie este un principiu fundamental al dreptului penal și răspunderii penale. Acesta constă în faptul că „o persoană poate fi supusă răspunderii penale doar pentru acele acțiuni (inacțiuni) socialmente periculoase comise de ea și consecințele socialmente periculoase provocate, prevăzute de C.P., pentru care vina lui, adică intenția sau neglijența au fost stabilite. Răspunderea penală pentru prejudicierea nevinovată nu este admisă". Astfel, în alin. 1 art. 21 din C.P. vinovăția este definită ca „atitudinea mentală a unei persoane față de actul socialmente periculos comis, exprimată sub formă de intenție sau neglijență".

De asemenea, concepția psihologică a vinovăției este definită în *Codul Penal al Ucrainei* [57]. De exemplu, în art. 23 este menționat: „Vinovăția este atitudinea mentală a unei persoane față de acțiunea sau inacțiunea săvârșită, prevăzute de prezentul Cod, și efectele sale exprimate în formă de intenție sau neglijență" [24, p. 58].

Vinovăția, în legea penală italiană, este o un element subiectiv sau psihologic al crimei și anume atitudinea psihică a persoanei față de acțiunile (inacțiunile) sale și rezultatul dăunător. Alin. 1 art. 42 din *Codul Penal al Italiei* [36] indică: „Nimeni nu poate fi pedepsit pentru o acțiune sau inacțiune prevăzută de lege ca infracțiune în cazul în care aceasta nu este făcută cu bună știință și în mod voluntar". Astfel, cercetătorul Pannain [10, p. 354] consideră că dreptul penal italian distinge asemenea componente ale atitudinii mentale manifestate prin crimă, cum sunt conștiința și voința. În dreptul penal italian aspectul subiectiv al infracțiunii – vinovăția - este temei pentru răspunderea penală, la rând cu elementul material al infracțiunii. Elementul material include toate particularitățile obiective ale faptei și anume acțiunea sau inacțiunea, legătura de cauzalitate și efectele nocive [25, p. 103].

Art. 43 din Codul Penal al Italiei definește toate formele de vinovăție. Forma principală de vinovăție, conform dreptului penal italian, este intenția. Crima este recunoscută ca fiind intenționată sau relevantă atunci când rezultatul periculos și dăunător, care este consecința acțiunii sau inacțiunii prin care este încălcată legea, și de care, conform legii, depinde existența crimei, a fost conștientizat de subiect și a fost dorit ca urmare a acțiunii lui voluntare sau a neexecutării obligației juridice [25, p. 104].

După cum se poate observa din formularea intenției, Codul Penal al Italiei prevede doar intenția directă. Cu toate acestea, teoreticienii dreptului penal în literatura juridică delimitează atât intenția directă, cât și cea indirectă. Intenția directă și indirectă în Italia se disting prin elementul volitiv. Intenția directă apare atunci când o persoană dorea să obțină rezultatul și și-a îndreptat acțiunea anume spre realizarea lui. Intenția este considerată indirectă în cazul în care persoana ce comitea actul a prevăzut urmările lui, cu toate că nu a

avut scopul de a le atinge sau chiar spera că aceste urmări nu vor avea loc. Practica judiciară definește la fel intenția directă și indirectă [25, p. 103-105].

Răspunderea pentru fapta comisă din neglijență apare numai în cazurile prevăzute expres de lege [36, art. 42]. Fapta este recunoscută neglijentă dacă rezultatul ei este o consecință nedorită de subiect, chiar dacă și prevăzută, cauzată din neglijență, imprudență sau lipsa de experiență, fie din cauza nerespectării legilor, regulilor, dispozițiilor sau regulamentelor [36].

Codul Penal al Italiei delimitează două tipuri de neglijență: generală și specială. Pe lângă intenție sau neglijență, Codul Penal italian prevede și o a treia formă de vinovăție – preterintenționalitatea, prevăzută la alin. 2 art. 43 din Codul Penal al Italiei.

Un act este considerat preterintențional sau comis în afara intenției atunci când acțiunea sau inacțiunea dă naștere unui rezultat negativ mult mai grav decât cel așteptat de subiect. În legislația penală italiană cazurile de drept penal cu vinovăție preterintențională în forma sa pură sunt numai două: omorul preterintențional (art. 584 C.P.) și avortul preterintențional (alin. 2 art. 18 din Legea Nr. 194 din 22.05.78) [25, p. 106].

Faptele preterintenționale sunt prevăzute, de asemenea, în legislația penală din mai multe țări din America Latină. De exemplu, în *Codul Penal al Columbiei* fapta este recunoscută preterintențională atunci când rezultatul presupus de subiect este mai grav decât cel dorit [37, art. 38].

În conformitate cu *Codul Penal al țării El Salvador* [38, art. 34], infracțiunea se consideră comisă cu preterintenționalitate atunci când acțiunea sau inacțiunea provoacă un rezultat mult mai grav decât cel care persoana a vrut să-l cauzeze, cu condiția ca rezultatul criminal ar putea fi prevăzut de persoană în cauză.

În doctrina şi legislaţia penală franceză există încercări similare de a identifica o a treia formă de vinovăţie [22, p.16].

Între noile reglementări ale *Codul Penal francez* [35] intrat în vigoare în anul 1994 se află şi prevederile art.121-5 care, alături de intenţie şi neglijenţă, consacră o nouă formă de atitudine subiectivă şi anume „punerea în pericol deliberat a persoanei altuia". O atare formă de vinovăţie apare şi ca un element circumstanţial de agravare în cazul uciderii din culpă (art.221-6) sau al vătămării integrităţii corporale din culpă (art.222-19). O menţiune similară apare şi ca un element constitutiv în conţinutul infracţiunii de punere în pericol a unei persoane (art.223-1). Se manifestă, astfel, intenţia legiuitorului francez de a acorda o mai mare atenţie apărării sociale prin ocrotirea nu numai a persoanei care a fost vătămată efectiv printr-o acţiune sau inacţiune, dar şi în cazul când a fost expusă unui pericol de a i se aduce atingere vieţii sau integrităţii corporale. În anul 1996 acest text (art.121-3) a suferit o modificare, fiind împărţit în 4 alineate distincte, punerea în pericol a persoanei ocupând o poziţie intermediară între intenţie şi culpă. La 10 iulie 2000 (legea Fauchon) a fost modificat din nou acest text, cuprinzând în alin.1 definiţia dolului, în alin. 2 definiţia punerii în pericol, în alin.3 este definită culpa (când autorul nu a respectat regulile elementare de diligenţă), iar în alin.4 este definită culpa în cazul persoanei fizice care n-a cauzat o daună efectivă, ci a contribuit la crearea situaţiei ce a permis producerea prejudiciului sau nu a luat măsurile care ar fi permis să se evite producerea rezultatului.

Aşa cum se observă, în noua formulare a art.121-3, este introdusă o ierarhizare după gravitate a formelor de vinovăţie non intenţionate. În viziunea legiuitorului francez aceasta ar fi: culpa deliberată (art.121-5 alin.2), culpa simplă - neglijenţa, imprudenţa (art.121-3 alin.3) şi violarea unei obligaţii de prudenţă şi securitate (art.121-3 alin.4) [22, p. 16].

Majoritatea cercetătorilor au subliniat că prin modificările aduse legii penale franceze s-a urmărit întărirea răspunderii penale pentru crearea deliberată a unor situaţii de risc, adică a posibilităţii producerii unor consecinţe periculoase pentru viaţa şi integritatea corporală a persoanelor [21, p.289-295].

Referitor la vinovăția persoanelor juridice, *Codul Penal al Republicii Moldova* reglementează pentru prima dată răspunderea penală a persoanelor juridice. În accepţiunea art. 21 alin. 3 din C. P. al R. Moldova, *persoana juridică, cu excepţia autorităţilor publice, este pasibilă de răspundere penală pentru o faptă prevăzută de legea penală dacă există una din următoarele condiţii: persoana juridică este vinovată de neîndeplinirea sau îndeplinirea necorespunzătoare a dispoziţiilor directe ale legii, ce stabilesc îndatoriri sau interdicţii pentru efectuarea unei anumite activităţi; persoana juridică este vinovată de efectuarea unei activităţi ce nu corespunde actelor de constituire sau scopurilor declarate; fapta care cauzează sau crează pericolul cauzării de daune în proporţii considerabile persoanei, societăţii sau statului a fost săvârşită în interesul acestei persoane juridice sau a fost admisă, sancţionată, aprobată, utilizată de organul sau persoana împuternicită cu funcţii de conducere a persoanei juridice respective. Răspunderea penală a persoanei juridice nu exclude răspunderea persoanei fizice pentru infracţiunea săvârşită* [44].

2.4. Reglementări naționale în materia vinovăției civile

În continuare vom face referințe la reglementările vinovăției civile. Astăzi, *Codul Civil nou al R. Moldova* prevede reglementări exprese privind definirea noţiunii de vinovăţie, a formelor acesteia, influenţa gradelor de vinovăţie asupra valorii prejudiciului (comparatic cu Codul civil din 2002). Chiar de la inceput, ne este prezentat la alin.1 art. 20 , că: *dacă prin lege nu se prevede altfel, persoana răspunde numai pentru prejudiciul cauzat prin fapta sa săvârșită cu vinovăție sub forma intenției sau imprudenței.* În continuarea aceluiaș articol sunt date și definiția formelor vinovăției civile și anume: *fapta este săvârșită cu intenție dacă persoana care a săvârșit-o își dădea seama de caracterul prejudiciabil al acțiunii sau inacțiunii sale, a prevăzut urmările ei prejudiciabile, le-a dorit sau a admis, în mod conștient, survenirea acestor urmări*; și: *fapta este săvârșită din imprudență (din culpă) dacă persoana care a săvârșit-o fie își dădea seama de caracterul prejudiciabil al acțiunii sau inacțiunii sale, a prevăzut urmările ei prejudiciabile, dar a considerat în mod ușuratic că ele pot fi evitate, fie nu își dădea seama de caracterul prejudiciabil al acțiunii sau inacțiunii sale, nu a prevăzut posibilitatea survenirii urmărilor ei prejudiciabile, deși trebuia și putea să le prevadă.* Astfel, *atunci cînd legea condiționează efectele juridice ale unei fapte de săvîrșirea ei din culpă, condiția este îndeplinită și dacă fapta a fost săvîrșită cu intenție* [39].

Următoarele reglementări cu privire la vinovăție le găsim și la cap. V, Neexecutarea obligațiilor. Astfel, art. 916, Rezoluțiunea pentru neexecutare esențială, la alin. 2, prevede că: *neexecutarea obligației contractuale este esențială și în cazul când ea este intenționată sau din culpă gravă.* Astfel, *Fapta este săvârșită din culpă gravă dacă persoana a săvârșit-o cu o profundă lipsă de prudență de care, în împrejurările cazului, era evident că trebuia să dea dovadă (art.* 20*)*

În ceea ce privește vinovăția, condiție a răspunderii contractuale, art.1008, prevede că: *dacă o persoană care a participat la încheierea contractului cu acordul unei părți ori la exercitarea unui drept sau la executarea unei obligații care rezultă din acestea a cunoscut sau a prevăzut un fapt ori se consideră că l-a cunoscut sau l-a prevăzut, fie a acționat cu intenție sau cu o altă atitudine psihică relevantă, atunci această cunoaștere, previziune sau atitudine psihică se impută părții respective.*

Un alt articol care prevede vinovăția este art. 678[15], care prevede că: *persoana care încalcă obligația de a negocia cu bună-credință și de a nu rupe negocierile contrar bunei-credințe, poartă răspundere față de cealaltă persoană pentru prejudiciul suportat în baza încrederii că contractul s-ar fi încheiat. Cu toate acestea, despăgubirile nu acoperă profitul pe care cealaltă persoană îl aștepta de la încheierea contractului. În cazul în care persoana a acționat cu intenție sau culpă gravă, despăgubirile vor acoperi și ratarea de către cealaltă persoană a oportunității rezonabile de a încheia un contract cu un terț*. Și unele din contracte prevăd expres notiunea de vinovăție, ca exemplu, contractual de locațiune, la art.1282 unde: *locatorul este în drept să ceară rezoluțiunea locațiunii dacă locatarul admite intenţionat sau din culpă înrăutăţirea stării bunului ori creează un pericol real pentru o asemenea înrăutăţire;*

Prevederi mai cuprinzătoare referitoare la vinovăţia civilă sunt cuprinse în capitolul dedicate obligaţiilor care nasc din cauzarea de daune. Asfel, găsim următoarele prevederi:

Art. 1998, Temeiul şi condiţiile generale ale răspunderii delictuale, care prevede că, *cel care acţionează faţă de altul în mod ilicit, cu vinovăţie este obligat să repare prejudiciul patrimonial, iar în cazurile prevăzute de lege, şi prejudiciul moral cauzat prin acţiune sau omisiune.* Alin. 2 al aceluiaşi articol ne spune că *prejudiciul cauzat prin fapte licite sau fără vinovăţie se repară numai în cazurile expres prevăzute de lege.* Prin urmare ilicitul civil se pedepseşte doar pentru faptele comise cu vinovăţie, excepţiile fiind admise doar în cazuri izolate şi numai atunci când o asemenea posibilitate este reglementată în mod expres de prevederile legale. Totuşi, reglementarea conţinută în art. 1998 ar putea duce la concluzia că vinovăţia civilă este similară vinovăţiei penale. Această problemă este lămurită de art. 2008-2010 C. Civ. al R. Moldova, în care este reglementată răspunderea supraveghetorilor legali pentru faptele persoanelor aflate sub supraveghere (răspunderea pentru faptele minorilor şi a incapabililor). Deşi s-ar părea că aici se vorbeşte despre o răspundere fără vinovăţie, o asemenea concluzie nu este pe deplin corectă. Or, supraveghetorii răspund doar pentru cazul în care aceştia se fac vinovaţi de încălcarea obligaţiilor de supraveghere adecvată [31, p. 24]. Reglementările referitoare la vinovăţie sunt asemănătoare în toate cazurile care cheamă subiectele la răspundere civilă delictuală fără vinovăţie directă. Persoana cu funcţie de răspundere va răspunde solidar în cazul intenţiei sau culpei grave. Deci, vinovăţia poate fi directă sau indirectă. Totuşi este o deosebire în dependenţă de vârsta minorilor, deoarece părinţii (adoptatorii) sau tutorii răspund integral şi nemijlocit pentru prejudiciul cauzat de un minor care nu a împlinit 14 ani, dacă nu demonstrează lipsa vinovăţiei lor în supravegherea sau educarea minorului. Deci, în cazul dat vina nu se prezumă, ea poate fi demonstrată sau dezminţită prin probe. Acestora li se acordă o şansă de către legislaţie [31, p. 23].

Art. 2005 Codul Civil al R. Moldova, Răspunderea comitentului pentru fapta prepusului, prevede că, *comitentul răspunde de prejudiciul cauzat cu vinovăție, iar în cazurile expres prevăzute de lege, fără vinovăție, de către administratorul, salariatul său sau o altă persoană subordonată comitentului (prepus) în funcțiile care i s-au încredințat. Iar în cazul în care prepusul a cauzat prejudiciul cu intenție, persoana vătămată poate alege să ceară repararea prejudiciului numai de la comitent, numai de la prepus sau de la ambii în mod solidar.*

Alin. (3) al art. 2011 Codul Civil al R. Moldova prevede că, *autorul prejudiciului nu este exonerat de răspundere dacă el însuşi este vinovat de faptul că a ajuns într-o astfel de stare în urma consumului de alcool, de droguri, de alte substanţe psihotrope sau din altă cauză*. În acest caz vinovăţia este dublă, ea este prevăzută şi pentru starea de incapacitate a autorului prejudiciului.

Articolul 2014, Codul Civil al R. Moldova, răspunderea pentru prejudiciul cauzat de animale şi articolul 2016 Codul Civil al R. Moldova, răspunderea în cazul căderii sau scurgerii din construcţie, ne demonstrează existenţa unei vinovăţii prezumate.

Deşi gradul de vinovăţie pentru un delict civil nu are o importanţă atât de mare ca în cazul faptelor penale, totuşi legiuitorul s-a îngrijit şi de acest aspect. Conform art. 2026 Codul Civil al R. Moldova, *prejudiciul cauzat din intenţia persoanei vătămate nu se repară. Dacă culpa gravă a persoanei vătămate a contribuit la producerea prejudiciului sau la agravarea lui, despăgubirea se reduce potrivit gradului de vinovăţie a persoanei vătămate. Culpa gravă a persoanei vătămate nu constituie temei de reducere a despăgubirii în cazurile prevăzute la art.2007 şi nici în cazurile în care prejudiciul a fost cauzat unui minor care nu a împlinit vîrsta de 14 ani sau unei persoane în privința căreia s-a instituit o măsură de ocrotire judiciară.*

Aşadar, se observă o schimbare de accente. Cuantumul prejudiciului ce va fi reparat nu depinde de gradul de vinovăţie al făptuitorului, dar de vinovăţia persoanei vătămate. Această logică a legiuitorului este de înţeles întrucât întinderea prejudiciului pe care îl are de suportat partea vătămată în urma unui delict nu depinde de faptul dacă acel delict a fost comis intenţionat sau din imprudenţă. Or, orice persoană prejudiciată beneficiază de principiul despăgubirii integrale. Iar această despăgubire va trebui compensată integral indiferent dacă cel ce a acţionat ilegal a acţionat intenţionat sau s-a manifestat imprudent.

Am putea aduce spre interpretare și art. 2037, care prevede că, *mărimea despăgubirii pentru prejudiciu moral se determină de către instanța de judecată în funcție de caracterul și gravitatea prejudiciului moral cauzat persoanei vătămate, de gradul de vinovăție a autorului prejudiciului, dacă vinovăția este o condiție a răspunderii, și de măsura în care această despăgubire poate aduce satisfacție echitabilă persoanei vătămate.*

2.5. Reglementări în materia vinovăției civile în unele țări străine

Codul Civil al României din 2009 [40] a introdus mari schimbări referitoare la răspunderea civilă, reglementând-o expres în ambele ei forme, precum reglementează nemijlocit şi noţiunea de vinovăţie şi o prezintă în două forme: de intenţie şi de culpă. Intenţia poate fi directă – când autorul faptei prevede consecinţele acesteia şi doreşte săvârşirea ei. La intenţia indirectă autorul prevede rezultatul faptei, deşi nu-l doreşte, dar acceptă posibilitatea producerii lui [31, p. 25].

Codul Civil al Federaţiei Ruse [53] de asemenea conţine unele reglementări identice celor din R. Moldova, privind vinovăţia în calitate de condiţie a răspunderii juridice civile.

Și *Codul Civil din Quebec* [34] prevede reglementări cu privire la conceptul vinovăției, dar nu atât de clare ca în alte acte normative analizate anterior, și anume: "Orice persoană are îndatorirea de a respecta regulile de conduită, stabilite în concordanţă cu circumstanţele, uzanţa sau legea, astfel încât să nu cauzeze altuia un prejudiciu. În situaţia în care o persoană cu discernământ eşuează în îndeplinirea acestei îndatoriri, aceasta este responsabilă pentru toate prejudiciile cauzate altei persoane, fiind obligată la repararea lor în natură, indiferent dacă sunt corporale, morale sau materiale. În anumite cazuri, o persoană este de asemenea obligată să repare prejudiciul cauzat prin fapta altuia sau de către lucrurile aflate sub paza sa". Totuşi acest articol omite să facă vreo referire la vinovăţia făptuitorului ca o condiţie esenţială pentru angajarea răspunderii, în cadrul articolului cu care demarează reglementarea acestei instituţii. Se menţionează doar că persoana în cauză va fi obligată să răspundă în măsura în care a avut *discernământul faptei sale*, efectiv sau prezumat de lege, în momentul comiterii acesteia. Aceasta presupune că, prin însuşirile sale psihice, intelective şi volitive,

autorul faptei a putut să îşi dea seama de caracterul ilicit şi urmările dăunătoare pe care le-ar putea produce, având posibilitatea de a le preveni sau evita. În aceste condiţii, capacitatea delictuală a persoanei responsabile reprezintă condiţia esenţială pentru angajarea răspunderii delictuale, pentru că numai persoana care a acţionat cu discernământ poate fi considerată a fi vinovată de faptele sale. În absenţa discernământului, nu se poate reţine imputabilitatea comportamentului acestei persoane, astfel că nu sunt întrunite elementele constitutive ale răspunderii, existând riscul ca victima inocentă să suporte în mod injust aceste consecinţe [20, p.151].

2.6. Reglementări naționale în materia vinovăției contravenționale

Referindu-ne la vinovăţia persoanei în dreptul contravenţional, putem stabili cu certitudine normele ce reglementează această condiție a răspunderii contravenționale, și anume art. 14 *Codul Contravențional al RM: contravenţia se săvîrşeşte cu intenţie sau din imprudenţă. Contravenţia se consideră săvârşită cu intenţie dacă persoana care a săvârşit-o îşi dădea seama de caracterul prejudiciabil al acţiunii sau inacţiunii sale, a prevăzut urmările ei prejudiciabile, a dorit sau a admis în mod conştient survenirea acestor urmări. Contravenţia se consideră săvârşită din imprudenţă dacă persoana care a săvârşit-o îşi dădea seama de caracterul prejudiciabil al acţiunii sau inacţiunii sale, a prevăzut urmările ei prejudiciabile, dar considera în mod uşuratic că ele vor putea fi evitate, ori nu îşi dădea seama de caracterul prejudiciabil al acţiunii sau inacţiunii sale, nu a prevăzut posibilitatea survenirii urmărilor ei prejudiciabile, deşi trebuia şi putea să le prevadă. Dacă, drept rezultat al săvârşirii cu intenţie a contravenţiei, se produc urmări mai grave care, conform legii, atrag înăsprirea sancţiunii contravenţionale şi care nu erau cuprinse de intenţia persoanei care a săvârşit-o, răspunderea contravenţională pentru atare urmări survine numai dacă persoana a prevăzut urmările prejudiciabile, dar considera în mod uşuratic că ele vor putea fi evitate, sau dacă persoana nu a prevăzut posibilitatea survenirii acestor urmări, deşi trebuia şi putea să le prevadă. În consecinţă, contravenţia se consideră intenţionată.* [41]. Structurile ambelor forme de vinovăție în Codul Contravențional în general coincid cu structurile similare din Codul Penal [44]. Mai putem stabili și prevederile articolelor 7, 8, 10, 13 etc. în acest sens.

2.7. Reglementări în materia vinovăției contravenționale în unele țări străine

Codul administrativ al F.R. [54], în art. 2.2, prevede 2 forme ale vinovăției contravenționale: „1. Contravenția administrativă este considerată comisă în mod intenționat în cazul în care persoana care a comis-o a fost conștientă de ilegalitatea acțiunii (sau inacțiunii) sale, a prevăzut consecințele ei dăunătoare și a dorit astfel de consecințe sau în mod conștient le-a admis, sau le-a tratat cu indiferență. 2. Contravenția administrativă este considerată comisă din imprudență în cazul în care persoana care a comis-o a prevăzut posibilitatea apariției consecințelor negative ale acțiunii (sau inacțiunii) sale, dar fără motive suficiente cu încredere a contat pe prevenirea acestor consecințe, sau nu a prevăzut posibilitatea apariției unor asemenea consecințe, deși ar fi putut și ar fi trebuit să le prevadă.”

Ordonanța Guvernului României nr.2/2001 privind regimul juridic al contravenţiilor [50] reglementează termenul „vinovăție” doar în articolul 1, care definește contravenția ca fiind „fapta săvârşită cu vinovăţie, stabilită şi sancţionată prin lege, ordonanţă, prin H.G. sau, după caz, prin hotărâre a consiliului local al comunei, oraşului, municipiului sau a sectorului Municipiului Bucureşti, a consiliului judeţean ori a Consiliului General al Municipiului Bucureşti” [148, art.1].

2.8. Reglementări naționale în materia vinovăției în dreptul muncii

Deși, în ciuda studiului slab al conceptul de „vinovăție" și conceptul legat de el de „culpă", în știință dreptului muncii, acestea apar în mod repetat în actualul ***Cod al muncii*** (în continuare C.M.).

Spre exemplu, art. 94 al C.M. [42], stabileşte că *persoanele vinovate de încălcarea normelor privind obţinerea, păstrarea, prelucrarea şi protecţia datelor personale ale salariatului poartă răspundere conform legislaţiei în vigoare*. Articolul 146 alin. (2) C.M. prevede că *persoanele cu funcţie de răspundere din bănci, autorităţi publice şi unităţi, vinovate de neachitarea la timp a salariilor, poartă răspundere materială, disciplinară, administrativă şi penală, în condiţiile legii*.

De asemenea, în actualul C.M. este prevăzută şi noţiunea de culpă. A se vedea spre exemplu art. 86 (k) comiterea de către salariatul care mânuieşte nemijlocit valori băneşti sau materiale a unor *acţiuni culpabile* dacă aceste acţiuni pot servi temei pentru pierderea încrederii angajatorului faţă de salariatul respectiv), art. 262 ((2) În cazurile prevăzute de legislaţia în vigoare, conducătorul unităţii repară prejudiciul cauzat unităţii ca urmare a *acţiunii sau inacţiunii sale culpabile*.), art. 264 (În caz de încetare a contractului individual de muncă încheiat cu conducătorul unităţii în baza ordinului (dispoziţiei, deciziei, hotărârii) organului abilitat sau al proprietarului unităţii (art.263 lit.b)), în lipsa unor *acţiuni sau inacţiuni culpabile*, conducătorul este preavizat în scris cu o lună înainte şi i se plăteşte o compensaţie pentru încetarea contractului individual de muncă înainte de termen, în mărime de cel puţin 3 salarii medii lunare.), art.328 ((1) Partea contractului individual de muncă repară prejudiciul material pe care l-a cauzat celeilalte părţi în urma *acţiunii sau inacţiunii sale ilegale şi culpabile*, dacă prezentul cod sau alte acte normative nu prevăd altfel.), art. 338 ((1) Salariatul poartă răspundere materială în mărimea deplină a prejudiciului material cauzat din vina lui angajatorului în cazurile când: c) prejudiciul a fost cauzat în urma *acţiunilor sale culpabile* intenţionate, stabilite prin hotărâre judecătorească;), art. 388 ((4) Concedierea salariaţilor care au fost aleşi în organele sindicale, indiferent de faptul dacă au fost eliberaţi sau nu de la locul de muncă de bază, nu se admite timp de 2 ani după expirarea mandatului, cu excepţia cazurilor de lichidare a unităţii sau de comitere de către salariaţii respectivi a unor *acţiuni culpabile*, pentru care legislaţia în vigoare prevede posibilitatea concedierii.) etc.

Totodată, art. 337 alin. (3) C.M. prevede că salariaţii în vârstă de până la 18 ani poartă răspundere materială deplină doar pentru cauzarea *intenţionată* a prejudiciului material, precum şi pentru prejudiciul cauzat în stare de ebrietate alcoolică, narcotică ori toxică, stabilită în modul prevăzut la art.76 lit.k), sau în urma comiterii unei infracţiuni.

Dintre toate formele și tipurile de vinovăție cunoscute în dreptul muncii sunt menționate numai actele vinovate, fără a face o trimitere expresă a formelor acesteia. Astfel, art. 340 al C.M. stabileşte că *la repararea benevolă a prejudiciului material, gradul de vinovăţie al fiecărui membru al colectivului (brigăzii) se determină prin acordul dintre toţi membrii colectivului (brigăzii) şi angajator. La stabilirea prejudiciului material de către instanţa de judecată, gradul de vinovăţie al fiecărui membru al colectivului (brigăzii) se determină de judecată*. Conform art. 344 alin. (1) C.M., *ţinând cont de gradul şi forma vinovăţiei, de circumstanţele concrete şi situaţia materială a salariatului, instanţa de judecată poate să micşoreze mărimea prejudiciului ce urmează a fi reparat de acesta*.

2.9. Reglementări în materia vinovăției în dreptul muncii în unele țări străine

Legislația muncii din România, face deosebire între răspunderea disciplinară și răspunderea patrimonială. Astfel, art. 247, al.2 din *Codului muncii al României* [43] prevede că„*abaterea disciplinară este o faptă în legătură cu munca şi care constă într-o acțiune sau inacţiune săvârşită cu vinovăţie de către salariat, prin care acesta a încălcat normele legale, regulamentul intern, contractul individual de muncă sau contractul colectiv de muncă aplicabil, ordinele şi dispoziţiile legale ale conducătorilor ierarhici*". Iar art. 253, al.1 stabilește că„*angajatorul este obligat, în temeiul normelor şi principiilor răspunderii civile contractuale, să îl despăgubească pe salariat în situaţia în care acesta a suferit un prejudiciu material sau moral din culpă angajatorului în timpul îndeplinirii obligaţiilor de serviciu sau în legătură cu serviciul*". Și chiar dacă mai sunt articole în această lege, care fac trimitere la vinovăție (art. 250, 254), ele sunt puține și insuficient explicate, ceea ce îngreunează interpretarea concretă a acestor norme.

În ciuda studiului slab al acestui fenomen în știință, conceptul de „vinovăție" și de „culpă" apar în mod repetat în *Codul muncii al Federației Ruse* [55, art. 24, 54, 55, 76, 81, 90,127, 137, 155, 156, 157, 165, 192, 220, 230, 242, 243, 245,246,248,250,277, 279, 302, 326, 356, 357, 362, 370,414,416, 419]. Cu toate acestea, definiția ca atare a conceptului de vinovăție, precum și caracteristica formelor sale în lege sunt absente. Dintre toate formele și tipurile de vinovăție cunoscute în dreptul muncii sunt menționate numai actele intenționate și neglijența gravă. Art. 250 din Codul muncii al Federației Ruse prevede că „organul de examinare a litigiilor de muncă poate, ținând cont de măsura și forma de vinovăție... să reducă mărimea daunelor care urmează a fi încasate de la angajat". În continuare este menționat că „reducerea cuantumului daunelor care urmează să fie recuperate de la angajat nu se face în cazul în care prejudiciul a fost cauzat de o infracțiune comisă cu intenția de câștig personal".

3. Concluzii

În cadrul procesului de studiere a multiplelor surse bibliografice referitoare la locul și rolul vinovăției în sistemul condițiilor răspunderii juridice, ne permit să concluzionăm că nici până la momentul actual, nu s-a stabilit o concepție unitară acesteia, fapt ce face și mai dificilă sarcina acelor cercetători, care au ales doar un aspect al sistemul condițiilor răspunderii juridice, pe cel ce vizează vinovăția persoanei în stabilirea răspunderii juridice. Iar analizând majoritatea prevederilor legale, din diverse acte normative, atât naționale, cât și străine, se poate spune cu certitudine că noțiunea de vinovăție, ca una din condițiile răspunderii juridice, nu este pe deplin conturată și sistematizată. Totuși există diferențe semnificative la interpretarea naturii vinovăției în unele ramuri ale dreptului, deși ar fi mai corect să vorbim doar despre anumite nuanțe, particularități ale vinovăției care decurg din specificul obiectului de reglementare juridică.

Astfel, vinovăția, ca o condiție a răspunderii juridice, indiferent de ramură de drept și legislația ce o reglementează, totuși are rolul de a asigura o anumită securitate a raporturilor juridice de răspundere, astfel încât, cel ce aplică legea va căuta nu doar să rezolve echitabil cazul concret, ci și să coordoneze decizia sa în conformitate cu toate condițiile răspunderii juridice, să asigure astfel o unitate între condițiile obiective și subiective ale răspunderii. Această unitate și coerență, generatoare de securitatea raporturilor juridice de răspundere, face din vinovăție, o condiție inerentă a răspunderii juridice.

Bibliografie

Monografii:

1. Aramă E. *Istoria dreptului românesc*. Chișinău: Reclama, 2003. 200 p.
2. Bădescu M. *Concepte fundamentale în teoria şi filosofia dreptului. Vol. 1. Teoria răspunderii şi sancţiunii juridice*. Bucureşti: Lumina Lex, 2001. 132 p.
3. Brînză S. *Evoluţia reglementărilor privind protecţia penală a proprietăţii pe teritoriul R. Moldova.* Chișinău: ARC, 2001. 328 p.
4. Guștiuc A. ș.a. *Istoria universală a statului și dreptului (perioada medievală). Vol. 2.* Chișinău: Elena, 2001, p.243
5. Hanga Vl. *Mari legiuitori ai lumii.* Bucureşti: Lumina Lex, 1994. 319 p.
6. *Legea lui Manu: cod de legi civile şi religioase ale Indiei antice*, traducere de Ioan Mihălcescu, Bucureşti: Lumina Lex, 1993. 336 p.
7. Mariţ A. *Evoluţia conceptelor şi a reglementărilor cu privire la vinovăţia penală*. Chișinău: Poligrafică, 2005, p.288
8. Matei H. C. *Lumea antică. Mic dicționar bibliografic*. Chișinău: Universitas, 1993. 272 p.
9. Molcuţ E., Oancea D. *Drept roman*. Bucureşti: Şansa, 1993. 342 p.
10. Pannain R**.** *Manuale di diritto penale. Vol. II. parte speciale tomo primo*. Torino: Utet, 1957. 628 p.
11. Pârțac Nina ș.a. *Constituția R. Moldova. Comentariu*. Chișinău: Arc, 2009. 574 p.
12. Smochină A. *Istoria universală a statului și dreptului (epoca antică și medievală).* Chișinău: Tipografia Centrală, 2002. 220 p.
13. Stroe C., Culic N. *Momente din istoria filosofiei dreptului*. Bucureşti: Ministerului de Interne, 1994**.** 174 p.
14. Anners E. History of European law. Moscow: Nauka, 1999.393 s.
15. Batyrova K.I. World History State and Law. Moscow: Lawyer, 2003.496 s.
16. Borodin S.V. ș.a. Commentary on the Criminal Code of the Russian Federation. 2nd ed., Revised. and add. Moscow: Lawyer, 2000.864 s.
17. Gravsky VG The general history of law and state. Moscow: Norma Infra, 2000.245 s.
18. Dagel P.S. and Kotov D.P. The subjective side of the crime and its establishment. Voronezh: Voronezh University, 1974. 243 p.
19. Chernilovsky M. Readings on the universal history of state and law. Moscow: Gardarika, 1998.413 s.

Publicații în reviste de specialitate:

14. Boilă L. B. Vinovăţia, fundament al răspunderii civile, în ambele sale forme, în textele noului Cod civil, ca şi în ale celui precedent. În *Revista "Dreptul",* 2012, nr.1, p.151-185
15. Bordessoule De Bellefeuille P., Hass M. La mise en diuiger d'autrui. În *Rev. penit. et de droit pénal*, 1996, p. 289-295
16. Mariţ A. Noi orientări asupra formelor vinovăţiei penale şi a delimitării intenţiei de imprudenţa sau culpa penală în doctrina europeană. În *Revista "Legea şi viaţa",* 2005, nr.9, p. 16-23
17. Ursu V. Unele aspecte ale evoluţiei formelor vinovăţiei civile. În *Jurnalul juridic național: Teorie și practică*, 2015, nr. 4(14), pag. 31-39
18. Грунтов И. История и современные подходы в понимании содержания вины в отечественной науке уголовного права и законодательстве. В: *Судовы веснік*, 2007, N. 4, с. 58-62.
19. Зеленцов А. Б**.,** Игнатова М. А. О некоторых вопросах вины в уголовном праве Италии. В: *Уголовная Политика: Теория и Практика*, 2012, № 2, с. 103-107

Articole la Conferințe științifice:

20. Ursu V. Vinovăţia penală. În *Conferinţa Tehnico-ştiinţifică a Colaboratorilor, Doctoranzilor şi Studenţilor,* 15-23 noiemb. Chişinău: Tehnica-UTM, 2014. pag. 295-298.
21. Ursu V. Concepts and historical references regarding the criminal guilt in ancient times. În *Proceedings of the International Conference European Union's Hystory, Culture And Citizenship 8th edition,* Bucharest: Publishing House, 2015, p. 707-718.

ReferințeWeb:

22. Dicționar juridic online Wikipedia. Complexul Oedip. https://ro.wikipedia.org/wiki/Complexul_Oedip (vizitat 22.10.2019)
23. Pavlovici N. C. Prezumția de nevinovăție – Scurt istoric. Definiție și terminologie. https://www.juridice.ro/431769/prezumtia-de-nevinovatie-scurt-istoric-definitie-si-terminologie.html (vizitat 22.10.2019)

Teze de doctor:

24. Georgian D. *Vinovăţia penală: Concept şi caracterizare*. Teză de doctor în drept. Chişinău, 2016. 175 p.
25. Ivancova T. *Vinovăţia–condiţie de aplicare a răspunderii juridice civile*, Teză de Doctor, Chişinău, 2015, 189 p.
26. Ursu Viorica, *Vinovăția – condiție inerentă a răspunderii juridice*, Teză de doctor, Chișinău. 2017, 189 p.

Acte normative:

27. Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene proclamată de către Comisia Europeană, Parlamentul European și Consiliul Uniunii Europene la data de 7 decembrie 2000, http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:083:0389:0403:ro:PDF (vizita 22.10.2019)
28. Code civil du Québec / http://legisquebec.gouv.qc.ca/fr/showdoc/cs/CCQ-1991 (vizitat 22.10.2019)
29. Code pénal *français* promulguées le 22 juillet 1992. http://codes.droit.org/CodV3/penal.pdf (vizitat 22.10.2019)
30. Codice penale italiano. Testo coordinato ed aggiornato del Regio Decreto 19 ottobre 1930, n. 1398. http://www.uwm.edu.pl/kpkm/uploads/files/codice-penale.pdf (vizitat 22.10.2019)
31. Código Penal de Colombia. Ley 599 de 24.07.2000. În DIARIO OFICIAL. AÑO CXXXVI. N. 44097. 24, JULIO, 2000. PAG. 1
32. Código penal Republica de El Salvador. Decreto Nº 1030. La Asamblea Legislativa de la Republica de el Salvador. https://www.oas.org/dil/esp/Codigo_Penal_El_Salvador.pdf (vizitat 23.10.2019)
33. Codul civil al R. Moldova aprobat prin Legea R. Moldova nr.1107- XV din 06.06.2002. În: M.O. al R.Moldova 66-75, 01.03.2019.
34. Codul civil al României aprobat prin Legea nr.287/2009 din 25.06.2009, În:M.O. al României, nr.511 din 24 iulie 2009
35. Codul contravenţional aprobat prin Legea nr.218/24.10.2008 R. Moldova. În: M.O. al R. Moldova, nr.36 din 16.01.2009, în vigoare cu data de 31.05.2009
36. Codul muncii al R.Moldova, Nr. 154 din 28.03.2003. În: M.O. al R. Moldova 29.07.2003, nr. 159-162, art nr: 648
37. Codul Muncii al României. În M.Of. al României**,** 2003, în vigoare de la 18.05.2011. http://lege5.ro/Gratuit/gi2tknjxgq/codul-muncii-din-2003 (vizitat 23.10.2019)
38. Codul penal al R. Moldova aprobat prin Legea R. Moldova 985 din18.04.2002. În: M.O. al R. Moldova, 13.09.2002, 128-129/1012
39. Codul penal al României din 17 iulie 2009. În M.O. nr. 510 din 24 iulie 2009
40. Constituţia R. Moldova, adoptată prin Legea de la 29.07.94. În: M.O. R.Moldova nr.1, 18.08.1994
41. Declaraţia franceză a drepturilor omului şi cetăţeanului din 1789. https://ro.wikipedia.org/wiki/Declara%C8%9Bia_drepturilor_omului_%C8%99i_ale_cet%C4%83%C8%9Beanului (vizitat 22.10.2019)
42. Declarația Universală a Drepturilor Omului Adoptată la New York, la 10 decembrie 1948 de Adunarea Generală a O.N.U., Aderat la Declaraţie prin Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova. nr.217-XII din 28 iulie 1990
43. Legea cetăţeniei R. Moldova nr. 1024 din 02.06.2000. În M.O. , 10.08.2000, Nr. 98-101, art Nr: 709
44. O.G. nr. 2/2001 privind regimul juridic al contravenţiilor, publicată în M. Of. al RO., Partea I, nr. 410/25.07.2001, aprobată prin Lg. nr. 180/2002
45. Pactul internaţional cu privire la drepturile civile și politice din 16.12.1966. Ratificat prin Hotărârea Parlamentului R. Moldova nr.217-XII din 28.07.1990
46. Statutul de la Roma al Curţii Penale Internaţionale, ratificat prin Legea nr. 212 din 09.09.2010. În M.O. al R. Moldova nr. 190 din 29.09.2010
47. Civil Code of the Russian Federation, Adopted by the State Duma on October 21, 1994, http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_5142/ (vizitat 10.24.2019)
48. The Code of Administrative Offenses of the Russian Federation, adopted by the State Duma on December 20, 2001, Approved by the Federation Council on December 26, 2001.
49. The Labor Code of the Russian Federation dated December 30, 2001 N 197-ФЗ (as amended on July 3, 2016). http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_34683/ (vizitat 10.24.2019)
50. The Criminal Code of the Republic of Belarus. July 9, 1999 No. 275-Z. http: //xn----ctbcgfviccvibf9bq8k.xn--90ais/ (vizitat 10/22/2019)
51. The Criminal Code of Ukraine. Adopted by the Verkhovna Rada of Ukraine on April 5, 2001 http://pravoved.in.ua/section-kodeks/134-yku.html (vizitat 10/22/2019).

Journal of Social Sciences *Vol. II, no. 3 (2019), pp. 107 - 118*
Fascicle *Social Science* *ISSN 2587-3490*
Topic *International law* *eISSN 2587-3504*

DOI: 10.5281/zenodo.3550663
CZU 349.2

WORK REGULATIONS FOR PEOPLE UNDER THE AGE OF 18

Natalia Chiriac*, Cristina Ungureanu

Technical University of Moldova, Ștefan cel Mare str. 168, Chișinău, Republic of Moldova
*Coresponding Author: email: *natalia.chiriac@dp.utm.md*

Received: 08.22.2019
Accepted: 09.30.2019

Abstract. The article deals with the topic of work regulations for people under the age of 18 - a vulnerable category of workers that requires a special protection regime. The International Labor Organization and the European Union have adopted a number of rules - conventions, recommendations, directives, being aimed at protecting young people at work. As a consequence, in order to harmonize internal legislation to the international one, the local legislator has adopted a number of regulations. The subject is being investigating from the theoretical perspective, the legal protection regulations for young people at work in order to discover new ideas and to propose new approaches that will prove to be useful and necessary in practice. At the same time it was highlighted the impact of the theoretical and practical aspects on the evolution of the domestic legal system legislative framework and its relation to the European Union.

Keywords: *child, young, minor, employee, employer, legal protection, warranty.*

Introducere

Protecţia la locul de muncă a salariaților în vârstă de până la 18 ani este un subiect foarte important pentru buna dezvoltare a unei societăţi, motiv pentru care reacţiile faţă de acest aspect se reflectă începând din legislaţia internă şi până în cadrul legislativ internaţional privind domeniul dreptului muncii şi al protecţiei salariaţilor.

În Republica Moldova, necesitatea şi obligativitatea existenţei reglementărilor în ceea ce priveşte protecţia tinerilor la locul de muncă constituie o prerogativă, având în vedere condiţiile de desfăşurare a proceselor de muncă de către acest segment al populaţiei, sub aspectul protejării tinerilor faţă de orice muncă susceptibilă să dăuneze securităţii, sănătăţii sau dezvoltării tor fizice, psihologice, morale sau sociale, sau să le pericliteze educaţia [24, p. 55-56].

Ca o consecinţă a armonizării dreptului naţional cu cel european, statul R. Moldova nu a rămas indiferent faţă de problematica ocrotirii copiilor la locul de muncă şi reglementează în legătură cu acest subiect toate regulile imperative de la care angajatorii nu pot deroga.

În acest sens, în legislaţia R. Moldova, reglementările privind protecţia muncii tinerilor sunt sintetizate în următoarele acte normative: Constituția R.M. [8], Codul muncii [6], Legea Republicii Moldova privind drepturile copilului [22], Hotărârea Guvernului cu privire la aprobarea Nomenclatorului lucrărilor cu condiţii de muncă grele, vătămătoare şi/sau periculoase la care este interzisă aplicarea muncii persoanelor în vârstă de până la 18 ani şi a Normelor de solicitare maximă admise pentru persoanele în vârstă de până la 18 ani la ridicarea şi transportarea manuală a greutăţilor [20, care sunt în concordanţă cu Convenţia

Organizaţiei Internaţionale a Muncii nr. 182 din anul 1999 [10] şi Recomandarea nr. 190 din 1999 privind interzicerea celor mai grave forme ale muncii copiilor [28].

Statul este cel care reglementează sistemul de sănătate şi securitate în muncă şi impune obligaţii în acest sens în sarcina angajatorilor, organelor cu atribuţii în domeniu, salariaţilor şi altor participanţi la procesele de muncă [30, p. 620]. Această activitate nu este lăsată la latitudinea angajatorilor sau salariaţilor, ea fiind reglementată în toate domeniile vieţii economice şi sociale, iar statul realizează şi controlul acestei activităţi prin organe specializate [25, p. 5].

Înainte de a examina reglementările legale ale muncii minorilor, trebuie să identificăm cercul persoanelor care se încadrează în termenul „minor".

Termenul „minor" în prezent nu este definit și consacrat exclusiv în legislația R. Moldova, dar și în alte țări ale lumii.

Având în vedere că potrivit art. 26 alin. (1) C. civ., „Capacitatea deplină de exerciţiu începe la data când persoana fizică devine majoră, adică la împlinirea vârstei de 18 ani" [5, art. 26], înseamnă, *per a contrario*, că până la această vârstă persoana fizică este minor [29].

Dicționarul explicativ al limbii române [12] definește „*minorul*" ca persoană care nu a împlinit vârsta legală pentru a beneficia de drepturi civile și politice depline.

Cu toate acestea, vârsta minorității nu este universală pentru toate țările lumii. Mai mult, deseori se folosesc termenii *„copil*", „*tineri"* etc.

De exemplu, potrivit art. 3 al Directivei *94/33/CE privind protecţia tinerilor la locul de muncă* [13], distingem următoarele noțiuni:

- *Copil* – orice tânăr care nu a atins vârsta de 15 ani sau care face încă obiectul şcolarizării obligatorii impuse de legislaţia naţională,
- *Adolescent* – orice tânăr în vârstă de 15 până la 18 ani care nu mai face obiectul şcolarizării obligatorii, şi
- *Tânăr* – orice persoană în vârstă de până la 18 ani având un contract de muncă sau un raport de muncă, definit prin legislaţia în vigoare într-un stat membru şi care face obiectul legislaţiei dintr-un alt stat membru.

Obiectivul prezentei lucrări a constat în analiza perspectivei teoretice a reglementării protecţiei juridice a tinerilor la locul de muncă, cu scop de a descoperi noi idei şi de a propune noi abordări ce se vor dovedi utile şi necesare în practică. Totodată, s-a urmărit evidenţierea impactului aspectelor teoretice şi practice asupra evoluţiei cadrului legislativ din sistemul juridic autohton în materie, în raport cu evoluţia acestuia la nivelul Uniunii Europene şi a altor state dezvoltate economic şi juridic din Europa (*Franţa*, *Italia* şi *Spania).*

Metode de cercetare

În procesul studiului au fost utilizate metodele analizei logice, comparative și sistemice. Materialele folosite sunt cercetările din domeniul vizat ale Republicii Moldova, României, Franței etc., precum şi cercetările legislaţiei în vigoare cu privire la munca salariaților în vârstă de până la 18 ani.

Rezultate și discuții

Munca tinerilor este specifică tuturor țărilor, indiferent dacă sunt puternic dezvoltate, în curs de dezvoltare sau slab dezvoltate. Munca copiilor este activitatea de muncă desfășurată de către o persoană cu vârsta de până la 18 ani. În conformitate cu Legea R. Moldova privind drepturile copilului [22], o persoană este considerată copil din momentul nașterii până la vârsta de 18 ani.

Pe de altă parte, art. 2 din Legea nr. 279/1999 cu privire la tineret [21], stabileşte că persoanele de la 14 până la 35 de ani se referă la tineret.

Legea Supremă a R.Moldova [8] reglementează dreptul la muncă în art. 43: „ (1) *Orice persoană are dreptul la muncă, la libera alegere a muncii, la condiţii echitabile şi satisfăcătoare de muncă, precum şi la protecţia împotriva şomajului. (2) Salariaţii au dreptul la protecţia muncii. Măsurile de protecţie privesc securitatea şi igiena muncii, regimul de muncă al femeilor şi al tinerilor, instituirea unui salariu minim pe economie, repaosul săptămânal, concediul de odihnă plătit, prestarea muncii în condiţii grele, precum şi alte situaţii specifice*.

În acest sens art. 50 alin. (2) din Constituţia ţării stipulează **–** *copiii şi tinerii se bucură de un regim special de asistenţă în realizarea drepturilor lor***.**

Originile textului constituţional pot fi găsite în actele internaţionale, printre care cel mai important loc îl ocupă Convenţia internaţională cu privire la drepturile copilului, adoptată la 20 noiembrie 1989 la New York [9], care consacră prioritatea intereselor și bunăstării copiilor în toate domeniile vieţii publice. Potrivit Convenţiei, copil este orice fiinţă umană sub vârsta de 18 ani, cu excepţia cazurilor când, în baza legii aplicabile copilului, majoratul este stabilit sub această vârstă. Printre cele mai importante prevederi ale Convenţiei sunt cele din art. 2, care stipulează obligaţia statelor să respecte și să garanteze drepturile enunţate, fără nicio distincţie și discriminare, luând măsuri pentru protejarea efectivă a copiilor împotriva sancţiunilor motivate de situaţia juridică, de activităţile, de opiniile declarate sau de convingerile părinţilor lor, ale membrilor familiei și ale reprezentanţilor legali. Conform art. 3 din Convenţie, interesele supreme ale copilului trebuie să fie luate în consideraţie cu prioritate, statele părţi angajându-se să-i asigure protecţia, precum și îngrijirile necesare pentru bunăstarea sa.

Constituția R.Moldova în art. 50 alin.(4) prevede că *exploatarea minorilor, folosirea lor în activităţi care le-ar dăuna sănătăţii, moralităţii sau care le-ar pune în primejdie viaţa ori dezvoltarea normală sunt interzise*.

Dat fiind faptul că Codul Muncii al R. Moldova [6] utilizează pentru această categorie de salariați sintagma *„persoanele în vârstă de până la 18 ani”,* în prezentul studiu vom opera, de asemenea cu acești termeni.

Astfel, munca persoanelor în vârstă de până la 18 ani este reglementată în Capitolul III al Titlului IX din C.M.R.M. Legiuitorul enumeră două grupuri de vârstă a minorilor, cărora le stabilește cerințe și garanții diferite:

- salariaţi în vârstă de la 15 la 16 ani;
- salariaţii în vârstă de la 16 la 18 ani.

Munca copiilor necesită o abordare și o reglementare diferențiată în temeiul necesității protejării acestor categorii de salariați datorită vârstei precoce [26, p. 340].

Potrivit Convenţiei OIM nr.138/1973 cu privire la vârsta minimă de încadrare în muncă [11], prin *munca copilului* se înțelege orice fel de muncă, care prin natura sau prin condițiile în care se exercită, este susceptibilă de a dăuna sănătății, securității sau moralității adolescenților. În acest sens, Convenţia ONU cu privire la Drepturile Copilului [9] stipulează în art.32 că statele-părți la Convenţie recunosc dreptul copilului de a fi protejat împotriva exploatării economice şi de a nu fi constrâns la vreo muncă ce comportă riscuri sau este susceptibilă să-i compromită educaţia sau să-i dăuneze sănătăţii sau dezvoltării sale.

Dat fiind faptul că există o multitudine de situații problematice privind încadrarea în câmpul muncii a persoanelor în vârstă de până la 18 ani, în continuare ne propunem să analizăm condițiile în care un minor poate fi angajat în câmpul muncii, inclusiv care este

vârsta minimă de angajare în câmpul muncii, care munci sunt interzise minorilor, precum și garanțiile juridice de care beneficiază salariații minori.

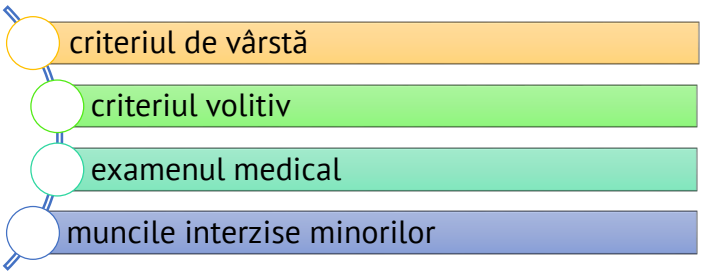

Figura 1. Condițiile de angajare în câmpul muncii a persoanelor în vârstă de până la 18 ani.

Condiţii privind criteriul de vârstă

Spre deosebire de raporturile „clasice" de drept privat în care capacitatea juridică este distinsă şi aplicată prin cele două elemente ale sale - *capacitatea de folosinţă* şi cea *de exerciţiu*, în raporturile juridice de muncă se evidenţiază elementul specific constând în recunoaşterea ca subiect de drepturi doar pentru acele persoane care întrunesc ambele laturi ale capacităţii [15, p. 171; 27, p. 18].

Astfel, articolul 24 Cod civil defineşte *capacitatea de folosinţă* a persoanei fizice ca fiind capacitatea de a avea drepturi şi obligaţii civile. Capacitatea de folosinţă a persoanei fizice apare în momentul naşterii şi încetează o dată cu moartea.

Capacitatea de exercițiu este aptitudinea persoanei de a dobândi prin fapta proprie şi de a exercita drepturi civile, de a-şi asuma personal obligaţii civile şi de a le executa [5, art. 25].

În dreptul muncii, capacitatea juridică începe la vârsta legală pentru a încheia un contract de muncă, atât în privinţa dreptului la muncă, cât şi în privinţa exerciţiului acestui drept.

Datorită specificului pe care-l reprezintă, *capacitatea juridică în dreptul muncii* a fost *privită ca unică,* disocierea ei în capacitate de folosinţă şi capacitate de exerciţiu (de dispoziţie) neprezentând interes [16, p.20, 17, p. 165]. Soluţia este valabilă şi în prezent, în raport cu prevederile Codului muncii în vigoare [1, p. 33].

Reieşind din prevederile art. 46 alin. (2) - (4) C.M. al R.Moldova, persoana fizică poate încheia un C.I.M. la atingerea vârstei de 16 ani. În unele cazuri persoana poate încheia CIM şi la atingerea vârstei de 15 ani, cu acordul scris al părinţilor (al reprezentanţilor legali) şi cu condiţia că munca nu îi va pereclita sănătatea, dezvoltarea, procesul de instruire şi pregătire profesională [2, p. 25-26]. Astfel de exigenţe speciale la angajarea persoanelor menţionate rezultă din dispoziţiile art. 50 alin. (4) din Legea Supremă a ţării, potrivit cărora exploatarea minorilor, folosirea lor în activităţi care le-ar dăuna sănătăţii, moralităţii sau care le-ar pune în primejdie viaţa ori dezvoltarea normală sunt interzise. Angajarea (cu încheierea CIM) a persoanelor sub 15 de ani se interzice. Aceste limitări de vârstă la perfectarea CIM nu contravin prevederilor Convenţiei OIM nr. 138 privind vârsta minimă de angajare.

Se prezumă, potrivit autorului Romulus Gidro [19, p. 38], că la vârsta de 16 ani omul are maturitatea fizică şi psihică suficient de dezvoltată pentru a intra într-un raport de muncă, maturitate fizică ce-i permite să muncească, să-şi angajeze forţa de muncă în schimbul unui salariu, iar cea psihică care-i îngăduie, ca urmare a unui discernământ suficient de dezvoltat,

să se conducă singur în viaţa juridică, să încheie un contract individual de muncă, să-şi asume drepturile şi obligaţiile pe care acest contract le presupune.

Însă, după cum am menţionat, este vorba de desfăşurarea unor munci uşoare, adică de activităţi care, prin natura proprie sarcinilor pe care le presupun şi a condiţiilor specifice în care acestea sunt efectuate, nu pot prejudicia securitatea, sănătatea sau dezvoltarea copilului (tânărului) şi nu sunt de natură să prejudicieze frecvenţa şcolară, participarea la programe de orientare ori de formare profesională, aprobate de conducerea unităţii de învăţământ, sau capacitatea acestora de a beneficia de instruirea primită [30, p. 404].

În concepția autorului român A. Țiclea, începând cu vârsta de 15 ani şi până la 16 ani, legea recunoaşte persoanei o capacitate biologică de muncă parţială, ceea ce determină recunoaşterea *capacităţii restrânse de a se încadra în muncă* [31, p. 28]. Astfel, încadrarea tinerilor sub 16 ani se poate face numai cu acordul părinţilor sau al reprezentanţilor legali, dacă în consecinţă, nu îi vor fi periclitate sănătatea, dezvoltarea, instruirea şi pregătirea profesională [6, art. 46, alin. (3)].

Pentru a-şi da acordul, părinţii trebuie să analizeze condiţiile în care munca va fi prestată, felul ei, precum şi dacă încadrarea este în interesul dezvoltării ulterioare a tânărului [14, p. 83]. Analizând cerințele în care poate fi considerată ca valabilă o încuviinţare, autorul Cosmin Cernat menționează următoarele: „încuviinţarea trebuie să fie *prealabilă* sau cel mult concomitentă cu încheierea contractului de muncă, *specială* (să vizeze un anumit contract) şi *expresă* (să aibă o formă clară, precisă) [3, p. 188].

Autoarea T. Macovei menționează că acordul părinților sau al reprezentanților legali trebuie să întrunească următoarele condiții [23, p. 49]:

a) acordul trebuie să fie prealabil sau, cel puțin, concomitent încheierii contractului individual de muncă;

b) acordul trebuie să fie special, adică să vizeze un anumit contract de muncă;

c) acordul trebuie să fie expres, adică să aibă forma scrisă.

La încheierea contractului de muncă se va face menţiune despre încuviinţare, iar părinţii (sau tutorii) minorului vor semna contractul alături de el.

Lipsa acordului părinților sau a reprezentanților legali la încheierea contractului individual de muncă de către minorul cu vârsta cuprinsă între 15 și 16 ani antrenează nulitatea contractului de muncă, deoarece art.84 alin.(1) CM dispune că nerespectarea oricăreia dintre condițiile stabilite de prezentul cod la încheierea contractului individual de muncă atrage nulitatea acestuia.

O situaţie nereglementată de legislaţia RM este cazul în care părinţii copilului cu vârsta cuprinsă între 15 și 16 ani, care munceşte în baza contractului individual de muncă, pentru care părinţii anterior şi-au dat acordul, doresc să revoce acest acord pentru temeiul că condiţiile de muncă existente în momentul încheierii contractului individual de muncă s-au modificat şi pot periclita sănătatea, dezvoltarea şi pregătirea profesională a minorului [23, p. 50]. În acest caz, am asista la încetarea contractului individual de muncă în circumstanțe ce nu depind de voința părților. Dat fiind faptul că un astfel temei de încetare a contractului individual de muncă nu regăsim în art.82 din Codul muncii, propunem ca dispoziţiile art.82 Codul muncii al RM, care cuprinde enumerarea cazurilor de încetare a contractului individual de muncă în circumstanţe ce nu depind de voinţa părţilor, să fie completat cu o literă suplimentară – l) cu următorul conținut: „*Revocarea de către părinţi sau reprezentanţii legali a acordului dat pentru încheierea contractului individual de muncă în cazul salariatului minor cu*

vârsta cuprinsă între 15-16 ani atunci când condițiile de muncă pun în pericol sănătatea minorului sau pregătirea lui profesională".

Legislația națională cu privire la vârsta minimă de încadrare în muncă corespunde prevederilor instrumentelor internaţionale din domeniu. Astfel, menţionăm că Convenţia OIM nr.138/1973 cu privire la vârsta minimă de încadrare în muncă, prin reglementările sale, instituie interdicţia încadrării în muncă a persoanelor sub vârsta de 15 ani.

În afară de criteriile privind vârsta de 15 și, respectiv, 16 ani, legea face referire la vârsta de 18 ani, indicând muncile la care persoanele date nu sunt admise.

Condiții privind criteriul volitiv

În opinia autorilor S. Ghimpu și A. Țiclea, încheierea unui contract individual de muncă valabil, presupune în primul rând exprimarea în mod valabil, neechivoc și în deplină cunoștință de cauză a voinței fiecărei dintre părți, de a contracta și în al doilea rând să se realizeze acordul de voință a celor două părți în condițiile prevăzute de lege [18, p. 155]. Așadar, salariatul minor urmează a-și da consimțământul în mod liber, fără a fi influențat sau constrâns de cineva de a încheia un contract de muncă.

Caracteristic salariaților cu vârsta cuprinsă între 15 și 16 ani este faptul că aceștia își vor da consimțământul la încheierea contractului de muncă în mod independent de voința părinților, doar dacă în prealabil au obținut acordul părinților sau al reprezentanților legali pentru încadrarea în câmpul muncii.

Salariații cu vârsta cuprinsă între 16 și 18 ani nu necesită acordul părinților la angajarea în câmpul muncii.

Acordul pentru încheierea contractului de muncă trebuie să corespundă cerințelor de valabilitate a unui act juridic, adică urmează să provină de la o persoană cu discernământ, să fie exprimat cu intenția de a produce efecte juridice și să nu fie afectat de vreun viciu de consimțământ.

Examenul medical

Dispoziţiile art. 253 C.M. determină clar că salariaţii în vârstă de până la optsprezece ani (*adică, minorii*) sunt angajaţi numai după ce au fost supuşi unui examen medical preventiv. Scopul acestui examen este de a verifica și a certifica faptul că copilul este apt, din punct de vedere fizic, pentru a se încadra în câmpul muncii sau a stabili dacă starea sănătății îi permite să îndeplinească munca încredințată. Ulterior, până la atingerea vârstei de 18 ani, aceştia vor fi supuşi examenului medical obligatoriu în fiecare an. Totodată, cheltuielile pentru examenele medicale vor fi suportate de angajator. Aceste garanţii de muncă rezultă din prevederile art. 50 alin. (2) ale Constituţiei ţării, potrivit cărora copiii şi tinerii se bucură de un regim special de asistenţă în realizarea drepturilor lor. Pe perioada trecerii examenelor medicale, salariații minori sunt eliberați de la îndeplinirea muncii cu menținerea salariului.

Muncile interzise minorilor

C.M. conține mai multe articole care interzic atragerea minorilor la anumite categorii de munci, cum ar fi, spre exemplu, munca de noapte, munca suplimentară, munca în zilele de repaus etc.

În corespundere cu art. 255 alin.(1) C.M. este interzisă utilizarea muncii persoanelor în vârstă de până la 18 ani la lucrările cu condiţii de muncă grele, vătămătoare şi/sau periculoase, la lucrări subterane, precum şi la lucrări care pot să aducă prejudicii sănătăţii sau integrităţii morale a minorilor (jocurile de noroc, lucrul în localurile de noapte, producerea, transportarea şi comercializarea băuturilor alcoolice, a articolelor din tutun, a preparatelor

narcotice şi toxice). Nu se admite ridicarea şi transportarea manuală de către minori a greutăţilor care depăşesc normele maxime stabilite pentru ei.

Normele articolului menționat reglementează aspectele de bază ce vizează lucrările la care este interzisă utilizarea muncii persoanelor în vârstă de până la optsprezece ani. Aceste norme de drept rezultă din garanţia constituţională, consfinţită în art. 50 alin. (4) din Legea Supremă, potrivit căreia folosirea minorilor în activităţi ce le-ar dăuna sănătăţii, moralităţii sau care le-ar pune în primejdie viaţa ori dezvoltarea normală sunt interzise.

Alin.(2) art.255 CM indică că nomenclatorul lucrărilor cu condiţii de muncă grele, vătămătoare şi/sau periculoase la care este interzisă aplicarea muncii persoanelor în vârstă de până la 18 ani, precum şi normele de solicitare maximă admise pentru persoanele în vârstă de până la 18 ani la ridicarea şi transportarea manuală a greutăţilor, se aprobă de Guvern după consultarea patronatelor şi sindicatelor. Lista exhaustivă a locurilor de muncă, la care nu sunt admişi minorii cu vârsta sub 18 ani, este stabilită prin Hotărârea Guvernului nr.541 din 07.07.2014 cu privire la aprobarea Nomenclatorului lucrărilor cu condiţii de muncă grele, vătămătoare şi/sau periculoase la care este interzisă aplicarea muncii persoanelor în vârstă de până la 18 ani şi a Normelor de solicitare maximă admise pentru persoanele în vârstă de până la 18 ani la ridicarea şi transportarea manuală a greutăţilor [20].

În prezent, la unităţile din ţară în toate sectoarele economiei naţionale se aplică potrivit art. 255 alin. (2) *Nomenclatorul de industrii, profesii şi lucrări cu condiţii grele şi nocive, proscrise persoanelor mai tinere de optsprezece ani,* aprobat prin Hotărârea Guvernului nr. 541/2014 (în continuare Nomenclatorul nr. 541/2014). Necesită de menţionat, că în conformitate cu pct. 2 şi 3 din sus-numita Hotărâre a Guvernului nr. 541/2014 este stabilit că angajarea persoanelor în vârstă de până la 18 ani la lucrările cu condiţii de muncă grele, vătămătoare şi/sau periculoase incluse în Nomenclator este interzisă. Concomitent este prevăzut că în cadrul practicii în producţie (instruirea în producţie) persoanele în vârstă de până la 18 ani care îşi fac studiile în colegii, şcoli profesionale şi şcoli de meserii, precum şi elevii din clasele superioare ale gimnaziilor, liceelor pot fi admişi la lucrările incluse în Nomenclator doar cu condiţia că:

a) la locurile respective de muncă sunt respectate cu stricteţe cerinţele de securitate şi sănătate în muncă;

b) durata lucrărilor nu va depăşi 4 ore pe zi.

Cu titlu de exemplu aducem câteva categorii de munci la care nu sunt admise persoanele cu vârsta sub 18 ani: construcţii subterane cu destinaţie specială (muncitori cu diverse profesii, angajaţi la lucrări subterane, alegător-stivuitor, cernător, miner tăietor, maşinist la maşina de tăiat argilă, maşinist la maşina de tăiat piatră, sortator, sfărîmător plăci şi blocuri, tăietor piatră, tăietor tranşee); industria metalurgică (profesii generale din metalurgia feroasă, arămar, lucrări directe în secţii metalurgice, călitor laminate, controlor în producţia de metale feroase, angajat nemijlocit la sectoarele fierbinţi, descărcător la halde, încălzitor metale, încărcător cuptoare termice, încărcarea şi descărcarea manuală, îndreptător laminate, îndreptarea metalului fierbinte, înlăturător metale fierbinţi, înlăturător zgură şi metale recirculante) etc.

De asemenea, sunt proscrise persoanelor mai tinere de la 18 ani profesiile şi lucrările la executarea cărora conţinutul de substanţe nocive (chimice şi biologice) în aerul zonei de lucru, precum şi existenţa unor factori de producţie fizici periculoşi şi nocivi (zgomotul; vibraţia; radiaţia electromagnetică, ultravioletă, infraroşie, radioactivă ş.a.) depăşesc limita de concentrare sau nivelului-limită.

Prin această hotărâre de Guvern [20], s-a aprobat şi greutatea maximă ce ţine de ridicarea şi mutarea manuală a greutăţilor (ca muncă de bază) pe care o pot ridica în procesul muncii salariaţii în vârstă de până la 18 ani. Astfel persoanelor mai tinere de 18 ani le sînt proscrise lucrările care ţin de ridicarea şi transportarea manuală a greutăţilor:

- pentru persoanele de ambele sexe în vârstă de la 15 pînă la 16 ani – orice greutate;
- pentru persoanele de ambele sexe în vârstă de la 16 pînă la 18 ani – greutăţi de 2 kg (masa totală a greutăţilor transportate în timpul unui schimb de lucru nu trebuie să depăşească 700 kg);

În ceea ce priveşte muncile la executarea cărora, odată cu lucrul de bază sunt ridicate şi mutate manual greutăţi, persoanelor mai tinere de 18 ani le sînt proscrise lucrările:

- pentru persoanele de ambele sexe în vîrstă de la 15 pînă la 16 ani – greutăţi mai mari de 2 kg;
- pentru persoanele de ambele sexe în vîrstă de la 16 pînă la 18 ani – greutăţi mai mari de 4 kg.

Totodată, durata lucrărilor de mutare manuală a greutăţilor nu trebuie să depăşească o treime din durata schimbului de lucru, iar masa totală a greutăţilor mutate în timpul schimbului nu trebuie să depăşească pentru persoanele de ambele sexe în vârstă de 15-16 ani – 175 kg; iar pentru salariații cu vârsta de 16-18 ani – 350 kg.

Muncile copiilor prestate în anumite condiții pot lua forme grave, iar cele mai grave forme de muncă a copiilor în sensul Convenţiei OIM privind interzicerea celor mai grave forme ale muncii copiilor şi acţiunea imediată în vederea eliminării lor nr. 182/1999 [10] sunt:

a) toate formele de sclavie sau practicile similare, ca de exemplu: vânzarea de sau comerţul cu copii, servitutea pentru datorii şi munca de servitor, precum şi munca forţată sau obligatorie, inclusiv recrutarea forţată sau obligatorie a copiilor în vederea utilizării lor în conflictele armate;

b) utilizarea, recrutarea sau oferirea unui copil în scopul prostituării, producţiei de material pornografic sau de spectacole pornografice;

c) utilizarea, recrutarea sau oferirea unui copil în scopul unor activităţi ilicite, mai ales pentru producţia şi traficul de stupefiante, aşa cum le definesc convenţiile internaţionale pertinente;

d) muncile care, prin natura lor sau prin condiţiile în care se exercită, sunt susceptibile să dăuneze sănătăţii, securităţii sau moralităţii copilului.

Art.7 al Convenției 182/1999 impune statelor-membre să ia toate măsurile necesare pentru a asigura punerea efectivă în practică şi respectarea dispoziţiilor care dau efect prezentei convenţii, inclusiv prin stabilirea şi aplicarea de sancţiuni penale sau, dacă este cazul, de alte sancţiuni. Alin.(2) art.7 reiterează asupra ideii că orice stat-membru trebuie, ţinând seama de importanţa educaţiei pentru eliminarea muncii copiilor, să ia măsuri eficiente într-o perioadă determinată, pentru:

a) a preveni angajarea copiilor în cele mai grave forme ale muncii copiilor;

b) a prevedea ajutorul direct necesar şi adecvat pentru a-i sustrage pe copii de la cele mai grave forme ale muncii copiilor şi a asigura readaptarea lor şi integrarea lor socială;

c) a asigura accesul lor la educaţia de bază gratuită şi, ori de câte ori este posibil şi potrivit, la formarea profesională a tuturor copiilor sustraşi de la cele mai grave forme ale muncii copiilor;

d) a identifica copii expuşi în mod particular riscurilor şi a intra în contact direct cu ei;

e) a ţine seama de situaţia particulară a fetelor [10].

Muncile la care pot fi admiși minorii cu vârsta cuprinsă între 15 și 16 ani

Condițiile impuse de lege cu privire la munca dată sunt:

a) munca nu va periclita sănătatea minorului. Un copil cu vârsta cuprinsă între 15 și 18 ani este în plină dezvoltare fizică, din aceste motive muncile pe care le va îndeplini salariatul minor nu trebuie să-i dăuneze sănătății (fizice sau mentale) minorului. Daunele asupra sănătății minorului pot rezulta din povara excesivă de muncă, îndeplinirea muncilor grele și periculoase.

Codul Muncii al României [7] utilizează la acest compartiment noțiunile de „*muncă periculoasă*" și „*muncă intolerabilă*". Astfel, potrivit art 2 lit b) din Hotărârea Guvernului României nr. 867/2009 privind interzicerea muncilor periculoase pentru copii, sunt *munci periculoase* [4, p. 86] - toate activităţile din sectoarele formal şi informai, desfăşurate de către copil sau realizate prin implicarea nemijlocită a copilului, care, prin natura lor sau prin condiţiile în care se exercită, dăunează sănătăţii, securităţii, dezvoltării sau moralităţii copiilor, având următoarele caracteristici: se desfăşoară în sectoare economice periculoase sau în ocupaţii periculoase în care munca copiilor este interzisă prin lege; au o frecvenţă, durată şi/sau intensitate care împiedică frecventarea învăţământului obligatoriu, participarea la programe de orientare sau de formare profesională aprobate de autoritatea competentă sau capacitatea copilului de a beneficia de instruire.

Sunt *munci intolerabile* [19, p. 40] - activităţile desfăşurate de către copil sau realizate prin implicarea nemijlocită a copilului, care, prin natura lor sau condiţiile în care se exercită, dăunează sănătăţii, securităţii, dezvoltării sau moralităţii copiilor, şi anume: toate formele de sclavie sau practicile similare - vânzarea de sau comerţul cu copii, servitutea pentru datorii şi munca de servitor - precum şi munca forţată sau obligatorie, inclusiv recrutarea forţată sau obligatorie a copiilor în vederea utilizării lor în conflictele armate; utilizarea, recrutarea sau oferirea unui copil în scopul practicării prostituţiei, producţiei de material pornografic sau de spectacole pornografice; utilizarea, recrutarea sau oferirea unui copil în scopul unor activităţi ilicite, mai ales pentru producţia şi traficul de stupefiante, aşa cum le definesc convenţiile internaţionale.

b) munca nu va periclita dezvoltarea și pregătirea profesională a minorului. O altă „victimă" a implicării copiilor în câmpul muncii este educația lor. Cu toate că legitatea generală conform căreia cu cât implicarea în activitatea economică este mai ridicată, cu atât frecvența școlară este mai redusă se confirmă în general, totuși la această vârstă abandonul școlar este redus. Cu toate că Republica Moldova se află în plină tranziție economică, totuși părinții pun accent sporit pe educația copiilor considerând că școala are un rol important în dezvoltarea viitorului unui copil, încercând să limiteze pe cât posibil ca munca desfășurată de un minor să nu influențeze școlarizarea acestuia [23, p. 52].

Concluzii

Analiza dedicată aspectelor legate de încadrarea în muncă a minorilor duce la concluzia existenţei unei atenţii speciale atât din partea legiuitorului european, cât şi a celui naţional în aceste domenii ca o consecinţă a protejării generaţiei viitoare de adulţi în baza cărora în următorii ani să se poate observa o evoluţie socială corespunzătoare. Conform unei priviri de ansamblu asupra legislaţiei muncii aplicabile minorilor, aceştia se supun dreptului comun în materie, dar beneficiază de unele reglementări speciale în acele situaţii în care nevoile speciale de atenţie ale acestei categorii de angajaţi le impun.

Spre deosebire de norma europeană care distinge între copii, adolescenţi şi tineri, normele interne înţeleg prin copil orice persoană care nu a atins vârsta de 18 ani [22], iar prin tânăr orice persoană cu vârstă cuprinsă între 14 și 35 de ani [21].

Astfel, salariaţii în vârstă de până la optsprezece ani beneficiază de o serie de garanţii de muncă, precum şi de o protecţie social – juridică sporită, deoarece asupra lor se extinde concomitent legislaţia privind drepturile copilului (*până la atingerea vârstei de 18 ani*) şi legislaţia despre drepturile tineretului (*începând cu vârsta de 15 ani*), iar Constituţia, la rândul său, le garantează în măsură egală un sprijin deosebit în exercitarea drepturilor sale (*în calitate de copii şi tineri*). În astfel de circumstanţe (argumente) constituţionale şi legale, nerespectarea de către angajator a garanţiilor de muncă menţionate (*ceea ce, uneori, se întâmpla*) atrage răspunderea lui severă în temeiul art. 381 CM şi art. 55 alin. (2) CM.

Astfel, observăm că abordarea protecției tinerilor la locul de muncă reprezintă un subiect de maximă importanţă, cel puţin din următoarele motive:

- tinerii constituie un grup sensibil, ce trebuie protejat împotriva pericolelor care îl afectează în mod specific. Astfel, fie că vorbim despre încadrarea în muncă a unui copil, fie că vorbim despre încadrarea în muncă a unui adolescent sau a unui tânăr, astfel cum sunt definite aceste noțiuni în legislația specifică, toate aceste categorii de persoane trebuie să fie protejate la locul de muncă în mod corespunzător cu nivelul lor de experiență și de dezvoltare fizică și psihică. De aceea, este necesar ca ei să fie apăraţi contra afectării sănătăţii şi securităţii lor. Pentru aceasta a fost prevăzută o vârstă minimă la angajare, activităţile care pot fi îndeplinite, muncile interzise, protecţia împotriva riscurilor profesionale, apărarea împotriva accidentelor de muncă şi a bolilor profesionale;
- protecția tinerilor la locul de muncă reprezintă o temă extrem de importantă pentru analiză, prin prisma faptului că, în pofida adoptării la nivel european a unor acte normative specifice, încă mai există lacune în ceea ce privește durata muncii ori a repausului acordat tinerilor lucrători. Astfel, organizațiile patronale și instituțiile statului trebuie să fie în permanentă legătură cu organizațiile sindicale sau, după caz, cu reprezentanții salariaților, pentru a crea la nivel național ori supranațional reglementări juridice în materie corespunzătoare nevoilor reale rezultate din raporturile de muncă.

În concluzie, trebuie de reținut următoarele momente-cheie:

1. Capacitatea generală de a încheia un contract de muncă apare la vârsta de 16 ani;
2. Atragerea în câmpul muncii a persoanelor în vârstă de până la 15 ani este interzisă.
3. Minorii cu vârsta cuprinsă între 15 și 16 ani se pot angaja în câmpul muncii doar cu acordul părinților sau al reprezentanților legali, cu condiția că munca nu le va afecta sănătatea sau școlarizarea.
4. Legea prevede categoriile de munci la care nu pot fi admiși minorii. Munca minorilor urmează a fi adaptată vârstei lor, să fie protejați împotriva exploatării economice sau a oricărei munci susceptibile să dăuneze sănătății, dezvoltării fizice, mentale și morale a minorului; de asemenea, munca dată urmează să nu afecteze școlarizarea minorului;
5. Încadrarea în munci grele, vătămătoare sau periculoase se poate face după împlinirea vârstei de 18 ani.
6. Timpul de muncă zilnic pentru salariații minori este redus.
7. Salariații minori beneficiază de concedii suplimentare etc.

În concluzie, putem afirma, fără nici o îndoială, că, în Republica Moldova, munca copiilor și în genere implicarea acestora în activități economice constituie o problemă socială cu rădăcini economice. Statul ar trebui să monitorizeze îndeaproape munca copiilor, condițiile în care ea se desfășoară, astfel încât munca acestora să fie orientată mai mult spre educarea și dezvoltarea lor spirituală decât spre obținerea de venituri materiale.

Societatea trebuie educată în spiritul protecției copiilor de exercitarea muncilor dăunătoare dezvoltării fizice și psihice a acestora, iar în cazul cunoașterii că copiii sunt antrenați în munci cu abateri de la legislația în vigoare să sesizeze organele de resort ale statului competente în protecția drepturilor copiilor.

Referințe bibliografice:

1. Athanasiu Alex., Dima L. *Dreptul muncii*. Bucureşti: All Beck, 2005, 408 p.
2. Capșa T. *Comentariu științifico-practic la Codul muncii al Republicii Moldova*: (Cu toate modificările și completările operate la 01.03.2014. Chișinău: Universitatea de Studii Europene, 2014, 443 p.
3. Cernat Cosmin. *Dreptul muncii*. Curs universitar, Ediţia a IV-a revăzută şi adăugită, Editura Universul Juridic, Bucureşti, 2012, 530 p.
4. Ciochină-Barbu, I. *Dreptul muncii*. Curs universitar. Bucureşti: Hamangiu, 2012, 432 p
5. Codul Civil al Republicii Moldova nr. 1107 din 06-06-2002. *Republicat în Monitorul Oficial nr.66-75 din 01.03.2019 art.132*.
6. Codul muncii al R. Moldova, Nr. 154 din 28.03.2003. În: M.O. al R. Moldova 29.07.2003, nr. 159-162, art nr: 648.
7. Codul Muncii al României. În M.Of. al României, 2003, în vigoare de la 18.05.2011. [accesat 13.10.2019]. Disponibil: https://www.codulmuncii.ro/integral.php
8. Constituția Republicii Moldova din 209.07.1994, în Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 1 din 12.08.1994.
9. Convenția internațională cu privire la drepturile copilului 20.11.1989, aderat prin Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova nr. 408-XII din 12.12.1990 // Tratate Internaționale, 1998, vol. I, p. 51.
10. Convenţia Organizaţiei Internaţionale a Muncii nr. 182 din anul 1999 privind interzicerea celor mai grave forme ale muncii copiilor şi acţiunea imediată în vederea eliminării lor. Publicat: 30.12.2006 în Tratate Internaţionale Nr. 35
11. Convenţia Organizaţiei Internaţionale a Muncii nr.138 din 26.06.1973 cu privire la vârsta minimă de încadrare în muncă, ratificată prin Hotărârea Parlamentului nr. 519-XIV din 15.07.1999 // Tratate Internaţionale, 2001, vol. 27, p. 121, în vigoare pentru RM din 21.09.2000
12. *Dicționar explicativ al limbii române*, ediția a II-a revăzută și adăugită, Academia română, Institutul de lingvistică Iorgu Iordan – Al. Rosseti: Univers Enciclopedic Gold, 2016. 1376 p.
13. Directiva 94/33/CE privind protecția tinerilor la locul de muncă https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:31994L0033&from=RO (vizitat: 12.05.2019);
14. Florescu Maria. *Capacitatea minorului de 14-16 ani de a încheia contracte de muncă*. În Studii şi cercetări juridice nr. 1/1969, p. 82-85.
15. Ghimpu S. *Capacitatea persoanei fizice de a încheia un contract de muncă în calitate de angajat*. În Studii şi cercetări juridice nr. 2/1967, p. 170-174.
16. Ghimpu S., Mohanu Gh. *Condițiile încheierii contractului individual de muncă*. Bucureşti: Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1988, 136 p.
17. Ghimpu S., Ţiclea Alex. Dreptul muncii. ediţia a II-a. Bucureşti: AII Beck, 2001, 876 p.
18. Ghimpu S., Ticlea Alex. Dreptul muncii. Bucureşti: Şansa, 1994, 253 p.
19. Gidro Romulus. *Dreptul muncii*. Curs universitar. Bucureşti: Universul Juridic, 2013, 364 p.
20. Hotărârea Guvernului nr. 541 din 07.07.2014 cu privire la aprobarea Nomenclatorului lucrărilor cu condiţii de muncă grele, vătămătoare şi/sau periculoase la care este interzisă aplicarea muncii persoanelor în vârstă de până la 18 ani şi a Normelor de solicitare maximă admise pentru persoanele în vârstă de până la 18 ani la ridicarea şi transportarea manuală a greutăţilor, în Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr.185-189 din 18.07.2014.
21. Legea cu privire la tineret nr. 215 din 29.07.2016. Publicat: 23.09.2016 în Monitorul Oficial Nr. 315-328.
22. Legea Republicii Moldova privind drepturile copilului nr. 338-XIII din 15.12.1994, în Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr.13/127 din 02.03.1995.

23. Macovei T. *Condiții privind vârsta salariatului.* În Revista Națională de Drept,2014, nr. 10, p.48-53.
24. Margareta S. *Protecţia tinerilor la locul de muncă*. În Revista română de dreptul muncii nr. 8/2010, p. 51-60.
25. Popa V., Mircovici N. *Dreptul muncii*. Accidentul de muncă în practica internaţională. Bucureşti: Getic, 1997.
26. Pleșca V. Masă rotundă cu participare internațională consacrată aniversării a 20 de ani de la fondarea Academiei de Administrare Publică de pe lângă Președintele Republicii Moldova, cu tema: Protecția drepturilor omului: Mecanisme naționale și internaționale, 11.12.13 Comunicare „*Condițiile admiterii la muncă a minorilor cu vârsta cuprinsă între 15 și 16 ani*", Chișinău, 2013// Materialele mesei rotunde, p. 340-342.
27. Raluca D. *Particularităţi ale contractului individual de muncă încheiat de minor*. În Revista română de dreptul muncii nr. 1/2005, p. 15-20.
28. Recomandarea nr. 190 din 1999 privind interzicerea celor mai grave forme ale muncii copiilor. [accesat 01.10.2019]. Disponibil: http://www.ilo.org/ipec/lang--en/index.htm
29. Ţiclea Alex. Munca minorilor. [accesat 14.10.2019]. Disponibil: https://www.universuljuridic.ro/munca-minorilor/#f1
30. Ţiclea Alex. Tratat de dreptul muncii. Legislaţie. Doctrină. Jurisprudenţă, ediţia a IX-a, actualizată. Bucureşti: Universul Juridic, 2015, 1120 p.
31. Ţiclea Alex. Codul muncii comentat. ediţia a VI-a, actualizată. Bucureşti: Universul Juridic, 2015, 740 p.